

Irodalmi Jelen

XXIII. évfolyam, 265. szám

2023. NOVEMBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **CLAUDE MONET (1840–1926) festménye**

Böszörményi Zoltán

Csak azt az egy könyvet

*Hetek óta
be sem kapcsolom a televíziót,
nem olvasok újságot,
nem böngészem a világhálót,
csak ülök a szobámban
reggeltől estig,
estétől reggelig,
egyetlen könyvet,
csak azt az egyet
olvasom,
olvasom,
olvasod.*

Oberczián Géza

Eltűntél, és én nem kerestelek...

Nem kerestél, mondtad.

Röviddel azelőtt még ott álltál mellettem, egymásba karoltunk, csak túl nagy volt a tömeg, ezért először kézen fogva mentünk, majd egymás után, míg egyszer csak nem voltál mögöttem.

Körülnéztem, csodálkoztam, a nevedet kiáltottam, nem láttalak sehol. A tömeg vidáman, felszabadultan hullámszórt a főtéren, nevettek, hangoskodtak, volt, aki énekelt. Egy kislány állt magában, lufival a kezében, szája sírásra görbült, úgy véltem, elszakadt a szüleitől. Nem vagy egyedül ezzel az eltűnéssel, gondoltam, és igyekeztem megvigasztalni a kislányt, aki még jobban bömbölt attól, hogy nem értett semmit, amit mondtam. Azt hiszem, olasz volt. Egy férfi hirtelen durván elrángatott, és valamit kiabált az arcomba, ebből gondolom, hogy olasz lehetett a gyerek, és ez lehetett az apja. Azt hihette, hogy bántani akarom a kislányt. De vajon miből gondolta?

Engem is bántottál, mondtad.

Még ha így is van, és bántásnak nevezzük, ami történt, akkor sem értem, az apának mi baja volt velem. Inkább megkérdezhetett volna.

Vannak helyzetek, amikor minden kérdés fölösleges, mondtad.

Azért elgondolkoztam, miért hagytál ott a tömeg közepén, és merre mehettél. Mert azt én nem úgy gondoltam, amit mondtam, de tudom, hogy félteérthető volt, és ezért talán jogosan haragudtál rám. Máskülönben pedig azt hittem, már túl vagyunk rajta, hiszen egymásba karolva sétáltunk, ebből arra következtettem, hogy vége a traumának, visszatérhetünk a nyaraláshoz, a sétáinkhoz, a tengerparthoz, az esti koktélokhoz a szállodában, és a többi kis műveletünkhöz, amit leginkább az ágyban végeztünk oly nagy szorgalommal. Még a sétára indulásunk előtt is.

Jó volt, igaz, kérdezted.

Megnéztem minden kávéház teraszát, bementem mindenhozá, ahol WC is volt, hátha ott állsz sorban valahol a nők között, de nem láttalak. Még egy élelmiszerboltba is belestem a kirakaton át, de az pangott az ürességtől. A reggeli utáni időszakban ezek a kis szatócsboltok be is zárhatnának, ebédidőig alig-alig lép be valaki. Próbáltam felidézni, szóltál-e valamit, mielőtt eltűntél, emlékszem, egy idősebb pár mellett mentünk el, és az asszony angolul mondta a férjének: what a charming little town is this here, és elégedetten cöccögött a fogán. Amerikaiaknak gondoltam őket. Indeed, mondta a férje, és elbizonytalanodtam a nemzetiségüket illetően. Épp megkérdeztelek volna, te azért sokkal jobban tudsz angolul nálam, ezért hátrafordultam, és láttam, nem vagy mögöttem. Angolok vagy amerikaiak, kérdeztem mégis fennhangon, mintegy ösztönösen. Senki nem válaszolt, bár a tömegből volt, aki furcsán nézett rám, talán bolondnak gondolt, aki magában beszél. És akkor megláttam a kislányt a sírásra görbülő szájával. Utána meg jött az a férfi, és kiabált velem. A teraszok üresek, úgy értem, általad üresek voltak. Megkönnyebbültem.

Ne már..., mondtad.

Időt nyertem, és nem kellett kimondanom, ami nyilvánvaló volt. Tudtam, ha hazaérünk a nyaralásból, elhagysz. Amíg kart karba fonva sétáltunk, azon járt az eszem, hogyan tudnám ezt megelőzni. Kétesélyes volt, az egyik, hogy nem hagysz el, a másik, hogy én mondom ki előbb.

Milyen taktikus, gúnyolódtál.

Nem tudtam, mivel győzzelek meg, hogy maradj velem. Minden, ami eszembe jutott, annyira közhelyes volt, hogy kinevetél volna. A vicc inkább az, hogy tényleg minden szót komolyan gondoltam. De kimondva olyan banálisnak hatott. Te vagy életem szerelme. A legjobb, ami valaha történt velem. Nem akarom nélküled elképzelni a jövőt. Azóta rájöttem, az a baj ezekkel, hogy az összes ilyen kijelentés rólam szól. Te nem vagy benne egyikben sem. Neked miért lenne jó, hogy velem maradj? Mit ígérhetek? Hisz épp megtagadtam valamit, ami fontos lett volna számodra. Ezért döntöttem a második megoldás mellett.

Kishitű, mondtad.

Amikor magamra maradtam a főtér forgatagában, és könnyebbülést éreztem, tudtam, hogy nincs tovább, ennyi volt. Nekünk nincs közös jövőnk. Ezen gondolkoztam, amíg leértem a tengerpartra. Nem voltál a szokásos helyünkön, és én örültem ennek a kis haladéknak, hogy kitalálhatom, hogyan szakítsak veled, mikor visszajössz. Búvárkodtam egész délután, még ebédelni sem mentem fel a szállodába. A halak elbűvöltek, a sziklarepedésekből álló víz alatti városaik összetettsége és idegensége megrendített. Alig bírtam mozogni, amikor kijöttem a vízből, úgy elfáradtam. Felvászorogtam a szobába, és úgy nedvesen, sósan, ahogy voltam, elaludtam. Már sötét volt, amikor felébredtem. A vacsoránál sem jelentél meg, és megint csak örültem, bár majd megőrültem a hiányodtól. A szokásos kis vicceinken járt az eszem. Magamban szóvicceket gyártottam az ételre, a sótar-tóra, és tudtam, jól nevetnél, ha hallanád. A humorom mindig is tetszett neked. Sokat ettem, megéheztem a búvárkodásban. Mikor felmentem, és láttam, hogy továbbra sem vagy ott, az jutott eszembe, lemegyek a bárba, és kipróbálom magam, olyan régen nem volt alkalmam...

Hűtlen, mondtad.

Reggel már nyugtalan voltam, hogy nem értél vissza. Üzenetet sem hagytál. Szóltam a portásnak, azonnal hívjon fel, ha megjelenysz. Tudni akartam, hogy megvagy épen és egészségesen.

Biztos, ami biztos, mondtad.

De nem kerestelek. Azt gondoltam, ha el akartál tűnni, arra biztos jó okod volt. Mindig is te voltál közöttünk az okos és a megfontolt. Tiszteletben tartottam a döntésedet, hogy épp egyedüllétre van szükséged, azok után, hogy... Bementem a városba, nézelődtem, magamban reménykedtem, hogy meglátlak, fürkésztem a tömeget, az arcokba bámultam. Bárcsak te bámultál volna vissza, de csupán idegen arcokat láttam, akik zavartan elfordultak a leplezetlen érdeklődésem miatt. Nem tudhatták, hogy egyáltalán nem érdekel senki, csak te.

Haha, mondtad, hahaha.

Bementem abba a boltba, ahol együtt voltunk két napja, emlékeztem, melyik blúzt szeretted volna, fel is próbáltad, jól is állt, de drágának találtad. Most megvettem, tudtam, örülni fogsz neki, ha megjössz. Figyelmességnek szántam, és engesztelésnek is. Egyre jobban átéreztem, milyen lehetett neked az az elutasítás. Megpróbáltam elképzelni, mi lett volna, ha igent mondok. A boldog mosolyodat. Azóta sem értem, miért szeretkeztl velem azután a beszélgetés után. Mit akartál közölni vele?

Már sosem fogod megtudni, igaz, kérdezted.

Ültem egy padon a parti sétányon, töprengtem, egyre ezen járt az eszem. Elöttem a tenger, de észre sem vettem. Egy család fagylaltot nyalt, és padot keresett, de mind foglalt volt. Jól megnéztem őket. Az jutott eszembe, hogy pont erre mondtam nemet. Két gyerek, fiú, lány, a feleség igazi szépség lehetett a születés előtt, az apa jóképű negyvenes, épp elkezdett őszülni, az az ellenállhatatlan fajta, akire buknak a nők. Vajon az asszony sokat féltékenykedik? Vajon a férfi kihasználja az adottságait? Tudja egyáltalán, hogy milyen jól néz ki? Ez egy nagyon szép és nagyon problémás család, vontam le a következtetést. Mi biztos jobbak lettünk volna együtt, mi nem voltunk ilyen szépek.

Hát köszönöm szépen, mondtad.

Kezdtem bánni, amit mondtam neked. Hirtelen minden olyan egyértelműnek tűnt. Ha ekkor kérdeztél volna, biztos igent mondok. De nem voltál ott. Fogalmam sem volt, hol lehetsz, és meddig fog ez így tartani.

Erre nem számítottál, igaz, kérdezted.

Egyedül voltam, és ez nagyon zavart. Többször is odafordultam, ahol lenni szoktál, mindig a jobb oldalamon, és majdnem szóltam is hozzád, majdnem a combodra tettem a kezem ott, azon a padon. Második napja nem voltál velem, és már egyáltalán nem éreztem megnyugvást, mint az eltűnéseidkor. Inkább ideges lettem és türelmetlen, hogy mikor jössz már vissza hozzám. Beszéljük meg még egyszer azt a dolgot, ez volt minden vágyam. Egyben haragudtam is rád, mert azt éreztem, túlságosan is büntetsz, ennyit azért nem érdemeltem.

Senki nem érdemel ennyit, mondtad.

Délután búvárkodtam megint, hátha eltereli a figyelmemet, de most nem használt. Alig fél óra után feladtam, a homokban hevertem, és megnéztem minden arra menő fiatal nőt, olyan lehettem, mint egy vadászó szatír. Páran meg is szaporázták a lép-teiket előttem, de volt egy-kettő, akik visszanéztek, igyekeztek érdekesnek és titokzatosnak látszani, és azok is voltak, csak éppen nem érdekeltek. Sértődötten továbbléptek, keresték az újabb facér prédát. Te nem jelentél meg a strandon, bár néhányszor mintha a te alakodat, mosolyodat, frizurádat fedeztem volna fel a tömegben. Aztán rájöttem, lehetetlen, hogy ott legyél, ahol én, mert nem akarod, hogy találkozzunk, pont ez a büntetés lényege. És akkor feladtam. Bementem a bárba, és ittam.

Micsoda macsó, mondtad.

Másnap rettenetes fejfájással ébredtem. Rendeltem egy kávé, és kértem aszpirint, de csak hányingerem lett tőlük. Visszamentem a szobába, és aludtam. A te paplanoddal takaróztam.

Nagyon romantikus, gúnyolódta.

Este rájöttem, már csak egy napig maradhatok, utána repülés haza. Hogy is jöhetnék haza nélküled? És mit mondok a szüleidnek? Hogy összevesztünk, és leléptél, és négy nap alatt sem jöttél vissza? És ott-hagytalak, bárhol legyél is? Mégis mit kéne tennem, tépelődtem.

Na mit, kérdezted.

Reggel a portás hívta a rendőrséget. Az egyenruhás udvarias volt, a civil ruhás gyanakvó. Miért csak három nap elteltével jelentem be az eltűnést, kérdezte. Mert csak büntetni akarsz, mondtam neki, de már nem tudom tovább egyedül elviselni, keressenek meg, és hozzanak vissza, ezt szeretném, inkább veszedjünk megint, csak legyél meg. Hogy hol voltam három napig, kérdezte a nyomozó. Itt-ott, minden felé, városban, tengerben, bárban stb. Miközben a menyasszonya eltűnt, maga nyaralt, kérdezte gyanakvón. Nem, én csak próbáltam elviselni a hiányodat, feleltem, de nem lehettem túl meggyőző. Maga nem utazik haza, velünk jön, mondta a nyomozó.

Letartóztattak, mondtad.

Nem, azaz de, vagy ki tudja, először a rendőrségre mentünk, az egyenruhás mint egy hordár vitte a csomagomat, és a tiédet is, mert ki kellett pakolni a szobából. De nem maradtunk a rendőrségen, elvittek egy másik szállodába, az kicsi volt és koszos, még csótányt is láttam. Itt hogy fogsz rám találni, kérdeztem a nyomozót, de ő csak megrándította a vállát, három nappal az eltűnés után már ne reménykedjek, mondta. És otthagytott a kietlen szobában. Nem volt olyan paplan, ami azelőtt a tiéd lett volna. Elővettem a csomagodból egy pulóvert, de nem segített. Alig aludtam. Inni akartam megint, de itt nem volt bár. Kávéeautomata volt, jobb híján ittam egy americanót.

A piros pulcsi volt, igaz, kérdezted.

Másnap a nyomozó végigkérdezte újra meg újra az eltűnése történetét. Mire befejeztük, a repülő éppen elindult hazafelé. Ne aggódjon, majd kap új repülőjegyet, ha minden rendbejön, mondta az egyenruhás. Eszembe jutott, hogy a szüleid várni fognak a repülőtéren. Telefonáltam nekik, de senki sem vette fel. Hagytam üzenetet. Kértem a rendőröket, értesítsék a repülőteret, és szóljanak az öregeknek, hogy másik géppel érkezünk, majd szólunk, mikor, de nem értették. A szüleid azóta is utálnak, nem annyira az eltűnése, hanem inkább a repülőtéri idegeskedés miatt. Szerintük én tehetek mindenről.

És te mit gondolsz, kérdezted.

Még két hétig tartottak ott. Térfigyelő kamerák felvételeit nézegették, kérdeztettek, razziáztak, átkutattak ópiumbarlangokat, nyilvánosházakat, hajléktalanszállókat, tették a dolgukat. De te nem voltál sehol.

Micsoda helyek, mit kerestem volna ott, kérdezted.

Végül hazaengedtek, elvihettem a csomagodat is. Apád úgy tépte ki a kezemből a bőröndödet a reptéren, olyan erővel, olyan tekintettel, mintha ezzel meggyilkolhatna engem, egyidejűleg téged visszaránthatna közénk. Anyád szipogott, nem szólt, nem intett. Sosem láttam őket többé. Próbáltam telefonálni, de nem vették fel. Elmentem meglátogatni őket, de elköltöztek. Eltűntek ők is, mint te.

Talán nem éppen úgy, mondtad.

Pár héttel később a kinti rendőrség küldött egy fényképet, egy cipő volt rajta, hogy felismerem-e. Magas sarkú, barna körömcipő, divatos, méregdrága. Volt ilyen cipőd, el is vittük magunkkal, de aznap nem ez volt rajtad. Megnézhettem volna, megvan-e, ha a szüleid nem tűnnek el a csomagjaiddal együtt. Azt válaszoltam, ha a tiéd is, ez nem volt veled az eltűnéskor. Pár nap múlva megírták, hogy az egyik szobalány lopta el a szobából, miután te már eltűntél. A lányt kirúgták.

Neki adhattam volna azt a cipőt, nagyon kényelmetlen volt, mondtad.

Sokáig nyomoztak még. Két évvel az eltűnése után jött tőlük az utolsó üzenet, hogy megint hamis nyomot követtek, sajnos nem te voltál, akit megtaláltak, hanem egy német egyetemista, aki azóta haza is repült. Őt egy forgalmas vendéglőből rabolták el. Előfordul az ilyesmi, mondták szánakozva.

Erre most mit mondjak, kérdezted.

Tudod, azóta sem hagy nyugodni, hogy mi történt veled. Már tíz éve nem hagy nyugodni. Ha akkor nem tűnsz el, elhagylak. Ha megkerülsz, elveszlek. Így csak beszélgetek veled időről időre, amikor a családom épp nincs itthon. A gyerekeknek van valami előadás az állatkertben. Csak remélni tudom, hogy jól vagy. Ne, kérlek, most ne mondj semmit. Majd legközelebb, jó?

Varga Melinda

Azoknak a nőknek, kik élték a háborút

*Dédanyámmal álmodom,
erős, szőke asszony.
Húszéves,
szovjet katonák viszik a szekéren,
bakancsukról hajával
törlik a sarat.
Szeme se rebben.
Könnye dér és hó.
Gyalog megy hazáig,
román vidéken át.
Szeme se rebben,
méhében rugdos
egy gyermek,
kettő várja otthon,
ura az erdők mélyén.
Szeme se rebben.
Szava sincsen már.
Könnye őszi dér.
Emléke áldott.*

Szombati István

Álomszép leányok képzeletünk szárnyán

Bella

Mióta megismertem Bercit, mint a madár, szállok. Mikor gitározik, a halott is felébred. Akár Jimi Hendrix, rockos, dzsesszes, punkos. Nagyszünetben mindig fejre áll az osztály. Bemutatja nekünk legújabb dalait. Egyszer a padokat a fal szemébe töltük. Olyan táncot roptunk, mint a boszorkányok. Észre sem vettük, hogy közben becsengettek, jött a matektanár: mi ez a pokol itt? Nyugalom, öreg, akartam mondani, rögtön mennyország lesz. Intettem Bercinek, nyelje el a gitárt, a fiúknak pedig: fel kéne támadni! Míg Géza bácsi a katedráig lépett, helyreállt a világ. Ki látta ezt az örültséget? Géza bácsinak jelentem, nem nyitott ránk senki! Picikét még szurkált fekete szemével, aztán intett, foglaljatok helyet. Mikor azt is megkérdezte, te nem fogod behozni a sárga zongorádát, már bizonyosra vettem, nem fog árulkodni.

Tizenkilenc múltam. Kerestem Géza bácsi szemét. Reménykedni mertem, meg fogja érteni, holnap koncertünk lesz. Berci mögöttem ült. Hatalmas lábával csókolta a bokám, köszönetet mondott. Három és fél hete tették át a C-ből, ott, azt hiszem, nem bírtak már vele, minden csinos lánynak elvette az eszét, minden szöget és képletet vele képzeltek el. Mikor mögém került, a harmadik sorba, parányi tükrömből figyeltem az arcát. Ha Juli vagy Orsi felé nézett, kiálltam a padból, hogy az én vádlímat nézze, ne a kövérekét.

Mikor lesz vasárnap, kérdezted az első koncert után. Tegnap volt, számolgass. Tudod, mit gondoltam? Sejteni véltem, elvinnél egy este a hétvégi házadhoz? Az még az apámé, anyukád járt már ott? Beképzelt vadember, mit gondolsz te rólunk? Vihogott,

pacsiztunk. Aztán váratlanul elkapta a kezem, tudod mit? Hallgatlak. Lenne egy szigetem, nem szeretnéd látni? Úgy kezdtem érezni, megcsípett az áram. Mint a csillagszóró, szikrázott a szemem: nincs kivel belakni?

Forró csókok, pacsik, igen beszédeselek. Mindenki sejtette, egy húron pendülünk. Én Fischer Annie, Berci Jimi Hendrix akart mindenáron lenni. Később, a felvételi, nem hozott izgalmat, már az anyánk méhében is csápoltunk, pengettünk. A huszadik születésnapomra biedermeiert kaptam, írtam egy szonátát. És te, kérdezte a szemem, mikor viszonzod? Ha akarod, máris, és magadhoz rántottál.

Ahogy beültem melléd, ráléptél a gázra. Miért ilyen gyorsan? Nehogy elfoglalják. Furán pillogtam rád, miről beszélsz, Hendrix? Dunakanyar, Annie! Ott még nem napoztunk? Egyszer már biztosan, de akkor eggyel többen voltunk, Orsi is ránk tapadt.

Írtam egy SMS-t. El ne küldd, nevettél, szóltam már anyádnak, tudja, hová megyünk. Elkaptad a nyakam, kerested a nyelvem. Majdnem karambol lett. Tegyek fel valamit? Várom, hogy bólints. Rockost vagy punkost? Elhúzkod a szádat: egy gitárosnak mi kell? Írtál már valamit a felvételi óta? Neked egy vallomást. Dúdolnál belőle? Előzők, Bella! Egyszerre hármat? Ne izgulj, a tegnap volt már négy is.

Mikor megérkeztünk, kihúztad magadat, dicséretet vártál. Elröppentem gyorsan. Hová lettél, Bella? Ruhacsere. Oké, de nehogy egy bükkfát gombolj a melledre. Arra a rothadó táblára mi a túrórt írtál? Azt, hogy Bella-sziget. Aki ide téved, annak fizetnie kell! Két személynek hármat?

Keres a fa mögött. Amikor megtalál, boldog arccal ölel. Mi a bajod, Hendrix? Úgy érzem, figyelnek. Madár- vagy görényszem? Egy küszvágó csér pásztáz! Félsz, hogy megkérdézi, mire készülődünk? Maradj veszteg, Bella! És ha kijátszanánk a falatnyi madárkát? Mit tudsz ajánlani? Ússzunk be derékig! Nem hiszem, hogy menne, a csér olyan, mint a róka, állandóan figyel. Félsz, hogy hazarepül, kifecseg apámnak? Ő csak a nevelőd, tőle már nem félek. Inkább a sajátomat félttem, az utóbbi időben egyre többet forog csinos anyád körül.

Júlia

Hogy mi zavar Tomiban, nem tudom pontosan. Míg képzeletünk színes világában róttuk a köröket, sosem volt sorompó, riasztó félelem. Meghaltunk egymásért, hogy újrászülethessünk, hogy újra azok legyünk, akik voltunk s leszünk. Verseket skandáltunk, fejben társasoztunk. Aki vesztésre állt, nagy csókkal fizetett. A rendezőtanárunk már az évfolyam közepén kettőnkre osztotta a két főszerelemest. Csak később tudtam és értettem igazán, miért vadásznak rád a csinosabb babák bizakodó hévvel, s mért néznek rám görbén, ha gyakran látnak veled. A bátyád – sosem említetted – ismert reklámfotós, s akit te beajánlsz, annak áll a zászló. Ami pátyolgatta érzékeny lelkemet, hogy én, Budai Júlia, nem általad kerültem oda, ahol éppen vagyok.

Kezdem az elején? Esős délután volt, egy trolira vártam, mi-kor valaki elém állt egy japán kézi kamerával: nem lenne kedved ösztöndíjpótlóhoz? Tovább akartam lépni, de a fotós fickó idejében kapcsolt. Megmondta a nevét (dr. Lóba László), s mivel érezni kezdte, a doktori címszóval nemigen lesz beljebb, elárulta azt is, mi lenne a célja, s milyen reklámarcot képzelne el velem.

– Ennyi? – kérdeztem nem túl lelkes hangon.

– Tetszik a mozgásod.

Ezt már sokan mondták, pózoltam pindurit, hogy jobban igazoljam, s vártam, hogy folytassa: a kisugárzásod pedig...

– Pedig? – ültem a végszóra.

– Remek színésznő vagy!

– Ne túlozz, csak leszek.

S hogy bizonyítsak picit a gesztenyebarna, bodorított hajú, izága fotósnak, gyorsítani kezdtem ringó lépteimet.

Nagyon jó, tapsikolt, viszonylag lelkesen. Ha nem tesz hozzá mosolyt, vénasszonynak nézem. Ne fáradj, gondoltam, s közömbös derűmet korrigáltam picit: ha megtudja az öcséd, nem leszek soha Verona gyöngyszeme. Pózoltam keveset, ahogy Ruttkaitól láttam. Nem sok igény volt rá, mert a fotós szeme, akár egy gömbvillám, átcikázott rajtam: ne aggódj, Júlia, az öcsém nem Othello.

– Inkább Desdemona?

Mint egy sértett delfin, picit odébb ugrott, gondolom, azért, hogy láthassa a szememet. Kérdezni akart, mire leszereltem: egy sztárfotós nem kérdez!

– Vagyis dolgozhatok tovább?

– Tudod mit, Lóba – pillogtam merészen –, lehet, jó szemű vagy, bár nem volt nehéz dolgod, ha igazán ismered a lélek rezdülését.

Nyújtottam a léptem, s akár egy gátfutó, átvittem két tócsát. A troli mégis elment, a sofőr vigyorral díjazta igyekvő lépésem. Lóba is somolygott, és úgy láttam, hogy kapcsol: végre megfoghatom! Hogy ne áztasson tovább a vastag szemű zápor, hozta a Volvóját.

Miután bekötöttem magam, sejteni véltem, hogy nem lesz jobb témája, mint Tomi, az öccse. Nem kell bemutatnod, mondta félhangosan, tudom, hogy minősít, ha kiszúrok valakit.

– Akkor?

– Arról nem beszélt még, hogy két éve nős vagyok?

Ahogy elindultunk a Hungária felé, megcsapott egy illat: tihányi jázmin. Olyan neve lehet, mint a tokaji boroknak. Mindenki szereti, „permetezi”, issza. Én a Tomi, ő az én illatomban igyekszik frissülni. Ha az évszak télies, karácsonyi illatunk van. Nálam mindig zöldül és virágzik a ború. Ha mégis szunyókálna, idézem Attilát: „Tavas van, gyönyörű!” Nem igaz, Lóba?

Kerestem a szemét a visszapillantóban. Vajon kire gondol, Aida-ra, a fekete hitvesre? Eltaláltad, Juli. Sóhajtván bólintott.

– A cégéért vetted el?

– Ő is színire járt.

– Játszott veronait?

– Rendező szakos volt.

– Most téged rendez, Lóba?

– Alig van ideje, szervező, manöken...

– Az még nem csengett le?

– Ezt is Tomi mondta?

– Mióta divatházat vezet, úgy hiszem, nem sok ideje van kifutón billegni.

Nyelt egy nagyon picit. Bekevert a szúrás. Remélni mertem, nem sértettem nagyon. – Itt tegyél ki, mondtam a kampusz közelében.

- Pontosabban?
- Ott, ahol Tomi áll, sárga esernyővel.
- Az ajánlattal mi lesz?
- Ha Tomi is akarja...
- Te akarjad, kislány!
- Mondjál Júliának!

Rálépett a fékre. Mindketten kiszálltunk. Tomi lehúzta az ernyőt, s nyúlt a kezem után. – Ne foglalkozz vele. A bátyám már csak ilyen, mindenkire rácsap, ha járok valakivel.

Rita

Bár még tíz év után is – valahol, legbelül – fogom a kezedet, egyre inkább érzem, olyan társra vágyom, amilyen Te voltál. Negyvenkilenc vagyok, fekete hajamba ősz szálak vegyülnek. Biztos mosolyognál, nem törődnél velem, arra sem utalnál, hogy az idő kerekeit nem lehet fékezni. Úgyhogy nem zselézek, és még nem is festem, mint a testépítők és a hiú cicák. Ha látnál, somolyognál, mint amikor lányos zavaromban, egy ölelés után, fiút kértem tőled. Nevettél, sokáig: miért vagy telhetetlen, alighogy kiléptünk az egyetem kapuján, gyereket szeretnél? Egy fiú kéne, Panka! Fogd vissza magad, aludjunk rá egyet, ráadásul én két és fél évvel „nagyobb” vagyok nálad. Ha három évet várunk, gondolod, meg tudlak előzni? Megnyomtad az orrom, puszival nyugtáztad: fontolóra veszem, most viszont nem ártana keresni egy gumit. Gondolom, felfogtad, az első könyvemen dolgozom.

Három és fél éve ismertük meg egymást. Mai számításommal háromszázat jelent. Hisz a ma embere egy összevillanásból, röpké kis gesztusból is sejti és érzi, mennyit ér a társa. Szerinted, Pan-

ka, én nem lennék még mai? Talált! És miért? Mert tizennégy hét után sem bírtad felfedezni, hogy magzat úszik bennem...

Hány hetes voltam, kérdezte a lányod, mikor feleségül vetted beteges anyámat? Nem tudom, akartam mondani, talán ő se tudta, vagy félt szólni előbb, nehogy meggondoljam.

A fiúból végül gyönyörű kislány lett, te lettél, Rita. Anyám vigyázott rád, miután a mamád súlyosan beteg lett. Ahogy nőni kezdtél, vettem egy zongorát. Panelbe zongorát, kérdezte a mamád. Fülig ment a szája, mint a színészeknek, ha nagy vigyort kerítnek. Ám pár évvel később, mikor felvettek a Zeneakadémiára, magához ölelte hosszú lófejemet.

Miután anyád az égi mezőkre költözött, csak a képzelet szárnyain beszéltem veletek. Hétvégén, ha hazajöttél Szegedről, zongorához ültünk, s játszani kezdtük az első négykezesed, amit anyád emlékére írtál. Tudod, mire szokott mostanában kérni öklömnyi szemével? Keressek egy társat, ne kötözsem magam a feledés zsákjába, mert ha hízni kezdek, és ráncokat pingál rám az idő, a köztéri szobrok sem fognak kalapot emelni.

Most, hogy egyedül maradtam, a fényképeid nézem. A bejáráttal szembe, a mályvák fölé tettem az egyik sorozatot. Iszom egy kólát, ahogy Te is tetted, miután megszabadultál a kézi csomagoktól. Rágyújtok. Kérsz egy szívást, Panka? Kértél. Ha Rita zongorázott, azt mondtad, gyakorol, leszúrta a felkészítő tanár, mert ilyen szorgalommal a levesbe hajítják.

Felütök egy könyvet, kortárs irodalmat, rendezem magamban... értékrendem szerint. Ne aggódj, dolgozom már azon, hogy lehozzák a tanulmányköteted, és... Mi maradt bent, Zoli? Azt hiszem, mondtam már, örökké bennem vagy, mégis úgy érezném... Kéne egy hús-vér társ? Mi az akadálya? Nincs kivel koncertekre járnod? Irigyled a lányod, akinek már akadt? Nem irigylem, Panka, csak attól félek, nehogy...

Mit nehogy, apus, kérdezi a lányod, huszonhárom vagyok, te pedig, úgy látom, még gyerekcipőben jársz! Tudod, hogy ismerem meg Sztojkat, aki őt szonátát írt már? Ingattam a fejem, ami azt jelenti, a fickójához képest amatőr vagyok. Ideje felnőnod,

emelte a hangját, hagyjad a fenébe a szoftveres cégedet és a kertes házat, amit anyámnak ígértél! Ha nagyon szégyellős vagy, adj fel egy hirdetést: szép nő kerestetik, 43 éves, hasonlítson kicsit Szilágyi Pankához, legyen az istened, én meg a kereszted.

Natália

– Miért jöttél, Dani? – kérdeztem tűhegyes szemmel, tengermély zöngékkel –, miért jársz utánam?

– Ha azt mondom, látni akartalak, el bírod már hinni?

– Tizenöt év után?

– Mióta eldobtam a drogot, biztos lehetsz benne, gondolatban mindig veled vagyok.

– Bolondnak nézel, ahogy az anyámat?

– Felnőttél, kislányom, ideje lépned.

– Úgy értsen, keselyű, a mélyvízbe dobnál, hogy kedvedre lefelezz, mint hiszékeny anyámat?

– Aprópénzből élnél a fonnyadt nagyanyáddal?

– Neked az az asszony Szekfű Natália!

– Bocs, ha mellényúltam, tudom, ki volt neked.

– Ne tedd múlt időbe, ő még él és szeret!

– A szomszédok azt mondták, úgy néz ki, mint Jézus Krisztus a Gecsemáné kertben.

– Ő még nincs kereszten, betegágyán fekszik.

– Bocsánat, Borbála.

– Ha nem mész vakcinára, te is oda juthatsz! – Vártam, hogy bólogass, de csak röhécseltél. – Ha leveszik a gépről – néztelek keményen, összehúzott szemmel –, a tetovált nyakadra szeges drótot teszek!

– Az apád vagyok, Bori...

– Hányszor pelenkáztál, vittél óvodába, hány szál rózsát hoztál a szalagavatómra?

– Anyád mellett voltam, míg rúdtáncolt Hágában.

- Tizenhárom évig?
- Nem küldtünk eurót, egy-két csecsebecsét?
- Utána lavina, feje állt a világ?
- Lecsuktak, Bála, anyusod nem mondta?
- Közvetítő lettél, eladtad anyámat!
- Ő vágyott Dubaiba, eszkort akart lenni.
- Miért jöttél haza, megint előétel, körözött lettél?
- Miattad jöttem, próbálj hinni, lányom!

Valaki füttyentett, alpárian, durván. Egy tetovált, piercinges, bodorított hajú dromedár lihegett utánunk. Dicsérte Dánielt, remek az ízlésed, miközben hatalmas mancsával a fenekembe csípett. Dani pukkadózott, mint egy csillagszóró, sűrű szikrát lövellt éjfékete szeme: mondtam, hogy a lányom, szedjem le a fejed?

Mintha süket lenne, magához rántott. Dani dühös mozdulattal, párducként ugrott, s a repedezett úttest porába taposta a fejét.

Mirtse Zsuzsa

Elmaradt negyedik napjaink

*A test templomában
hirtelen
felismerik a végeességet*

*egymásba tekeredő lábak kezek
akár a gorgók fején a hajkígyók
a halhatatlanságot keresik
a pillanat pecsétetes párnái között*

*hív szólít valaki
bor víz olaj
csészében felfogott vér
vérben fehérre mosott ruhák*

*megfelelni
a negyedik nap reményében*

*talán rosszul határoztam meg az időt
vagy az áldozat nem volt elég értékes
folyónak szó nem vethet gátat
vétket félelem nem tarthat mederben*

*a negyedik nap csavarog
nem talál haza hozzám
nem tudom mikor távolodom
és mikor közeledem
a középhez*

*a harmadik nap a megállt órák napja
a harmadik napon megállt az órák*

most nem érdemes meghalni semmiért

Lacrimosa

*Régi házunk megfagyott zene.
Kitört ablaküvegek, sötét.
Az Úr mollban írt hozzánk kottát,
és lehangolta a hangszerét.*

*Kopott fakockákból áll a múlt,
rakosgattuk, mindig szétesett.
Régóta rossz volt ez a játék.
A győztes nyom nélkül elveszett.*

*Mennyi volt abból az én vétkem,
amit egymással hibáztunk el,
hány éve tart a harag napja,
Dies illa, senki nem felel.*

*Csendes a ház, a kert. Induljunk.
Vigyünk mindent, ami menthető,
vagy maradjunk egymásra varrva.
Fölöttünk beázik a tető,*

*két üres félhang fejünk helyén,
romos falak, mi tartjuk össze.
Szerettünk, egy vers erejéig,
majd elköszöntünk mindörökre.*

Kopriva Nikolett

A peron

*Zseblámpával közlekedünk a városban,
szentjánosbogarak vagyunk térképén.
Elmosódott, fekete foltok az utcák.
A házak, kapuk és kertek még
szokják a láthatatlanságot,
a hegyen magasodó ősi vár falai
beleolvadtak a vibráló kék
felhőbe. A templomkertben álló szobrok
eleinte naphosszat sugdolóznak,
majd örökre elalszanak.
Vigyáznunk kell, hova lépünk,
kátyús az út. Ködjéből olykor macska
válik ki, csontváz sétál
az ismeretlenbe.
Törmelék ropog talpunk alatt,
nem tudjuk, éppen mi omlik össze.
Talán a Hold.
Néhány hete eltűnt az égről.*

*A vasúti bemondó éjszakánként
egyre hangosabb.
Csak két irányba lehet jegyet venni –
a harctér felé, vagy
az országhatárhoz.
Katonaruhás férfiak, bőrröndöket kerülgető
nők tolonganak a deres oszlopok körül.
Egyedül a peron ragyog a városban.
Mindkét irányt fény szegélyezi,
bele lehet vakulni.
Indulásra készen állnak a vonatok.
Félúton elnyeli őket
valami.*

Mezei Attila

A ház

A Kék kereszt felől ment felfelé az út, mellette jobb oldalon folyt a csörge, volt úgy, hogy megállította a lovakat és onnan merítette meg a bádog kulacsot. Tiszta, jó hideg volt a víz, a forrás nem volt ötven méterre, az út elágazása után, a Fenyőfa-domb aljában eredt. Egyszer felment és megnézte, ha itt állna egy ház, nem is kellene kutat ásni, ez mindig folyik, legfeljebb egy olyan ciszternafélét, hogy vödörrel is lehessen meríteni, gondolta. Az elágazónál általában jobbra ment a kocsival a Kecskéhát felé. Ő is fát fuvarozott, mint a többi egregyi. Bonyhádon volt vagy tíz család, akik tőle vettek, de Mányokon is voltak már új helyei, voltak köztük zsidók is. Ezek elég kukacosak voltak, nem állhatták, ha be akarják őket csapni, de ha látták, hogy valaki árán adja a tüzelőt, ha jobb, drágábban, és olcsóbban, ha kicsit hitványabb, akkor megmaradtak mellette, volt, hogy továbbajánlották. Felfele menet a horgosból is mindig látta a Fenyőfa dombon álló nagy gesztenyét, minden évben volt rajta valamennyi, lopott is belőle egy-egy kalappal néha. Két nagy sombokrot, piros körtét, lánycsöcsű almát is látott. Nem csak kút lenne, gyümölcsös is. Apjáéknak is többször szóba hozta, hogy, ha megnősül, akkor ott, a Fenyőfánál építene házat, az elágazóban. Kár, hogy nem lehet hozzájutni ahhoz a helyhez. Hazafelé az Arnold-kocsmába is be-be járt, nem is a bor miatt, az volt otthon is bőven. Egy-két fogatost mindig ott evett a rosseb, beszélgettek minden fontos dologról, lóról, nőről, tiszapistáról. A többiek jól ismerték a Fenyőfával kapcsolatos óhajait, hogy ott állhatna Tolna–Baranya legszebb háza. „Tornyot nem építenél hozzá, puckos?”, kérdezte a Deák Géza, aki már nem az első pohárral itta. „Ha igen, akkor gyűjtheted hozzá a követ, mert eladó lesz ott minden.” Igyekezett nem sietni, akik ott voltak, később úgy mesélték, hogy egy hajtásra megitta a borát, pedig abban még egy jókora légy is fullado-

zott, kirohant, és úgy elporzott a lovakkal, mintha az ügetőn lett volna. Az apja, Taller János nem volt még öreg, csupán hatvankét éves, éppen a kalapját akasztotta a fogasra, elvolt valahol. Végighallgatta a hadarást a telekről, meg hogy a fia azonnal öltözik, és lefoglalozza. „Hiába mész, már lefoglalta valaki”, mondta sajnálkozva. „A szentségit, vajon ki”, esett össze a fiatalabbik János. „Hát, én.” És ment két pohárért. Tizenöt éve nem ölelte meg az apját, még karácsonykor sem, most eljött az ideje.

A földek tartották el őket, meg az apja vincellér volt a Véberbirtokon, így éltek meg. A fuvarozásból való pénz volt mindig a tartalék, ha esetleg lehetne földet venni, vagy betegség ütne be. Most minden rendben volt, a telek és a Fenyőfa-domb árát egyben kifizették, még maradt is szépen. Megvolt az építkezéshez minden, legfőképp az akarat, a hely, a lovak a fuvarhoz, a rokoni segítség. Sokszor szántottak másoknak, hogy majd visszasegítik, egy szántós napért négy másik volt a taksa. Még ősszel beszéltek a Szalai Géza köművessel, hogy üljenek le, beszéljenek, aztán rajzoljon, mert a nyáron építenének, és ehhez bizony kell a jegyző kézjegye is. János, ahogy a rajzot nézte, már hallotta is hápogni a csörgén úszkáló kacsákat. A mester felírta, mennyi sárgaföld, pelyva kell a vályoghoz, mennyi kő az alaphoz, lábazathoz, mennyi és milyen fa, mennyi tégl a istállóhoz, pajtához, hány ezer cserép. Először a Cellárnak nevezett pincesoron ástak egy pincelyukat, az ő két fogatuk és a Gyuri sógoré hordták három napig a sárga földet a Fenyőfához.

Péti és még három levante a cellári pincéknél bújtak el. A faluban az a hír járta, hogy az oroszok elviszik még ezeket a tizenkét-tizenhárom éves kölköket is. Két-három napra köddé válnak, aztán minden kiderül. A pincesor fölött, a meredek oldalon volt egy öreg, kiboltozott lyuk, elé csúszott egy akkora darab lösz, mint egy bábos sátor, és oldalt, ahol volt egy félméteres bebújó, nőtt egy hecsedlibokor. Istenteven szűrős, ruhaszaggal volt átbújni rajta, de mögötte száraz és meleg volt a régi pince. Vittek kenyeret, szalonját.

A pincékben nem volt bor, azt már a menekülő németek elől eldugták, az ajtók tárva voltak, nehogy szétverjék őket. Talán két lelakatolt bejárat volt. Péti a saját pincéjükből felhozott egy fonott korsóban valami régi nedűt, amit otthon a cefrés hordóra akartak ráönteni, de ittfelejtették. Szétdobált bádogbögréket találtak. Este ittak, mint a nagyok, a borvirágot félre kellett fújni, olyan volt a löre. Hamar elaludtak, otthon még nem engedték inni őket.

Dübörgésre, ordítózásra ébredtek, az oroszok feltörték a pár lelakatolt pincét, amennyi bort tudtak inni, annyit ittak, a többi meg hordóstul gurították a falu felé. A szép, piros vagy zöldre festett abroncsú tölgyhordók a kanyarnál már kétszer akkorák voltak, mint kezdetben, a sáros út miatt. Harangszókor már egy ruszkit sem láttak. A fejfájós, ijedt fickók kicsit megnyugodtak, az ivánok szedett-vedett csürrhének tűntek, nem vérengző seregnek. A faluban harangozták a delet, olyan nagy baj csak nincs. „Azért ma még itt alszunk”, döntöttek.

Reggel összeszedelőzködtek, és indultak haza, a Pétiék háza mögötti kanyarban még röhögtek is egyet, mert egy összerogyott hordót láttak, a keréknyom meg onnan kezdve vörösödött a bortól. Pacsa szerint az öreg Tóth hordója volt, akinek pedig állítólag mindig fosatós volt a bora. „Ha ezt megitták volna, akkor vége a falunak.” Az újabb nevetgélés elmaradt, mert a ház sarkától kilépve ott volt előttiük három katona. Az egyik ült a kerítés szélén, a másik kettő állt, és valami befőttet zabáltak üvegből. Amikor meglátták őket, az állók feléjük fordították a dióverő szuronyos puskájukat. Ártalmatlan taknyosnak látszottak, de a négyből kettőn leventeing volt, az oroszok eddig ilyet nem láttak. Valamiféle magyar katonának hitték őket, behajtották a társaságot a faluba. Péti benézett az udvarba, de nem látott senkit, a nagyapja, Taller János hangját viszont hallotta a Fenyőfa felől. Odaállították őket a borbélyműhely falához, az egyik puskás ottmaradt vigyázni rájuk, a másik kettő elment

valami tisztet keresni, vagy az ördög tudja hová. A Koch néne rohant fel a házhoz, hogy a Pétiéket falhoz állították az oroszok. „Veti, gyere gyorsan!”, az asszony, ahogy a lába bírta, rohant, a kendő lecsúszott, a klumpa már az első tíz méterben elmaradt. Pacskerosan, kivörösödve, kibomlott hajjal tolta félre az ámuló orosz puskáját, és ordítva vágta pofon a fiát, Péti, akinek a taknya a mellette álló Pacsa ingén állapotodott meg, és csúszott lefele, mint egy csiga. A fiatal ruszkinak kezdett tetszeni a jelenet. „Hogy lehet ennyi eszetek, hogy ilyen ingben járkáltok, négy ilyen hülyét még a magasságos isten sem látott!” A másik hármát is minden ökörnek elmondta, és jutott nekik is azokból a súlyos frászból, amit egy ásó, kapáló, ijedt asszonykéz oda tudott szólni. Akkor ért melléjük egy tányérsapkás, könnyei folytak a röhögéstől, az egyik kölyköt a csizmás lábával jól seggbe rúgta, és mutatta, hogy takarodjanak innen.

Amikor a férfiak, Taller János és a vője, Kleri Péter, Péti apja, abbahagyták a favágást, már otthon találták a gyereket. Az asszony eléjük tette a köményes, tojásos levest, valami égett bűdöset éreztek. „Mi ez, Veti?”, kérdezte az öreg. „Egy kurva leventeing”, hangzott élesen a válasz.

A földet a csörge jobb oldalára hordták, ide került a kárászi, Krausz Salamon-féle, KS-jelű téglá és cserép is. A követ két napig fejtette tíz ember a Pásztorkútnál, János anyja a forrásnál főzött nekik. Első nap birkapörkölt volt, másnap babgulyás, de mindkettőnek inkább szarvasra hasonlított az íze. Elfogyott harminc liter bor, és eltörött egy hüvelykujj, mikor – nem fáradhattak el eléggé – két fiatal rokon birkózott egyet a tisztás harsogóan zöld fűvén. A fát fuvarozó egregyi kocsisok mindegyike vállalt egy köves fuvart, „majd visszasegítetek” kikötéssel. Épületfa ügyében a Salamon erdészt keresték meg, az árban nehezen egyeztek, de a jáger megengedte, hogy ők válogassák a szarufának való hársakat. A sár- és mestergerendának szánt tölgyeket csak a kivágottból lehetett venni, az ácsolatokhoz való nyáranagy pedig kifutja

abból a két tucat jegenyéből, ami a lukaci föld szélén húzik a partak partján. Április végére minden odakerült, arra a helyre, ahol majd a veteményeskert lesz.

Gyönyörű volt az idő, az asszonyok már februárban eldugdosták a hagymát, elvetették az apró magokat, sárgarépát, pasztinákot, petrezselymet, cukorborsót. Meghagytak egy jó nagy helyet krumplinak, paprikának. A babféléket, tököket máshová, a kukoricásba vetik majd, de az ráér május elején. A paradicsomnak állandó helye volt a kert túlsó végében, nem is palántázták, nőtt az magától. A kerítés mellett annyi volt a torma, mint a lom. Kellett is, az öreg majd minden héten reszelt belőle, kint a gangon, de még ott is úgy könnyezett, mint a szentek a csodatevő helyeken. Tepsiben, platnin megpirította, de csak éppen, hogy elmenjen az ereje, és ették kolbásszal, kocsonyával, még annak a bükkfakemény füstölt hurkának is jobb volt az íze vele. Öregapa, talán éppen tormareszelés közben, kiszelte, hogy négy sor tengeri is elférne a kertben, tejes kukoricának. Esetleg, ha megkívánnák, „ne kelljen a Piavéig gyalogolni érte”, ő el is veti, ha eljön az ideje. A kukoricás tényleg messze volt. A két szélső sor szépen kikelt, pedig csak úgy kapa nélkül, lépve vetette az öreg. A belső két sornak csak eleje volt és vége, a zárt, kukoricával takart helyen furcsa növénykéek kezdtek el sorakozni. „Ide, mindenki szeme elé rakott dohányt? Maga mindenkit leteremt, mindenkivel ordít, feljelentik, ez biztos, mint a szentháromság”, mérgelődött vele a vője. „Nem lát szik az útról, mit ugrálsz”, ez volt a magabiztos válasz. Gyalogos nem is látta, de a fával megpakolt kocsikon, a zölddel, szénával rakott szekereken kapaszkodókban biztossá ért a vélekedés, hogy az öreg Taller Jánosban van még kurázsi. Amikor kifizette a büntetést, amiből fél évig vehetett volna pipadohányt, csak ennyit dörmögött: „A kert földje túl nedves, nem dohánynak való!”

Ahogy jöttek a melegek, megjöttek a vályogvetők, százával hozták a formákat és tucatszám a gyerekeiket, jól mondta a Szalai kőműves, hogy pénzt adjanak nekik, ellátást semmiképp. A kész téglákat ötvenesével rakták össze, alulra, felülre égetett téglát tettek, hogy ne érje víz. Ők mondták, hogy: „A vályogháznak két ellensége van: a víz, meg ha cigány költözik oda, mert az sosem nézi, hogy lyukas-e a tető!” Volt egy hét, amikor még ott voltak a vályogvetők, de már odaértek a Szalai emberei is faragni a fát, valamint tíz rokon, barát ásta az alapokat, a pincét, a ciszternát. János anyja néha felsóhajtott, „Többen vannak itt, mint az Őszövétségben!” Ahogy elkészült a ciszterna gödre, a kőművesek azonnal kikövezték, ide még a méregdrága cementből is használtak, ameddig az meg nem kötött, addig a forrás vizét egy nagy hársfa kéreggel átvezették fölötte. A ciszterna lett az első, ami elkészült, a tetejét pallókkal fedték, hogy ne piszkolódjon. A pincét olyan mélyre ásták, hogy az oda szánt hordó teteje felett legyen a küszöb, négy lépcsőfoknyi lett. Nem akartak itt sok bort tartani, mindig csak egy hordót, ha véletlenül megszomjazna valaki. Itt lesz viszont a krumpli, a zöldségek, a torma. A romonádot hátulról csúszttatták előre, és fölé boltoztak, sokkal gyorsabban ment, mint János hitte, de a Krausz téglája is veszettül fogyott. Elkezdtek meghordani az alapokat kővel a barnakői omlásból, ott állítólag a török szultánt akarták felrobbantani, és annyi volt a kő, bár nem szép színű, és olyan dirib-darab, hogy ezer ház alapjához is elég lett volna. Először a nyári konyha alapját hordták meg, rudakkal döngölték, és rétegenként sárral öntötték be, a kőművesek raktak egy félméteres kőlabazatot, az alapba szánt anyag szebbjét válogatták ki, a szép fehéreket nem pazarolták ide, az kell előre, a házhoz. Itt kapott helyet a boltozott, szabad kéményű füstölő, egy kis konyha, rakott tűzhellyel, kenyérsütővel, ennek füstjét is átvitték a füstölőbe. A tűzhely platniját, ajtóit, füstcsöveit Kárászon, a Kaul kereskedésében vették. Az ajtókat, ablakokat a Stranczinger csinálta. Egy külső bejárattal ide tartozott egy budi is, aminek a gödrét is kiteglázták, „Könnyebben pucolod majd”, mondták Jánosnak, akinek már most nem volt nagy

kedve a művelethez. A Szalai először a falu felé nézőre rajzolta, de most áttették a kevésbé látványos oldalra, ebben közrejátszott az is, hogy csak tok volt, az ajtólap még nem készült el. A nyári konyha lett az első fedett hely az új birtokon.

Taller János már hatvanöt is elmúlt, amikor az iker lányunokák egyike bejelentette, hogy elhozna bemutatni egy fiatalembert, a Ferit, aki aztán elkísérné a farsangi bálba is. Előző este komolyan megtárgyalták, hogy nem csinálnak nagy cécot, a nyári konyhában ültetik le, megkínálják fánkkal, borral, és kész. Nehogy azt higgye, hogy mindenáron meg akarjuk fogni. Az öregnek senki egy kuka szóval nem mondta, hogy ő is ballagjon szépen oda egy fröccsre. Pedig nagyon kíváncsi volt! Kölök kora óta ismerte a molnárékat, tudta, hogy a jó mód eltűnt, 1955-öt írtak akkor, elvették a malmot, földeket, mindent. A fiú nagyanyja bele is bolondult ebbe. Viszont azt is tudta, hogy ezek fel fognak állni. A molnár egy darabig a kőbányában dolgozott, most meg a fűrésztelepen. A Feri meg most szerelt le, még az újságban is bent volt a ködvágós katonaképe, valami árvízügyben, a bányában lakatos. Van érettségije, és őt is hívják az erdészethez, a deszkametszőbe. Biztos, hogy megnézi! Az sem hagyta nyugton, hogy a malomban volt egy nagyon komoly puska, amit még a háború előtt vehettek, engedéllyel, azzal vajon mi lehet? Ha ahhoz, legalább néha, hozzáférhetne, még többször ehetnének „birkapörköltet”. A fiatalembert először a fülíg sáros Pajtás kutya – itt minden kutyát Pajtásnak hívtak, mióta a ház áll – ugrálta össze. Az ebet, számítva erre, bezárták, de a nagypapa „véletlenül” kiengette, és a jeles házörzőt egy nap kétszer bezárni nagyobb feladat lett volna, mint az utazás a Holdra. A két lány meg az anyjuk némán bámulták a megalázott báli nadrágot, arra gondoltak, lekefélik, ha megszárad. Pont a sliccén volt a legnagyobb folt, így amellet döntöttek, hogy adnak majd egy kefét. A lányok és a fiú az ablak előtti asztalnál ültek,

szalagos farsangi fánk és baracklekvár volt előttük, és egy kancsóban fehér bor, a hazai fajtákból való vegyes. A lányok szülei a rakott tűzhelynél melengették a hátukat. Az apa, akit a lányok Papincnak hívtak, de csak akkor, ha senki más nem hallotta, azon morfondírozott, hogy vajon miről ismeri meg ez az éppen kiszolgált katona, hogy melyik lány melyik. Az egyik iker szeme rávillant, valami történni fog. Már nyílt is az ajtó, ópapa érkezett, köszönt, és jó hideget és pipaszagot hozott magával. A kampósbotja is vele volt, megkérdezte: „Nem láttátok a bőrpapucsomat?” Kezet rázott a felálló ifjúval, utána pedig különösebb teketória nélkül a szalon alá kotort a botjával, keresve az említett lábbelit. Előkerült néhány páratlan gyapjúzokni, két doboz gyufa, egy egyértelműen hurkazsíros kanál, egérfogó, konyharuhák és Frigyes, a macska. Az utóbbi vernyákolva visszaroht, a többi dolog sajnos nem. A papucs nem volt ott! A síri csöndben mindenki bámulta a leletgyűjtést, aztán az egyik lány odavitt az öregnek egy pohár bort, „Papa, igyon!” Visszafelé pedig az egész hóbelevancot visszarúgta az ágy alá, a macska megint nyikkant egyet. A fiatalok elmentek a bálba, az öreg meg sebesen bement a szobába, és odaült a mami mellé, aki megkérdezte, hogy merre volt éppen a hidegben. János csak ennyit mondott: „Bemutatkoztam a nyári konyhában!”

Az őszi esők előtt addig jutottak el, hogy tető alá került minden, az L-alak mindkét szára, a lakóház, az istálló, a pajta és a műhely is, valamint délcegen magasodott a két kémény. Mindkettőt kiugró téglákkal díszített fedél takarta. Nem készültek el a földemek, a lakóházban a vikli, a többi helyen a deszkázás. Nem voltak padozatok sem, az istállót nem sikerült letéglázni, és a lakóház padlója sem lett kész. Hagyhatták volna földesen is, majd mindenhol úgy volt, de nagyon nem akarták, hogy a majd itt születő gyerekek egymás kezébe adják a temető kilincset a tüdőbaj miatt. A legrosszabb az volt, hogy a pénz is elfo-

gyott, az utolsó petáig. Az újbor felét is el kellett adniuk, hogy az adót befizethessék, meg a párbért a papnak, pedig a régiből jó, ha két demizsonra való maradt. Majd a télen kitervelnek valamit, fafuvarozás biztosan lesz. Lovat, földet nem adnak el, az hétszentség, ebben megegyeztek. A fiatalabbik Taller János azon a télen, amikor volt mit, és volt hová, akkor fuvarozott, észrevette, hogy ebben az erdész is kicsit kedvez neki, méltányolva az építkezés buzgalmát. Néha vittek is a feleségének ezt-azt, egy kis zsírt, disznóvágási kóstolót, szilvalekvárt, két tányér kocsonyát, csak azért, hogy maradjon a jó kapcsolat. Amikor ennek ellenére sem volt mit szállítani, akkor az új portán tett-vett. Elkészült a kerítés, a szőlő melletti akácos majd elfogyott. A vastagokból oszlop lett, a vékonyabb egyenesekből három vízszintes rúd a két oszlop közé, ezekre szegezte rá a másfél méteres vékonyabb vagy kettéhasított botfát. Mindent lekérgezett és leolajozott, egy kárászi embertől volt az olaj, aki biztosan az állomásról lopta. Borért adta, és másoknak is hozott, addig, amíg a csendörök meg nem verték, karja törött. Mindenesetre tőle származott a két, vasból való kerékféle is, ami majd a nagykapu két szárnya alá lesz, hogy gurítva lehessen nyitni, ne kelljen megdöglenni a sok csukogatástól, mert az itt a marhák miatt lesz bőven. A kapukat az újbányai Wágnőder csinálja majd, a két hidasos disznóállal együtt, ahol majd négy jószág fog csámcsogni. Persze, csak akkor, ha minderre lesz valahonnan elég korona. Tűzrevalóra nem kell költeni, az biztos, az épületfa faragásából, az ácsolat esedékéből, a kerítésépítés hulladékából annyi anyag volt a pajtában, hogy még annak a szemét Ferenc Ferdinándnak is elég lenne. Ebből vitt be a nyári konyhába egy-egy kosárral, tüzet rakott, vizet melegített, megmosakodott, és mielőtt ledőlt volna a priccsre, a holdat megelőzve megnézte a házat. A dupla téli ajtóra volt a legbüszkébb. Tölgyből készült, méhviasszal engedték be, a belső ajtón színes üvegek voltak, a külsőn meg olyan vasalatok, mint az egri várkapun. Nyáron a kinti nyitva lesz, és a küszöbön alszik majd a kutya, a Pajtás. Még elnézett a falu felé, aztán leheveredett.

A tehén, a Piros, bődült egy nagyot, mindig ezt csinálta, amikor kilépett, elköszönt. Az öreg becsukta a gurulós kaput, és elsántikált a horgosba, a marhák után. Ma az erdő szélére hajtja őket, valami hülye időt érzett a sajgó lába. A kislány mindig erre a bömbölésre ébredt fel, nem sokat tollászkodott, ezer a dolga. A székére a zöld ruhája volt készítve, való igaz, a másikat pocskul összeugrálta Pajtás, aki ki-be rohangált a csörgébe tegnap. Ez a ruha a Papinc ingéből lett varrva, amikor már több gallércserét, forgatást nem bírt az anyag. Hátral voltak a gombok, de azok nélkül is ki-be lehetett bújni, elől meg egy nagy zseb volt rajta, az ing egyik ujjából, a másiktól folt lett valamelyik zsákon. Hamarosan lesz új ruha is, hiszen szeptemberben iskolába megy, megvan hozzá a bordó anyag, és az ómama még egy fehér gallért is horgol hozzá. Most véletlenül a cipő is oda volt készítve, meg egy térdzokni. Tegnapelőtt mezítlábasan belelépett valami torzsába a Fenyőfán, felgennyesedett, és ópapa tegnap este az oltókésével, amit előtte felmelegített, felvágta. A Mamincnak nem tetszett ez a műtét. „Micsoda maga, orvos vagy borbély?“, kérdezte. „Tudod, hogy a háborúban voltam a Zita kórházban“, válaszolta öntudatosan az öreg. „Aha, halottakat hurcolt ide-oda!“, a beszélgetés abbamaradt. A sebet pálinkával locsolta le az öreg, vigyázva, nehogy sok vesszen kárba.

Boriska szeretett zokniban lenni, így kevésbé csipkedte össze a csalán, szurkálta gaz, leginkább akkor volt jó, amikor ómamával sóskát vagy gombát szedtek a Fenyőfán. Szegfűgombát szedtek, melléfogva egy kis ilyen-olyan füvet, mert az ómami már nem látott valami jól. Mindig kosarat vittek, gombázni csak kosárral szabad. Először a tojást kapkodta össze, közben észrevette, hogy egy jó nagy fekete felhő közeledik Battyán felől. A kutya is beódalgott az óljába, ami az istálló előtt, az eresz alatt, védett helyen állt, és onnan jól látható volt a kapu, hogy kit kell összeugrálni, valamint a ház és a nyári konyha ajtaja is, hogy azonnal

lehessen rohanni, ha bárhonnan kiröpül, teszem azt, egy nagy velőscsont. Ez elég ritka alkalom volt! Eleredt az eső, aztán szakadni kezdett. „Mi lehet most az ópapával?”, kérdezte a lányka, akit itthon Vetikének hívtak. „Az öregnek a sok pipafüsttől már nem ázik be a bőre, leperreg róla, nyugalom.” Dörögni, villámlani kezdett, ez a legjobb időjárás iskolai könyvek csomagolásához. Összesen kettő könyv volt, egy olvasó és egy kis katekizmus, mindkettőt használta már valaki. Ópapa szerint ezek biztosan jó könyvek, mert már megtanítottak olvasni valakit, a teljesen újakról ezt nem lehet tudni. A csomagolás megvolt hamar, a maradhatatlan kislány unatkozni kezdett. „Megnézem a Pajtást!” Kinyitotta az ajtót, és onnan szemlélődött. Egyet-egyét még villámlott, dörrent, aztán villant egy utolsót! A villám a két ajtó közé vágott, a házban minden ajtó, ablak kivágódott, az ablakok ripityára törtek, Vetike meghalt. Ómama megvarrta az új ruháját, és rávarrta a horgolást is, csak felveszi egyszer szegényke, abban temették. A pap kínjában Isten kegyelméről, a megbocsátásról beszélt, és egy pillanatra megállapodott a tekintete Taller János arcán, azonnal megértette, hogy ezt az embert most látja utoljára. Templomnak, papnak a közelébe nem ment soha többé! Az ajtótokot úgy hagyták, ahogy a villám megvágta, amikor reggel kimentek a házból, ránéztek a hosszú repedésre, néha szándékosan hozzá is értek.

Tavasza persze nem lett pénz, azt nem hoznak a nagy havak, de a feltámadás sem. A Véber, akinél János apja vincellérkedett, adott volna kölcsön, de ettől féltek, mint ördög a tömjéntől. Azután egyik estefelé kopogott valaki, éppen vacsoráztak a konyhában, vöröshagyma, érett túró volt az asztalon. A Véber vette le a széles karimájú, szürke kalapját az ajtóban, tettek volna neki is tányért, de elhárította, ezt a puckos túró nem tudja megenni, ha keresztre feszítik, akkor sem. A fiatal János egy kőedénygyári rózsás kancsóban bort hozott, és kivételesen üveg poharakat. A

szőlőtulajdonos nem foglalkozott azzal, hogy milyen volt ma az idő, hasogató vállak, sajgó derekak sem érdekelték, az elé töltött borra sem mondott egy mukkot sem, csak belekortyolt. Megvenné ezt a házat, a régit, így mondta. Neki akkor is kell vincellér, ha az idősebbik Taller már nem vállalja, és erre az évre is keservesen adott kezet, éppen leborulni nem kellett elé. Az új embernek meg lakni kell majd valahol, nekik ott az új ház, ha ezt eladják, ő vevő lenne rá. Csend lett, az asszony felállt, és kizavarta a kutyát, mert olyan bűdös jött felőle, hogy neki lehetett volna támaszkodni, biztosan belefetrengett abba a döglött varjúba, amit az út melletti sáncban látott oszladozni. A két ember megígérte, hogy még a héten mondanak valamit. A Véber elment, ők meg ettek tovább. „Az állatok helyit kell először megcsinálni, mi akár a nyári konyhában is ellesszünk”, mondta a fiatalabbik, ezzel eldőlt minden. Azért vártak egy napot, fogták a kalapjukat, ami azt illeti, egyik sem volt olyan finom darab, mint a Véberé, és elindultak eladni azt a házat, amelyekben mindketten megszülettek. Az asszony még kabátot is akart rájuk adni, de az ura legorombította: „Ne lafatyolj bele mindenbe!” A foglaló futotta arra, hogy vegyenek cserrönköket az istálló és a pajta deszkázásához. A fát a kárászi Blum állványos fűrészén vágatták fel. Nem száríttatták, majd ott megszikkad, ha lesznek rések, hát ott egye meg a rosseb. Minden szál fel lett használva, a bele, a fagyléces, a göcsös, a szénának mindegy. A Szalai kőműves emberei pár nap alatt letéglázták az istállót, középre lejtőre, hogy összefolyjon a húgy. Amikor kész lett, miután a marhák kimentek a legelőre, áthordták a vályúkat, és este már ide jöttek a jószágok. A pajtába átvándorolt a kevés bútor, a takarmány, a malacoknak egyelőre az istállóban rekesztettek el helyet, az ólak még nem voltak meg. Átköltöztek.

Látta a három fuvarost, feléjük jöttek, elfoglalták az egész utcát, lökdösték egymást, és jó hangosan beszéltek. Ide jönnek, kíváncsiak a házra, gondolta, és elindult a nyári konyhába, volt ott egy demizsonban bor, igaz, noha, de legalább nem kell annyit inni, hogy megüssze őket. A padot odavitte

a pajtakapu elé, odasütött a lemenő nap. A három vendégnek borotválkozásszaga volt, a Hang borbélynál eszelték ki, hogy megnézik a Tallerék új házát, útközben ittak egy féldeci papramorgó seprőpálinkát a kocsmában. Ettől meg a naptól melegük lett. Tudták ugyan, hogy a pálinka csak pár minutumig fűt, az igazi, hosszantartó forróságot csak a hideg bortól lehet várni, mégis levették kabátjukat, és felakasztották az ideiglenesen a kapura biggyesztett, esztergált fogasra. Mind a hármat egy akasztóra, amin már ott fityegett a házigazda kék köténye is. A harmadik már alig tudta felfeszegetni. „Remélem, leeszi a fene, a Pajtás meg majd ráfekszik”, incselkedett magában János. Másfél órába telt, amíg megszemléltek mindent, leginkább az foglalkoztatta őket, hogy a klozeton nincs még ajtó. Észnél voltak, csak mértékkel ittak, szürkült, amikor a gazda leakasztgatta és a kezükbe adta a kabátjaikat. Jó nehezek voltak, buksza, bicska, dózni, öngyújtó húzta a zsebeket. Elmentek, János pedig vette a kötényt, és nekilátott az etetésnek. A három ember nehéz gönce úgy meghúzta, gyötörte a kék vásznat, hogy egy jó arasznyi gyűrődés meredezett ágyéktájon előre felé, éppen úgy nézett ki, mintha a ruhadarab gazdájának erősen férfias gondolatai lennének. Próbálta lesimítani, nem ment, „Le van szarva!”, nem foglalkozott a látványos ruhadarabbal többet. Másnap reggel elszaladt a boltba dohányért, meg a sósborszesz is elfogyott, amivel az apja vállalt szokták dörzsölgetni. Csak úgy, kötényesen ment. A bolt ajtaja tárva-nyitva, a lépcsőn meg ott ült egy öreg, ráncos cigányasszony, mellette egy egész kosár keserűgomba, amit a boltos asszonynak akart eladni, vagy elcserélni valamire. Nem járt sikerrel, most ott csibukozott, és várta, hogy a reggeli első vásárlók közül hátha valaki gombát akar ebédelni. Meglátta Jánost a daliás kötényben közeledni, kivette a pipát a szájából és azt sóhajtott a kidülledő szemű fiatalembernek, hogy „hú, Janikám én ezen segíthetek, akár itt a bolt mögött, igaz csupa csalán ott minden, de ha állva,

hátról is jó...” A boltosasszony könnyezve, visítva röhögött, ami szinte csillapíthatatlan csuklásba ment át, így szemlélte az akkor sebtiben lerángatott kék kötényt.

A Szalai és még két embere felrakták a házra a kúpcserepet, csak most készült el a Krausz tégláégetőjében. A télen összeszegezett deszkák dacoltak a mostoha idővel. Amikor az utolsó, a birkafejes cserepet is feltették, akkor kitűzték a zöld ágat is, elérték a ház legmagasabb pontját. Ittak is ennek öröme egyet, még egyet és még néhányat. A bor kicsit darabízú és valamelyest barnatöréses volt, viszont gyönyörű borvirág díszítette. A saját boruk már elfogyott, mivel a télen a felét egyben el kellett adniuk, a régi vevőket pedig nem lehetett veszni hagyni, így itthonra nem maradt. Ezt a nedűt a Tóth nevű pinceszomszédtól kapták kölcsön, hogy az építkezésen dolgozó munkások szomjan ne vesszenek, mert az egy rút neme a halálnak. A kúpcserepezőket ez nem fenyegette, sőt egyiküket a Szalai egy hónapra le is tiltotta, nem adott neki munkát a szegyen miatt, amit a bandára hozott azzal, hogy valahol a kereszt és a bolt között menet közben összeszarta magát, és ebben a fényesnek nem nevezhető állapotban vonult végig két utcán valami rózsás ajkú Annuskáról szóló nótát vonyítva. A viklizést a vályogvetők csinálták, a pelyvából és sárból készült párnákat rápólyálták a rudakra, ezek szabadon hagyott végeit pedig a gerendákba vésett hornyokba illesztették. Az így elkészült földemet alul-fölül egyenesre sározták. Amikor megszikkadt, a mennyezetet háromszor átmeszelték, a mész szárít, és jótékonyan eltakarja az egyenetlenségeket. Végeztek azzal, amire szegődtek, eddig előleget kaptak, most az utolsó krajcárig bezsebelhették a kialakult pénzt, amit levett kalappal vett át egy öreg. Mielőtt elmentek, ajánlotta teknővájó, kosárkötő, szegkovács, üstfoltozó ismerőseit és a saját embereit is, akik megcsinálnak mindent, kivéve a budik pucolását, mert az egy külön szakma. A kapun kívül várta őket egy csokor színes szoknyás asszony és a gyerekek.

A padlózáshoz egy napra eljött az asztalos Stranczinger meg a fia, megmutattak mindent, a kezdést, a nútba való szegezést.

Ajánlották, hogy fúrjanak elő, mert ezek a négyszögletű kovácsoltvas szegek még a kaporszakállú jóisten deszkáját is elrepesztik anélkül. Szerszámokat hagytak ott, a fiatalabbik asztalos másnap még egy gérvágó ládát is elhozott, hogy boldoguljanak a szegélyezéssel is. „Ezek hamar csinálnak a parasztból asztalost”, méltatlankodott az idősebbik Taller, miközben a hajolástól, kúszás-mászástól elmacskásodott lábait dörgölgette szürkületkor, amikor abbahagyták, mert már nem láttak. Egy hét múlva már le is volt olajozva a padló, olyan szag volt, mint az iskolában.

Kályhacsempét először Bonyhádön néztek, vitték magukkal a Rózsa kályhást is, de csak nagyon drága, és ami még nagyobb baj, olyan úrias kályhák voltak. Ilyet csak a papnál láttak, nem akarták, hogy valami irigy a mocskos szájára vegye őket. Azután Kisvaszarra rázatták el magukat a kocsival, nem hiába. Sötétzöld, mélyfényű csempéket találtak, a magasabb induló sorban volt a hamuzó ajtó, legfelül pedig még valami kis ívelt dísz is akadt. A gölöncsér hajlandó volt egy hektó bort beszámítani az árba, de csak kóstolás után, ha nem ízlik, akkor pénzben fizetnek. Ide is elment a kályhás, hogy segítsen választani, azért a kályhaépítés mégiscsak tudomány, nem trágyateregetés. Az öreg Rózsa, bár volt a kocsin a szalma között egy fonott korsó bor, egy kortyot nem ivott, ameddig dolga volt. Amikor a szalmába bebugyoláltak a csempéket, akkor ráhúzott, sőt addig nem nyugodott, amíg a vaszari, de még a battyáni kocsmában is nem tette tiszteletét. Onnan a saroglyában egy izzadtló-szagú pokrócon utazott, éktelenül horkolt, és időnként akkorákat szellentett, hogy János hallani vélte az alkatrészek összekoccanását. Az egyik kémény abban a helységben volt, amire a bejárati ajtó nyílt, konyhának nevezték, de minden főzés, evés, ivás a nyári konyhában történt. Ettől balra, az utca felé volt a János helye, jobbra az öregeké. Ide épült a zöld kályha!

A fal és a zöld kályha között volt egy ágy, ott aludt a két fiú, lábtól-fejtől. Csaknem egymás szájában fickándoztak a lábaik, és a takaró ide-oda rángatása is kiváló hancúrozási

alkalom volt. A nagyobbik a kilencedik, a kisebbik a hatodik évében járt. Meleg volt, a nagyapjuk és a dédi, Taller János, a gangon aludtak a priccseken. Ők is ott szerettek volna, de a mami nem engedte, még megijeszti őket a Pajtás, amikor úgy kezd tutulni, mint egy vérfarkas, vagy az a halálmadár kuvik felvisítja őket. Későn aludtak el, és minden reggel úgy kellett ébreszteni őket, akkor rohantak pisilni, azzal hülyéskedtek, hogy egyszerre vizeltek a budiba, persze minden csurom pisi lett. Ópapa mégis azt mondta, hogy ügyesek, és ezt csinálja utánuk két lány. Az asszonyok úgy néztek rá, mint a vasvilla, nem mondták, de eszükbe jutottak azok az öregasszonyok, akik csak úgy kiálltak a sorból, le sem guggoltak, amikor ment mindenki esőt kérni Szentlászlóba. Azt még nem is tudták, hogy a két kölök, ha nem figyelt rájuk senki, akkor a csörgében evickélő kacsákat is igyekeztek lespriccelni, felháborodott hápogást kapva ezért jutalmul. A reggeli majdnem mindig egy tányér friss tejbe aprogatott kenyér volt, csak ők tízóraiztak, a felnőttek nem, zsíros vagy lekváros kenyeret, az utóbbira a tört dió aprajából szórtak keveset. Eleinte cukrosat is kaptak, a szeletet először a jobb tapadás érdekében vízbe kellett mártani, de ezért az anyjuk mindig „sipítozott”, ezért a mami levette az étlapról. A ház minden tenyérnyi helyét felderítették, tudták, hogy a bőralmát az ágy alatt tartják az első, lakatlan szobában. Lázadoztak, hogy mindig csak olyat ehettek, aminek volt egy kis hibája. Felfedezték, hogy a vadkörte a padláson lóg egy vászonzsákban, ebből egyszer főzött nekik levest a mama, de azonnal haza akartak menni, mert ilyen ócska ennivalót még nem ettek. Tisztában voltak vele, hogy a savanyúkáposztás hordó a pincében van, a káposztát ők taposták a meztelen lábukkal, visítva, ha birsalmaszeletre léptek. Órákon át kergették az istállóban mindenhol, ketrec nélkül a szénában tenyésző nyulakat, de megfogni egyet sem tudtak. Elismerték, hogy a felnőttek ehhez jobban értenek, mert nyúlal időnként találkoztak az ebédnél, sa-

vanyú formájában gombóccal. Ahogy birkát is ettek néha, pedig azt nem is láttak a háznál. Ezeket az ópapa találta, csak be kell az egyik szemét hunyni, és kész. Bejárták a domb, a Fenyőfa minden zegét-zugát is, két pofára ették a pirosbélű körtét, bokáig álltak a mandula héjában, a mamát az örületbe kergették a gesztenyesütéssel. Látták, hogy a Pajtás időnként belakmároz egy-egy tojást a fészekből, mondták az ópapának, hogy milyen életrevaló a négylábú barátjuk. Az öreg morgott valami isteneset a foga között, aztán félig mert egy bögrét, felrakta a platnira, beletett egy tojást, amit, amikor már zubogva forrt a víz, egy kanállal kiügyeskedett az ajtó elé. A Pajtás, mint egy gazella, inalt, és felkapta egyik kedvenc elemózsiáját, már szaladt is vele. Két métert, szinte kővé vált, tátott száján csorgott ki a sárga massa, aztán, mint egy meteor, csapódott be a kacsák közé a csörgébe. Vagy egy óráig a pofáján keresztül folyt a víz tova. Többet nem evett tojást, még a pingponglabdát sem volt hajlandó visszahozni, amit a kisebbik fiú pattogatott a pajtakapunak. A nyár kezdett elköszönni, a két kölket hazavitte az anyjuk, a búcsúzásnál belecsaptak az ópapa pipaszagú és -színű tenyerébe. A vénember nevető szemmel mondta: „Eszti, ezek égetnivalók, nem ministránsfajta egyik sem.” „Úristen, akkor magára ütnek!” A fiatalasszony is megsimogatta a nagy mancsokat.

Bánki Éva

A mélyben

Habozik a tenger – mi mást tehetne? Annyi lény akarja a halált elkerülni benne, hogy megnyugodni nem tud: kavargó, hullámszik. Páncélok, csápok, szívek, látni nem látjuk őket, de a sóvárgásukat érezzük. Cikáz a halál közöttük, de mind élni akar, villódzni, osztódni, remegni. Szeretjük a tengert, hisz mi is menekülünk, bár tart a sodrás, a mi lélegzetnyi időelőnyünk. Ha a dagályban megmártózol, idegen lények nevetnek vissza, a mély tenger névtelenjei. Azt a másik sodrást, ami a mélyből árad hidegen, számítón, nem érezzük.

Szakadatlan

*Minden sejtem a halottaké.
Ha a sejtjeimet kifeszítenék,
egy végeérhetetlen szőlőcsoport lennék
óceántól óceánig: nyögések, sóhajok,
parancsok, emlékek zagyva keveréke.
Életvonal – szakadatlan és szörnyűséges.
De enélkül nem tudnám befűzni a cipőmet.
Nem látnék, nem fáznék, nem hallanék,
és nem üzenhetnének a halottak senkinek.
Ám van-e értelme milliószor látni a napfelkeltét?
A fénynek nincs története.*

Horváth László Imre

Rosseb

(Regényrészlet)

Első rész – ötödik fejezet

(Hadtápvonat)

I.

Rögtön a kötözőhelyre vitték őket. Kit hordágyon, kit a saját lábán támogatva.

Kórházi ágyon eszmélt fel napok múlva. Mindenki, akit ismert és eszébe juthatott az otthoniakon kívül, immár halott volt.

A harmadik zászlóaljat feloszlatták, mivel a legénysége teljes egészében elpusztult. A maradék harminc kísértettel, akik nem hivatalosan még éltek, kezdeni kellett valamit.

A front mögött három faluval rendezték be a hadosztály tábori kórházát. Kis János hamarosan kijárhatott a kórházbarakkból. Haza nem vihatték, így nem lehetett. Külső sérülése nem volt. Tíz nap után az idegsokk és a légnyomás okozta tünetek is elmúltak. Legalábbis a körbejáró tisztiorvos szerint. Mehet a dolgára, katona, mondta ősz bajszával pocakosan. Kis János nézett rá. Aztán ült és várta, mi lesz. Akitől eddig utasítást kapott, egy-néhány kilométerrel odébb egy árokban hevert cafatokra tépve.

Tiszti küldönc jött hozzá, még aznap, kora délután. Az ebédet előbb még komótosan megette, az is valami, amit csinálni lehet. Kihozták neki is, mint a többi betegnek. A gyomorlövéseseknek is, azokét szétosztották repetának. Mindenki tudta, mi lett a hármas zászlóaljjal, jól bántak vele, bár nemigen beszéltek hozzá. Csak úgy néztek rá, mint valami állatra, amihez sötét babona tapad. El is kergethetnének, gondolta magában Kis János. Megette a csirkepaprikást kovászos uborkával. Pihent egy keveset, az is valami, és jól is esik. Legnagyobb gyönyörűség az ebéd utáni szu-

nyókálás, a háború előtt csak nevette az apját, mikor az feltartott ujjal kioktatta róla.

Nem épp peckesen kilépett a kórterembarakkból, ment a küldönc után. Ebben a faluban rendezkedett be az ezredtörzs is, a széltlőt tornyú, szélütéses öregemberre hasonlító templom melletti épületcsoportban a főtéren. Csak az egyik kisebb házba vették be, de ennek ajtajában is katona adott őrséget.

Magda Pál főhadnagy az asztalnál ült. Valamit épp körmölt. A tisztelő Kis Jánosnak épp csak intett. Az nem értette. Üljön le a tiszt előtt? Ennek semmi értelme sincs. Állva maradt és várt.

– Üljön le, Kis.

A főhadnagy befejezte az irkálást. Valami papírra rárajzolta alul a nevét, mintha bonyolult vívómozdulatot végezne apró karddal az ujjai közt. Félretette, és úgy nézett a katonára.

– Engedelmeivel, inkább állnék.

Magda Pál hátradőlt a széken.

– Maga régi katona, Kis. Még jó, hogy nem ül le, a vérében van.

– Hívatni tetszett.

– Igen, hívtam. Itt is van. Kezdeni kell magával valamit, Kis. Rám bízták. Előbb, gondoltam, megnézem magamnak.

Kis János zavartan állt. Igyekezett jobban kihúzni magát. A tiszt is felállt, közelebb ment hozzá. Bajuszos szájával talán mosolyogni próbált. A szemei olyan hidegek voltak, amelyet Kis János még sohasem látott életében. Holott az utóbbi évben jópár közönséges gyilkossal szolgált együtt az árokban. Mereven maga elé bámult, úgy érezte, nem tudja levenni a tekintetét Magdáról, a tiszt direkt kereste az övét.

– Az orvos már megvizsgálta, azt mondja, az ijedtségen kívül semmi baja.

Magda Pál horkantva felnevetett. Visszaült a székébe.

– Haza nem küldhetjük. Mit mesélne otthon? Az hiányozna csak a szép Somogyországban. Meg aztán szívem se lenne megvalni egy ilyen jó katonától.

– Nem gondoltam rá, hogy hazamehetnék.

- Se arra, se másra. Hogy gondoljon, nem a maga dolga, Kis.
- Nem gondoltam semmit.
- Tudja, hogy az egész harmadik zászlóaljnak annyi? Huszonhárman maradtak. Szarba mártotta magukat az anyjuk a bokájuknál fogva, mikor születtek, vagy tudom is én.
- Mér mond ilyet a főhadnagy úr?
- Ne legyen önérzetes, nem áll jól magának. Attól, hogy nem érti. Ez is csak egy régi mese egy régi katonáról. Olyanról, mint maga. Inkább vigyázzon, hogy ne üsse meg a bokáját! Ott fogta az anyja a mártogatáskor.

Kis János bambán állt, míg a főhadnagy olyan mozdulatot tett, mintha mártogatna. Csak egyik kezével, ahogy valami rongyot tudna a vízbe mártani. Igyekezett jobban kihúzni magát, de úgy érezte, valahogyan össze van roskadva. Még mindig a hátára volt borulva a többi.

- Nem megy vissza csapathoz se. Így frisseben mégse küldhetjük az újak közé, azoknak is mit mesélne. Egy kis ágyúszótól rögtön összeomlana. Egy szónak is száz a vége. Úgy döntöttem, megy a vonathoz. A konyhán kicsit kipiheni magát. Aztán majd szólunk, ha megint puskát kap.

Kis János vigyázzban bámult tovább. Nem értette a dolgot.

- Itt a papír, odaadja a Kovácsnak, aki idehozta. Az majd mutatja, hova megy. Aztán jól viselje magát, Kis. Hámozni fogja a krumplit hátul a dekkungban, meg meri a levest a többinek. Csinálja, amit mondanak. Menjen, leléphet.

Magda Pál intett, mintha apró bogarat hessegetne el, amire ugyan nem haragszik, csak kissé bosszantja, de még azt is színte családiasan. Kis János tisztelgett, az asztalhoz lépett, elvette a széléről az épp aláírt parancsot, mereven kihátrált a szobából. A tiszt már nem figyelt rá.

Kilépve a Kovácsnak nevezett tiszti szolgálta átvette tőle a papírt. Végigolvasta. Nem volt hosszú, de időt szánt rá. Mikor végzett, azt mondta, no, és bólintott. Kis János gyanította, mindig így tesz, ha valamit elolvasott. Menjünk akkor, mondta Kovács, előbb a holmijáért, aztán a vonathoz.

A kórházban az ágya mellett volt a hátizsákja. A napokban valaki odatette, úgy látszott, a túlélők közül akadt, aki jobb állapotban van nála. A katonazsákra írva a neve, utoljára a roham előtt látta, mikor mind letették egy halomba. Most négyszáz másik ilyen zsák haszontalanul hevert. Vajon mit csinálnak azokkal? Széttűrják, tűzre vetik. De tűzre csak nem vetik a jó hátizsákot. A nevét mind ráfestette a magáéra, így másnak nem adható. Hiába, nagy pazarlás a háború, semmi más. A leveleik ott rohadnak velük a zsebükben most is. Pénzüikkel, okmányaikkal együtt. Kis János a legelszántabb cselédek közül sem ismert olyat, aki az eltemetett hullákat kiásná, hogy kifossa. Persze az oroszok felől már nem volt ilyen biztos a dologban. Igyekezett nem gondolni hasonlókra. Ez jól ment neki, hát itt van megint a zsák, megvan, ez a lényeg. Felvette magával, nehéz se volt.

A vonat szerelvényei, a konyha és raktárkocsik a falu szélén álltak. Rengeteg volt belőlük. Mint valami vándorcirkusz, gondolta Kis János. Somogysámson mellett látott olyat egyszer gyerekkorában, mióta bevonult, mindig az jutott eszébe a kantinos kocsikról. Régen lehettek már itt, egyik batár előtt sem álldogáltak lovak, kicsaphatták őket legelni, vagy istállóban pihentek valahol.

Kovács odavezette a legnagyobb konyhás kocsihoz. Négy nagyobb sátrat is felverték mellé, előtte sámlin ülve katonák hámozták a krumplit nagy, zománcos vándlingokba. Estebédhez készült a gulyás, amit majd az éjjel kivisznek a csapatoknak.

A kocsiból előjött egy kövér szakács, a köténye fölött századosi vállpánttal. Kezét törölgetve elolvasta az írást, amit Kovács adott neki. Aztán eltette a kötény alá, intett egy másik szakácsnak, röviden magyarázott. Az utána odament az odébb álldogáló Kis Jánoshoz.

A zsákját letették az egyik sátorba, abban csak egy ember aludt, meg mostantól Kis János. Kapott egy köpenyt, kihoztak neki is egy sámlit, kezébe nyomtak egy kurta kést. Ülhetett az embermagas krumplihalom mellé. Sötétedésig hámozte a krumplit. A három másik katona legalább dupla annyi idős volt, mint ő, egyikük már inkább apja korabeli. Megmutatták, hogy érdemes használni a kést, Kis Jánosnak gyorsan rá is állt a keze, mint a

szőlőmetszésre. Nem sokat beszéltek, ő meg lényegében semmit, de ez láthatóan egyáltalán nem zavarta a többieket.

Este jó vacsorát kapott. Ehetett, amennyi belé fért. Rég nem evett friss gulyást. Amit kihúztak a vonalba a permetezőkre hasonlító fém háti tartályokban éjjelente, mindig hűlt volt. Melegíteni nemigen lehetett, a tűzre rögtön odalőtt az orosz. A hadtáp vonata, amennyire tudott, szorosan mögöttük járt, de a front sokszor igen gyorsan változott, olyankor nehezen érte utol őket. Most ő is ott volt a vonatban. Csak csendben hámozta a krumpelit, jó ideig nem is hitt a szerencséjének.

II.

Egy hét múlva a hentesekhez osztották be. Megfordult a fejében, odaveszett az ágyúzás alatt a többivel, ez meg itt a mennyország. Persze a hentes őrmester azért választotta ki, amint meglátta, mert fiatal emberként többet bír, mint az öregek. Ez aztán hajnalig fog állni, vágja a hájat meg a húst, rá lehet rakni a mázsás féldisznót is, csak tanulja ki a fogását meg a helyes egyensúlyt.

A közeli vasútállomásról éppen három szekérnyi disznóval tértek meg aznap hajnalban. Napokig vágták és darabolták őket. Kis János nem lankadt a munkában, a hentes szeme ragyogott, haránézett. Már az első nap végén a saját késeiből adott neki egyet csontozáshoz, egyet meg a hájhoz. Megtanította az élezésére is, meg minden egyébbre. Hatalmas darab, gyors és ügyes kezű ember volt a hentes, Márkus Gasztonnak hívták.

Harmadik este a krumpli után, aztán most meg a töpörtyűs bográcsok mellett cigarettázgatva kérdezték végül tőle, merre járt. Hogy aztán itt van húszéves fiatalember létére. Netán csinált valamit? Bár, akinek vaj van a füle mögött, az nem itt köt ki, a drótot vágja legelől, míg hamar át nem lyuggatják őt magát is. Merre jártál fiam, kérdezte nyíltan a legöregebb, a többi nézett. Ő meg sorolta, merre járt. Azok csak hallgattak, a fejüket csóválták. Szabács, zbudovi erdő, Kopriwicsek, Bredo, Cserenha, Kis János száján sorba szöktek ki a nevek, százak és ezrek temetőhelyei.

Furcsállta nyár elején a disznóvágást, de az ezred gyomrában rögtön eltűnt a rengeteg hús. Elnyelték az üstök, szétvitték a katonák. A tisztek külön csomagokat kaptak. Három éjjel menázsiba ki is ment a nagy rakománynyi állat. A vándorcirkuszban Kis János már látta a gyárat, ami az óriás gyomrot táplálja.

Ha épp nem volt vágás, visszatért az öregekhez krumplit pucolni. Egyszer-kétszer a kantinba is beosztották sört csapolni, fiatal emberként zömmel a hordót cserélte a csapok alatt. Csak nagy ritkán állt be a pultba. Lóistállót alakítottak kantinná, úgy hozták szekéren a sörpadokat. Egyszerre másfél századnyi katona fért be inni.

Az is előfordult, hogy a tartalékban hátul pihenő századoknak osztott levest. Ezt szerette legkevésbé. A többiek sem lelkesedtek érte. Jön a sok gyerekképű honvéd a csajkájával, tréfálkozik, azt sem tudja, hol van. Megmered neki, aztán többet nem is látod. Elviszik a következő sturmba, és annyi. Aztán jönnek másiak. Aztán azokat se látod többet. Holtaknak osztod a gulyást.

Jobb volt, mikor a tartályba merték ki a napos katonának, az meg ment vele a vonalba, nem látták a többiek arcát. Nagy veszedelem a disznókra ez a háború, de még nagyobb az emberre, mondta egyszer még a böllér Gaszton is, igaz, hogy este és kissé már pálinkásan.

A disznókat rámpán engedték le a szekerekről. Karámban várakoztak, aztán Kis János meg egy másik erősebb katona sorra kihúzták egyiket a másik után, hogy megszúrja őket a böllér Gaszton. Három népfelkelő már perzselte is, aztán jöhetett a következő. Nyolcat terítettek ki megtisztítva, mire Kis János pihenhetett volna, egyiket felhúzták a rémfára. Gaszton értő figyelemmel percek alatt szétszedte, ki a beleit, a fejet levágta. A kettévágott állat egy-egy felét Kis János vállára rakták, vitte a darabolóasztalhoz, ott a többiek nekiestek. Aztán ő is beállt, vágta sötétedésig a húst, majd a hájat. A vértől sáros földön, tömény, émelyítő zsírszagban. Ünnepi békekességben, 1915 háborús nyarán és őszén. Távolabbról ágyúszó hangzott, olykor egy-egy szakasz vagy század katona elmenetelt mellettük. Megbámulták

őket, akadt köztük, amelyik kiköpött, más elfordította a fejét, még elbőgné magát. Az ott az otthon. Könyékig fénylő, pirosas zsírban a pálinkaszagú rokonsággal várni az esti tort, tréfálkozni, vágni és cipelni a húst, a hájat.

A kintinban meg lehetett különböztetni az újakat az öregektől. Vagy azokat, akik először mentek ki azoktól, akik éppen visszajöttek. Az újak feszültek voltak, hangosan óbégattak. A régiiek alig beszéltek, ültek üdvözülden egy korsó sör, és ha volt, akármi-lyen töményital mellett, mind hamar fogyott, az ürmöst is feliták pillanatok alatt, akár a legfinomabb gyomorkeserűt. A tisztek is gyakori bejáratosak voltak, Magda Pál is többször megfordult a kintinban.

1915. májusának utolsó napján ült be a hadtáphoz Kis János. Wlodypoly faluban akkor már két hete állt a trén, berendezkedtek a sátoztáborban. Másnap disznóvágás volt, kint a fronton visszavonulni kezdett az orosz, hamarosan követni kellett. Kis János nem szolt semmit, mikor az öregek a hackstok mellett hájat darabolva bölcsekednek arról, mindjárt itt a vége. Tudta, mi az üldözés, nézte az elvonuló újakat, ezeket se látja többet.

Június elsején rohamozott az ezred. Az üres szekereket előre-küldték, hamarosan jöttek is vissza tömve sebesült katonákkal. Három napig csatáztak az orosz állás előtt, a harmadik nap éjjelén az ellenség kiűrtette az árkot, amit addig védett.

Június negyedikén megmozdult a tábor, a vonatokat összecsomagolták. Kis János először pakolt, és ment velük. Gaszton kocsiján kapott helyet. Sózó és füstölőkocsik, külön batár az asztaloknak és a vágás eszközeinek, tükörfényesre tisztogatott bárdok, kések, nyársak, kampók, az őrmester, mint minden jó böllér, kényes volt a szerszámaira. Kis János szívesen csinált minden munkát, belet is mosott zokszó nélkül. Bár annak a zömét kidobták, érkezett egész szállítmány előre készített juhbél, abba töltötték a kolbászt. Olykor mégis, csak azért is mostak, a frissnek a zamata utolérhetetlen, megérte a külön erőlködést.

Pakoltak fél éjszaka, aztán indultak a pirkadattal. Az ezred vonult Bukovice falu felé, már az odavezető úton beleütközött

egy kiépített, megerősített orosz állásba. Kiújult a harc. A hadtáp megállt ugyanazon az úton, két kilométerrel hátrébb. A népfelkelő öregek ilyenkor viszketegek lettek, ide már tévedhetett lövedék a tüzéségtől. Nagy lombos fák alatt álltak meg, mint a cigánytábor, viccelődött mind. Árnyékra nem volt szükség, szinte feketére borult az ég, aztán leszakadt, óriási eső áztatta szét a katonákat. A hadtáp a fák alatt még viszonylag megúsza, a batárok oldalán csorgott a víz. Kis Jánosék bent dekkoltak és cigarettáztak, kifeszített ponyvák alatt főzött a konyha, a vágás maradékát kiosztották a vonalba.

Másnap indultak tovább. Üres volt az ellenséges állás, már a falut támadta az ezred. A szélén egy majorban elrejtett orosz géppuskafészek kelt életre, sokan meghaltak a somogyiak közül. Négy napon keresztül rostokolt a mezőn félig-meddig beásva magát az ezred. A majorból folyamatos tüzet kaptak.

Kis János a vasúthoz ment a szekerekkel. Többször is fordultak, konzervet és lisztet hoztak. Ládákat, zsákokat pakolt a vagonokról, tornyozva a szekerekre, aztán a trén táborában lepakolta. A vonalba alig jutott étel, túlságosan elől voltak, túlságosan belőtte őket az orosz. Visszavonulni nem engedték őket, így még éjjel is bajos volt kikúszni a naposoknak a tartállyal, közülük is sokat meglőttek. A legénység éhezett, alig volt vize. Hamarosan járvány tört ki köztük, hozták vissza a kolerás katonákat, vitték rögtön őket a vasúthoz a kórházvonaatra.

Június tizennegyediken éjjel zuhogó esőben riadóztatták a vonatot. Az orosz megint otthagya az állását. Az ezred előre nyomult, üldözött, a hadtáp ment utána. Kis Jánosék pakoltak a virradatban, és indultak tovább.

Reggel nyolc órára Lipniki faluba értek. Üres falu szétlőtt házakkal, a kutak beszélgetve, döglött állatok tetemeitől fertőzve. A népfelkelők takarítottak, a többi a falu szélén verte fel a tábort, hamarosan újra főztek az üstökben. Elöl az ezred Dobrowka erdőbe ütközött, annak a szélén volt az új orosz vonal. Erős tüzéségi és gyalogsági tűzben megállt az üldözés, akik túléltek, beásták magukat. Másnap előre vonták a hadtápot is. Az erdőhöz

vezető úton vertek tábort, közelebb a vonalhoz. Aztán az orosz megint visszavonult.

Az ezred a 31. hadosztály része volt, attól jobbra-balra a németek és az osztrákok támadtak. Másnap a somogyiak ezrede a hadosztály tartalékjaként hátul menetelt. Velük a vonat is, a kocsik elszórva a századonként oszlopban gyalogló katonák között. Három falunyi távolságot nyomultak előre. Pihenőkben kiosztották az elmaradt menázsit. Egy hétig mentek folyamatosan, vízmosásokban éjjeleztek. Egyszer álltak meg támadáshoz, de üres állást rohamoztak meg. Aztán folytatták a gyaloglást.

Elöl a németek Lemberget támadták, és egy napra rá el is foglalták.

Június huszonharmadikán Zapytow faluba értek. Kis Jánosnak mostanában akadt ideje elolvasni a névtáblákat. Elöl az orosz vonalat támadták a zászlóaljok, a bosnyákokkal együtt. Remenowi faluba nyomultak be, rohammal kivetették az ottani gyenge ellenséget. Rögtön érkezett az orosz ellentámadás, hatalmas túlerővel. Mire az ezred visszahúzódott, kétszáz halottja maradt Remenowi utcáin. Az első zászlóalj is kísértetek századává vált.

A vonal megállt a falu határában, és öt napig ott is maradt. Július elsején ért ki a Monarchia hadereje a Bug folyóhoz. Ez lett az új határ a két óriás között, itt volt a front.

A negyvennégyes gyalogezred trénje előrébb költözött, Nowystow kisvárosába. Hosszú időre rendezkedtek be. A somogyi katonák eleget véreztek, végre a hadtáp vagonjai környékén szállásolták el őket sáttortáborban. Szürke arcú szellemekként támoltyogtak be a kantinba, ettek, mint a kiéhezett kölyökállatok, aztán napokig csak aludtak. Kis János ismerte ezt. Nem beszélt velük, voltak elegen az öreg népfelkelők között a hadtápban, akik elbeszélgettek a majdnem gyermekkorú puskás frontkatonákkal. Ő csak némán mérte a sört, a gulyást. Vagy megkönnyebbülve állt, és vágta egész nap sötétedésig a húst és a hájat. Gaszton, a böllér két szállítmány állatot is levágott azon a héten Nowystow szélén, a mozgó vágóhídon.

Július tizedikén az ezred megint ment állásba.

Sapienka falu elé vonultak. Ez meg még néhány település feküdt a Bugon innen. A hadvezetés mindenáron el akarta foglalni, az oroszok megtartani. Az ezred négy napig csak állt kint farkaszemet nézve az ellenséggel. Aztán két századot kiküldtek feldeítésbe, alig jött vissza belőlük néhány ember.

Július tizenötödikén a maradék visszament a laktáborba. Parancsra tisztálkodtak, és a felszerelést tisztították. Másnap tetűporból érkezett két szekérnyi, kiosztották, aztán a katonák beszórták magukat vele, az orvos körbejárt, és ellenőrizte a műveletet. Megint új menetzászlóalj érkezett otthonról, paraszt- és cseléd tömeg egyenruhába bújtatva. Azokat is szétosztották a megcsappant szakaszok között. Még három napjuk volt indulás előtt, addig gyakorlatoztak a félig se kiképzett újoncokkal. Kis János tíz hónapig tanulta a katonamesterséget. Sokat az sem ért, a fronton hamar kiderült. Ezek két hónapot töltöttek a kaposvári laktanyában, aztán jöttek ide. A tisztek láthatóan idegesek voltak tőle, a kantinban másról se esett szó.

Kis János némán csapolt nekik. Két hónap alatt más ember lett. Kikerekedett, naponta háromszor evett. Sokat dolgozott, de olyan munkát, ami létezett az otthoni világban is. Élvezte a láthatatlanságot, ami a fronton mindig elkerülte, akárhogy is, igyekezett megtartani. Egyedül Magda Pál volt, aki olykor hideg szemével végigmérte, aztán alig láthatóan megcsóválta a fejét. Néha az ujjával mutatta a csöndet a bajuszos szája elé téve. Aztán csak odaszólt, hogy Kis, csináljon négy korsó sört, és hozza ki az asztalhoz. Mintha egyebet nem is tudnának egymásról.

Július tizenhetedikén Nowystow főterén az ezred zenekara térzenét adott.

Főleg a hadtápban szolgáltak a muzsikus katonák, óvták őket. Régi dolog háborúban, hogy a zenész katona szedi a sebesültet, vagy főz a többire. Néhányan lettek csak puskalétszámba osztva. Azoknak a szólama hamarosan kimaradt. De így is szép zeneszó töltötte meg a teret.

Másnap misét celebráltak az ezrednek. A tábori papnak, egy fiatal somogyi plébánosnak megint más gondja se akadt, mint a

szerzés, vagyis a lopás ostromozása. Nem méltó a hazáért harcoló magyar katonához. Azok alig bírták röhögés nélkül. Aztán mély csönd lett áldozás és bűnvallás alatt. Hálát lehetett adni, hogy még élnek, és örülni, hogy tisztán mennek a halálba majd holnap, ha riadót fújnak, esetleg még az éjjel.

Aznap este nyolc órakor meg is indultak menetben. Kétezernégyszáz katona, abból fele újonc. A régiak közül sokan sebesülésből, betegségből gyógyultan tértek vissza. Meneteltek előre a leszakadó esőben. Az éjjel viharra dagadt, végül víztől lucskos ruhában aludtak hajnalban, pajtákba zsúfolódva, bűzös masszaként gőzölögve, horkolva. A hadtáp vagonjai az úton a sárba ragadtak, a katonák, köztük Kis János is azokban aludt néhány órát. Másnap délután indult újra a menet, este és éjjel két falut hagytak maguk mögött, míg elérték Dobrotwór városának közelébe.

Ez volt az utolsó hely a Bug folyó innenső oldalán, amit még az oroszok tartottak.

Az ezred állásba vonult. A katonák rögtön Dombóvárnak hívták Dobrotwórt, mintha az otthoni várost kellene visszafoglalni az ellenségtől. Sokan jöttek Dombóvárról, Tolna és Baranya megyéből is soroztak az ezredbe, nemcsak Somogyból. Mind szomorúak voltak, gyűlölettel gondoltak az oroszra, hogy az otthoni várost elfoglalta, és nem adja vissza. Másnap rohamra mentek, betörték a város déli részébe. Néhány utcányi mélységbe engedte őket az orosz, utána kezdte csak a tüzésége és a gyalogság löni őket. Sok halottat hagytak a városban, visszahúzódtak a megindulási állásba.

Azt is egész nap lőtte az orosz tüzéség a Bug túlsópartjáról. Igyekeztek mélyíteni az árkot, közben a tüzéség néhány telitalálatától az égnek repültek, félszakaszonként kipusztulva.

Éjjel négy ponton gyulladt fel Dobrotwór. A városból orosz gyalogság támadt rájuk hajnali két órakor, azt meg ők verték vissza véresen.

Július huszonegyedikén délben rohamozták meg újra a várost a hadosztály többi ezredével együtt, és el is foglalták, felszámolva

az utolsó orosz hídfőt a Bugon innen. Kétszáz foglyot ejtettek, négy géppuskát zsákmányoltak. Kis Jánosék a bográcsok mellett állva nézték, ahogy elhajtják mellettük a talpig mocskos orosz hadifoglyokat. Sok megadja magát, mondta egy öreg, jobb nekik nálunk kaszálni-kapálni, mint a tisztjeik alatt éhezni, aztán megdöglenni. Mostmár hamar vége lesz, mondta egy másik. Kis János nem mondott semmit.

Két nap múlva Rokyetybe mentek tartalékba. Ezernyolcszáz katona maradt meg, hatszáz esett el az utóbbi másfél hét alatt. Egy nap pihenő után az ezred három zászlóalja Dobrotwór szétlőtt városának romjain és a környező Bug menti területen állásba ment. Osztrák landwehreket váltottak fel. A senkiföldjén a Bug folyt át. A félkész állásokat a sok eső elöntötte, feljött a talajvíz is. A katonák sokat szenvedtek a következő napokban, augusztus elején mást se tettek, a vizet mérték az árkokból.

Kis János nem vágyott ki, szemügyre venni az épülő fedezékeket, a mélyülő árkokat, a drótakadályt, a rejtett kilövéseket, az állványt, amire mint vártára lehetett felállni, fejmagasságban a szétbombázott föld. Amin jöhetett az ellenséges gyalogság, hogy lemészárolják, különben, ha beér, ő fogja megölni mindannyiójukat.

III.

A konyhakocsik környékén augusztus elején nem honolt békeség. Tiszti ellenőrzést vártak. Jöttek is a dandárparancsnokságról, József és Frigyes főherceg. Kis János ekkor látta őket a legközelebbéről. Megvizsgálták a kisikált edényeket, lemosott, kisúrolt kocsikat, és persze a lovakat, azokat valódi szakértő szemmel. Közben bólogatva dicsérték az ezredet. Ezek a vitéz magyarok, akikről őfelsége is szívesen hall. Nem sok húszéves akadt a népfelkelő konyhai személyzet soraiban, csak az néhány a harmadik zászlóaljból, eltűnve hadtápos katonák százai között. József főherceg végigmérte Kis Jánost. Bólintott. A bólintás volt a szokása.

Még aznap délután a tábor főterén kitüntetésekkel adták át. Akkor megint bólintott Kis Jánosnak, mikor a tisztiszolga feltűzte a kis ezüst sebesülési érdemérmét, meg a vitézségi érmet a fiatal somogyi katona mellkasára. Tíz perc múlva Kis János már vette is le, ment szalonnát, hagymát aprítani a kenyérlángoshoz, amit estebédre osztottak ki a csapatoknak. Aprítani szeretett, zöldséget hámozni még inkább. Ügyes eszközt találtak ki hozzá az osztrákok, csak végig kellett húzni a bőrén, leszedte csikokban. Órákon át derűsen dolgozott, hegyekbe gyűlt körülötte a sok fehérrepa és egyéb héja, mint a mesében, eltemethette volna magát bele.

A hetek csendesesen múltak. Tüzérség dolgozott napközben, azt fel se vették. Őrjáratok kúsztak ki mindkét irányból éjjelente, a senkiföldjén olykor találkoztak. Akkor halottjai is voltak az ezrednek, de csak kevesen.

Augusztus tizenegyedikén repülőraj jelent meg a tábor felett. Géppuskákkal kezdték löni a vagonokat, bombát dobta két konyhakocsira, fel is robbantak. Kis János a földön lapulva várta, hogy vége legyen, nem érte karcolás sem.

A következő hét csendesesen telt. Megint újak jöttek, egy egész menetzászlóalj, az ezred újra kétezer katona fölé ment puska-létszámban. Feltöltötték az árkokat. Augusztus tizennyolcadikán megéljenezték az öreg császárt a születésnapján. Kis János a kávéházban segített csapolni, a hordókat ki-be hordani, a tisztek és a hátravont legénység is mulatott.

Néhány nappal később a senkiföldjén a környező falvak zsidóit zavarták át az oroszok, több mint száz embert, fegyvertelen férfiakat családotul. A ködből bukkantak elő, épphogy nem lőttek rájuk a magyarok, hátravitték őket a trénhez. Étellet kaptak, a tisztek kihallgatták a férfiakat. Azok arról beszéltek, nagy támadásra készül az orosz.

A hírek gyorsan terjedtek. Régen honolt ekkora csend, még a konyhakocsik személyzete is idegesen várt. Ha támadnak, az a néhány kilométer nem sokáig tart, ami ide a vonal. A front járőrei holdvilágos éjjelen ellenséggel teli árkokat figyeltek meg.

Aztán végül mégiscsak eltűnt szemből az orosz, egyik pillanatról a másikra.

Azezred augusztus huszonnyolcadikán gyülekezett Dobrotwórfőterén, aztán pontonhídon átkelt a Bugon. Elmentek az üres orosz árok mellett, aztán csak tovább. A konyhakocsik a menet végén, a mély sárban alig haladva. Kis János a többivel egész nap csurom vizesre ázva tolta a kocsit, sok eredmény nélkül.

Egy erdő szélén álltak meg éjjelezni. Másnap főztek, kiosztották az ételt a támadásra készülő három zászlóaljnak, kétezer embernek.

A szemközti dombokon Gaj község terült el, azon át húzódott az orosz vonal. Arra rohamoztak, a kemény tűzben lassan haladva. A nap végére több helyen is betörték az ellenség állásaiba, de nagy veszteségeket szenvedtek.

Éjjelre az orosz visszavonult. Menekülés közben egy hátrébb lévő falut felgyújtottak. Rosszul tették. A fényénél jól látszott, merre vonultak, a tüzéség követte őket lövéseivel, sok embert vesztek ők is.

Az ezred másnapra megszállta az állást. Itt sorakoztak, a konyhakocsik is ide jöttek, és kiosztották az élelmet. Ezután három napig meneteltek előre. Azzal köszöntött rájuk a szeptember, a második háborús ősz.

Az ezred tovább üldözte a visszavonuló oroszokat. A konyha lassan követte őket. Két napig egy-egy falut haladtak előre. Harmadik nap egy erdőben táboroztak, velük a bosnyákok is, a sógorezred.

Másnap támadtak megint. Egy falura rohantak ki az erdőből, át a mezőn. Ott tüzéségi tűz várta őket. Nem tudtak tovább menni. A tisztek parancsot adtak a beásásra, folyamatos tűzben hamar alakult az árok, aki életben marad, behúzódhatott. Éjjel az orosz puskatűz, bár négyszer támadt fel igen erőteljesen, már nem tett kárt bennük. Az árok tetején puffogtak a lövedékek, mint a jégeső. Támadást vártak, nem jött.

Másnap reggel rohamra mentek. Támadott a Rosseb ezred Krupiec falu ellen, géppuskatűz sem tudja megállítani őket.

Elfoglalták a falut, foglyul ejtettek hatszáz orosz és harminc géppuskát. Délelőtt tizenegy órakor orosz ellentámadás indult, de visszaverték, és tovább nyomultak előre. Krupiec templománál álltak meg, az ellenség eltakarodott a faluból. Még a konyhakocsiknál is diadalmámborban úszott a legénység, ha így megy, az orosz csak feladja a háborút.

Háromszáz embert vesztek a csatában.

Tovább nyomultak előre, kétezerháromszáz katona, mögöttük a konyhakocsik. Sopotow és Tarbnow falvak közti térben vonultak fel, egy erdőben éjjeleztek. Szemközt egy folyó mocsaras partjai. A trén a fák között táborozott. Kevés földút ment át az erdőn, keserves volt megtalálni a kocsikkal a megfelelő helyet, de mikor ott voltak, már örülnek neki. Az erdei tábornak mindig hangulata volt, patak folyt mellettük, fát is lehetett gyűjteni. Távolabb, de még mindig a fák között a csapatok hamar beásták magukat, és a folyót figyelték. Szakaszonként mentek hátra az ételért.

Másnap kemény harcokban tovább morzsolódtak. Kis János nem nézett senkinek a szemébe, ahogy merte nekik az ételt.

Végül kivonták őket, Chotowkára vonult vissza az ezred. A vonat is berendezkedett, kantint nyitottak, két hétig maradtak itt.

IV.

Chotowkán 1915. szeptember nyolcadikán, hajnalbanriadóztaták az ezred itt táborozó első és negyedik zászlóalját.

Sopotow falunál az oroszok éjjel meglepetésszerűen áttörtek a vonalon. A 32. gyalogezred több századát elfogták, azóta megszállva tartják a falut. Azonnal vissza kellett foglalni, nehogy az áttörés még nagyobb katasztrófához vezessen.

Olyanok, mint a farkasok, mondta Kis János, némileg meglepődve azon, hogy beszél. A konyhások körben cigarettáztak a kocsik előtt. Sűrű sötét volt még, hajnal fél hat. A ködben jöhettek rájuk, folytatta, harmincan-negyvenen némán kúsztak át. Ha a figyelő elaludt, vége volt mindennek. Megölték, akit találtak, az-

tán a többi nyomult be a résen. Hát a pestiek elaludtak. Persze nekik már mindegy, az oroszok elintézték őket.

Mindenki feszült volt, érzett a levegőben, nagy ütközet lesz ebből, nagy a baj.

A riadó a konyhakocsik személyzetének is szólt. Miután felébredtek, parancs nélkül azonnal reggelit csináltak a csapatoknak. Bő menázsit is osztottak, szétosztottak mindent, ki tudja, meddig lesznek a katonák kint a vonalban. A raktárakat kiürítették, kenyér-, szalonna-, csokoládéadagokat adtak az embereknek, azok hálásan tömték a kenyérzsákba.

Magda Pál tisztiszolgája jelent meg a kocsinál. Kis János épp a szalonna utóját hordta ki. Menni kell majd a vasúthoz megint, ha ez elfogy, nincs konyha se, épp ezen gondolkodott. Kovács megállt előtte.

– Magda százados úr azt üzeni, vége a mézesheteknek. Csomagoljon, és jelentkezzen az első századnál! Megy a vonalba. Sopotow nem lesz piknik, szükség van mindenkire, aki ért a puskához. Így mondta, hogy mondjam meg.

Kis János nem értette, mi az a piknik. De már régóta várt erre a pillanatra, különösebben nem lepődött meg. Úgyse lehet az úgy, hogy ő itt dekkolja végig a háborút, legyen bármi is a vége. Hagymát pucol meg sört osztogat. Míg a többi döglük bele.

Fél percet kapott elmenni a batárba a saját hátizsákjáért. Ott volt rendben a pokróca, a holmija, még a régi pisztolya is, amit a kórházban se veszített el. Felcsatolta a derekára. A kenyérzsákját pillanatok alatt megtöltötték a többi konyhások. Viszik el a Kis Janit. Veregették a vállát. Nyakadat húzzad be, csóválták a fejüket. Éppen ezek mondták négy hónapja, ne barátkozzék a katonákkal túlságosan, akinek ételt oszt, nemigen jön vissza.

A böllér Gaszton a kocsi előtt éppen a tőkén vágta bárddal a csontot a leveshez, nagy üstökbe hordták a segédei. Előtte ment el Kováccsal, puská a vállán. Megállt a bárd a hentes kezében, aztán csak bólintott. Kis János megvonta a vállát.

Márton Réka Zsófia

Mindig csak azok a hegyek...

*Ébrenléti delírium.
Sötétből kibomló,
álmatag neonfények
a másodpercállomáson.
Szembefényben olybá tűnik,
hátrafelé megyünk.
Claude a krókuszkertben –
darabokban,
Te a temetőben –
egészben (ideig-óráig).
A hegyek föléd magasodnak,
de árnyékot csak rám vetnek:
hosszú árnyékot,
amit magam mögött hagynék
egy hegyi patakban,
vigye a sebes folyás.
A helyrehozás bizonyossága.*

Fenyvesi Ottó

Hétköznapi szürreál

„Born to be blue.”
Chet Baker

*Csak semmi patetika és szájbarágás.
Vigyázz a szóközi eresztékekre,
mondanivalód fűzd feszesebbre,
semmi csavaros és kecses hevülés.
Semmi tobzódás.
És figyelj a margóra!
Vigyázz az írás tengelyére,
a kéz súlyára.
Legyen könnyed, alig észrevehető.*

*Ó, azok a margók!
Ó, azok a nyitott és zárt mondatok.
Gyere, simulj bele a füzetbe, a versbe!
Gyere velem a költészetbe!
Gyere velem a trombitába!*

*A versben rengeteg dolog van,
bűbáj, cirkalom és girland,
de nyilván lesz, ami kimarad.
Ez most nem nehézsúly,
csak pehely, kései hópehely vagy
a tavaszi füvek kelyhében gyűlő harmat.
Növekvő súlycsoportok: papírsúly,
légsúly, harmat, pehely, könnyűsúly.
Egyre nehezebb lesz minden,
jönnek majd a komolyabb súlyok:
váltó, nagyváltó, középsúly, félnehéz,
cirkáló, nehézsúly, szupernehéz.*

*Esetleg az ütésektől elsötétül majd a világ.
Kitörök a fogad.
Fájni fog a fejed.
El fogsz ájulni.*

*Ó, költészet!
Gyere velem az erotikába, a nosztalgiába,
nyomok beléd egy kis citromot.
Olyan dolgokat, amihez csak te érthetsz.
Gyere, simulj bele a lócitromba.
Gyere velem a trombitába,
gyere a szólógitárba,
csökkentsük a szomorúságot,
hogy bottal üthessük a nyomát,
kifulladásig járjuk majd a táncot,
és eltűnjünk az utolsó előtti pillanatban.*

Lőrincz P. Gabriella

Itt maradok

Az első nap még nevettünk azon, hogy háború van. Néztem, ahogy hatalmas autók húznak át a városon Ukrajna minden megyéjéből, Magyarország felé. A fiam és a lányom már évek óta külföldön dolgoznak, én, a férjemmel, maradtam. A szüleim meghaltak, testvérem sosem volt. Nekünk már elég a kevéske fizetés, a gyerekek is támogatnak, és a kert is megterem némi zöldséget. Az első napokban az árak az egekbe szöktek, de ez nekem nem okozott gondot, mindig volt tartalékom, engem erre neveltek. Láttam, ahogyan hozzák a különböző segélyszállítmányokat, kamionszámra, nap nap után. A harmadik reggelen már nem mehettek ki a hadköteles férfiak a határon, csak azok, akiknek sok pénze volt. Pár ezer dollár a megfelelő helyre, és kinyílik Európa. Aztán keresni kezdték a férfiakat, a férjem egy hétig nem járt dolgozni, ha jött valaki, én nyitottam kaput. Később meg kerülőúton járt, sikátorokban, ahol biztosan nem szúr szemet senkinek. A város lakossága hetek alatt cserélődött le. Addig minden második ember ismerős volt, jöttek szembe iskolatársak, barátok, aztán csak azt vettem észre, hogy már nincs, akinek köszönjek, és nekem sem köszön már senki. A munkatársaim közül is sokan szedték apró vagyonukat, és mindent hátrahagyva, rémülten indultak Magyarország felé. Nem is értettem, miért teszik, hiszen Kárpátalja olyan messze van a fronttól, soha nem ér el minket a háború. A betelepedők egyre sokasodtak, és egyre fogytak a helyi lakosok. Az utcában rengeteg ház vált eladóvá. Akik jöttek, nem akartak kertes házat, inkább a panellakásokat keresték, így üresen maradtak a porták. Gazdagok és gőgösek voltak a jövevények, és sugárzott róluk, hogy nem szeretik a magyarokat. Véleményüket egy percre sem rejtették véka alá. Én hamar megszoktam az új helyzetet, még a légiriadó hangját is, bár az volt a legkellemetlenebb. Eleinte, amikor megszólalt, összeresztetem,

mivel azonban egyszer sem történt semmi, a félelmem is elmúlt. Mind több fiút elvittek, és olyan pletykák kaptak szárnyra, hogy sok a halott, de haza nem hoztak senkit egy jó darabig. Aztán jött az ősz, s vele elérkezett az áramszünet. Néha tizenhét órán keresztül nem volt áram. Azt mondták, találat érte az elosztórendszert. Olyankor gyertyát gyújtottunk – már akinek akadt otthon, mert a boltokban nem lehetett kapni. Emlékszem, régen is megessett ilyen. Reggel és este jött az áramszünet, úgy harminc éve – de ez most más. Akkoriban nem voltunk ennyire kiszolgáltatva az áramnak. Nem volt telefon, ritkán néztünk tévét, automata mosógép sem volt, sőt, sok helyen még porszívó sem. Hétvégén mentünk Magyarországra, és hordtuk át a gyertyát, az áramfejlesztőt, a ceruzaelemet. Akik árammal fűtöttek, elmentek ismerősközhöz, rokonokhoz. Most már árammal működik még a víz, a fűtés is. Szinte minden. Ha néha bekapcsolják egy-két órára, akkor takarítok, mosok. Fával fűtök, és különböző elemes lámpákkal világítok. Vízzel töltöm meg a vödöröket, lavórokat, nagy fazekakat, amikor van áram, annyit engedek, amennyi két napra elégnek bizonyul. Bosszantó, hogy hónapokon keresztül így tengődünk, de ezzel is meg lehet tanulni együtt élni. A gyerekekkel naponta beszélünk, bár az áramszünetek ideje alatt az internet elment, így ennek is megvolt a maga nehézsége. Az, hogy őket kényelemben és biztonságban tudtuk, mindennél többet ért. Az áramszünetben talán az a legrosszabb, hogy a fagyasztószelekrény nem működik. Persze, néhány óra áramszünet miatt még nem olvadnak ki a fagyasztott termékek, de amikor több mint tíz óra telik el áram nélkül, akkor attól kell rettegnem, éppen hány kilónyi hús romlott meg. Így, ha kellett, ha nem, elkezdtuk kiüríteni a fagyasztót. Gyakran elhívtam a munkatársaimat, vagy a férjem az övéit enni, s olyankor mindig bánatos politizálásba és részeg békevágyba torkolt az este. És olyankor a gyerekek ölelésére, de legalább a látásukra is jobban vágytam. Persze áram nem volt, nem tudtam hívni őket, vagy ha mégis, akkor biztosan épp dolgoztak. Három műszakban melóztak ugyanannál a cégnél. Jó testvérek, és most együtt vannak kint, egy idegen országban,

aminek a nyelvét is alig beszélik. Büszke vagyok rájuk, és fáj a szívem értük. A városból sorra fogytak az ismerősök, férfiakat az utcán alig lehetett látni. A fiatalok nagy része elköltözött. Lassan, ahogy telt az idő, mentek az idősebbek is. Mi, a férjemmel, maradtunk. Műveljük a kertet, tyúkokat tartunk, és télen, a hosszú estéken a kandalló előtt a régi dolgokról beszélgetünk. A temetőn látszik talán a leginkább, hogy lakosságcseré történt. Soha nem volt ennyi elhanyagolt sír. Mindenszentekkor sincs, aki kivilágítja. Néhány asszony hazajön, de egyre kevesebben, és a halmokat ellepi a gaz. A tévében még mindig azt mondják, hogy százötvenezer magyar van Kárpátalján, de már akkor sem voltunk annyian, amikor 2014-ben elkezdődött a kivándorlás. Napról napra újabb menekültek jönnek, magyar szót már alig hallani. Már a híreket sem olvasom, tudom, hogy nem mond igazat senki. A katonatemetések mindennaposak. Az új katonasíroknak külön parcellát nyitottak. Az idegenek nem illeszkedtek be, inkább elkülönülnek, és ha módjuk van rá, éreztetik a felsőbbrendűségüket. Az életem egyhangú lett, bár sosem volt izgalommal teli, de mára csak a munka és a kert maradt. Amióta az áramellátókat megjavították, minden szolgáltatás helyreállt, de most, hogy itt az újabb ősz, megint félek, félünk. Egy éve is így kezdődött, légi-riadó, találat, áramszünet. A gyerekek hívtak, hogy menjek én is hozzájuk dolgozni, de én már nem megyek sehová, és a férjemet sem hagyhatom. Ő még hadköteles, ki sem mehet az országból. Örülök, hogy eddig nem találtak rá. Ez is csak annak köszönhető, hogy a harminc évvel ezelőtti lakcíme van meg a hadkiegészítő parancsnokságon. Néhány ismerős visszaköltözött, azt mondják, nem bírják idegenben. El is hiszem, én sem bírnám. Még látogatóba sem szeretek menni hosszú távra. S ha belegondolok, nem is annyira rossz itthon, hiszen itt még nem lőnek, a boltokban van minden, és amióta az új gyárat megnyitották, még munkalehetőség is akad. A fizetés nem sok, de mindig ügyesen beosztom, és a gyerekek támogatásával kicsit rendbe is hoztam a házat. Nem mehetek. Idegenben még ennyim sem lenne, idős vagyok az albérlethez, munkásszállóhoz, és senkinek a nyakára

nem akarok költözni, nem arra neveltek. Gondozom a sírokat, rendben tartom az örökölt házat, és reménykedem, hogy egyszer vége lesz. Sokan vannak az ismerősök között, akik hétvégi feleségek. A férjük valahol a határ túloldalán él, ők meg mennek hétvégenként látogatóba, de az nem élet. Nyugtatom magam mindennap, hogy az idő múlásával egyre közelebb kerülünk a békéhez. Nem is értem, és talán senki nem érti, hogy miért volt erre az egészre szükség. Senki nem bántott itt senkit, jöttek-mentek a rendszerek, az országok, a nyelvek, eléltünk egymás mellett, sok vegyes család is lett, most meg mindenki a másik ellen fordul. A dédszüleim magyarok voltak Magyarországon, a nagyszüleim már a csehek alatt születtek, így mondták. A szüleim és én a Szovjetunió gyermekei vagyunk, az én gyermekeim már Ukrajnában jöttek világra, pedig a házuk mindig ugyanott állt. Magyarul beszéltünk mindvégig, bár nagy nehezen megtanultuk, hogy az állami nyelvet is beszélni kell, de nem hagytuk el a házat, a földet. Lehet, hogy az én gyermekeim már nem térnek vissza, számukra emlék lesz csupán a szülőföld. És annyi marad az enyémm, az a két méter, amibe elhantolnak. Mégis van ebben valami megnyugtató, valami folytonosság. A földet, amin az ott-honunk áll, dédapám vette, kicsi vályogházat épített rá. Minden generáció bővített valamit rajta, gondozta, szépítette. Néha gondolok arra, hogy szeretnék unokát, szeretném elmesélni neki a családjunk történetét, de a gyerekeim még hallani sem akarnak róla, pedig itt volna az ideje. Azt mondják, ilyen világba nem kell gyermek. És én már nem tudom, lesz-e valaki, aki a síromra majd tesz egy szál virágot, és hogy az a sír milyen országban lesz épp...

Acsai Roland

Mulandó

*A kórus hangja száll,
lecsorran kint a fény
egy házfal oldalán:
reménytelen remény.*

*Letérdelő idő,
és benne emberek,
az ég sötét színű,
egy csillag megremeg.*

*Nyitott tenyér az út,
vetetlen áll az ágy,
nem mulandó a múlt:
ismétli önmagát.*

Madártalan-villanella

*Nincs most egy madár sem a házban,
nincs kanári, nincs papagáj.
Már csak egy üres kalitkám van*

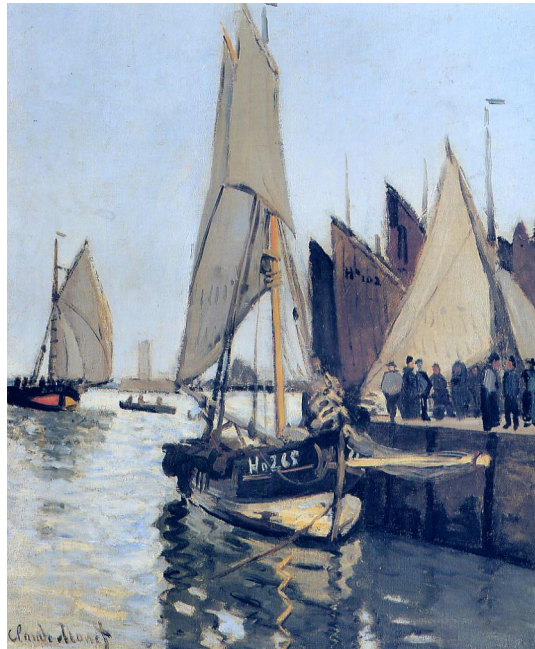
*odalent, a sötét garázsban,
ajtaja tárva-nyitva áll.
Nincs most egy madár sem a házban.*

*Nem szól hullámospapagáj-hang,
a fejemre nem ül madár,
már csak egy üres kalitkám van.*

*Madártalanul áll az árnyam,
csak emlék, mi vállamra száll.
Nincs most egy madár sem a házban,*

*és nem repülnek már utánam.
Nincs jégeső-fehér tojás,
már csak egy üres kalitkám van.*

*Ajtó mögött, kik csak ránk vártak,
nincs zebrapinty és nimfa már.
Nincs most egy madár sem a házban,
már csak egy üres kalitkám van.*

CLAUDE MONET (1840–1926) festménye

Nagy Zopán

Átjárások / Befordulások, kifakadások...

Betekintés.

A Nagy Ház: indulatokkal, hittel, szenvedéllyel, tudománnyal, örülettel, hóborttal, csupa félreértéssel telve! A Nagy Ház: elfojtások és érzelem-túlcsordulások kelyhe...

Ördögösök hóbörögnek, hővel, köddel kötözködnek...

Pisztisz Kai Sophia – a névtelen görög műve moccant meg a sarokban... Talán, esetleg egy másik névtelené... A *leíró* egy elhagyatott, omladozó, sötét könyvtárban botorkált, persze, hogy megbotlott – s fejét egy jókora fólió keményített sarkába bevágta, mégpedig Waldemar Haussberg (a göttingeni egyetem egykori docense) *Differenzierte Umgebungsphilosophie* című négykötetes munkájába...

Ezt a művet akkoron (*amikor*), az önmagukat beavatottnak vélt gondolkodók így nevezték: a legújabb kor téveszméinek kompendiuma!

A *leíró* jóval (órákkal, napokkal?) később, gézzel bekötött fejével, kissé véres-lucskosan, verejték-maszatosan: egy ismeretlen pultnál eszmélt, rendelt egy újabb duplát, majd az a zavaros gondolat tocsogott megviselt elméjében, hogy a Hindu Köldöknézők világszemléletét és a Pszeudo-Dionüszosz féle *Theologia mystica* alapelveit mielőbb összevesse... Mára csak ennyi volt (lett volna) a küldetése...

Alpha-kábulatából (kórházban) ébredve pormacsákát, szöszgombolyagokat, cicc-mix fonal-foszlányokat, szőr-formákat szkennel be (fejben), majd absztrahál, s a csimbókokból, hurokból, pókháló- és koszaradvány szövedékekből alkotásokat, megfoghatatlan kinyilatkoztatásokat, sötét mikrokozmoszban lebegő, áttetsző mini-objekteket kreál a művésznő: *IHS*...

Az Alpha-fej (mélyaltatásban): összegyűrt, megtaposott fekete szemetes-zsák, melynek fulladozó szája tehetetlen-némán ráng... Valahonnan, a folyosó-sötétség vég(bel)éből halk hör-gés-morajok szivárognak: *anulus fibrosus, auricula sinistra, musculi papillares, ostium atrio-ventri-culare dextrum*, hörrr, mirr, emerrr, *ventriculus dexter, atrium dextrum, dum, durummm, myocardium, cuspiis, endocardium...*

Omega-finalicus... Az alkotó (#teklanulla) misztikus gond-varrat görcsei légies-baljósan gomolyognak a bauxit-hályog sötét elme-űrben...

- - -

Ébredés.

A buszmegálló tábláját benőtte – s megette egy óriási platán... Eltévedés! Futás a szertartás moraja felé... Reggel a temetőben, feszülten ráz a testre-dermedt verejték: rááz a hideg, mint az állat, hőgutális elme-zárlat...

A *leíró* nyirkos öklében, mellkasához nyomva: penész-szagú, fehér szegfűt szorongat... Ájulás-közeli érzetek, tövises ékezetek, bokorba, árokba behúzó, lenyúzó (vélt) kezek...

Hát, a remek Gyurink is elment... Előtte a két jó Endre, Lóri, István és még két Gyuri... Légburok, buborék, vagy mi a fax! Megfuladás, a kurva lánc-dohány és leukémia... Aztán talán én jövök... Mi baj, vérbaj? Ááá, csak egy kis hasnyálka-köd eufória... Hülye vagy, hagyjuk! Olvastad a Fogságot? Még nem, de mondtad, hogy hozod az albumoddal együtt... (*A hangoskönyv első része 7 óra, 38 perc, 4 másodperc* – szólt egy belső hang...) Holnap a törzshelyen... Ja, most nem arra jössz? Nem, de máshol azért ihatunk egyet...

Pittura la mano divina, scintilla anche la luce assopita! Szabad átforgatásban talán így: *az isteni kéz festése még a szunnyadó fényt is megszikrázza...* – E talált genovai képeslap által a leíró elvonatkoztat, de hamarosan visszatekint egy másik *valóságba*, a Nagy (Sárga) Házba, ahol többnyire váltólázás amnézia és kollektív skizofrénia zajlik:

Kleofás zsákruháiba varrt üvegcserepei (*pei-mai-pei*) kínzóan zörögnek, kínosan csilingelnek... Kárász, Torma és Csóka hadovái – például Sibyllák és földevő aszkéták víziói – cserélnek gazdatesteket... Ó, Maui Taranga és Makaka Tutasa (*miam-miam*) fiai a botokudok törzsében estek (*mai-mai*) szellemi fogságba...

Makariuszt, az alexandriait szűknyakú edényben nevelték... Nincs kifejtés, sem tanulság... Az egyiptomi Manakama (ma hajnalra) kényszagú kancává változott...

Varázslónő a vak kanca, másik nevén: Makakanda!

Daimónion szavait (itt) csak félkészre főzte az elmélet-tan üstje. Az emészthetetlen tartalmat ráfoghatnánk az üstre, ha lenne füstje: a ki sem mondott csodának...

CLAUDE MONET (1840–1926) festménye

Lőnhárt Melinda

Föld

*A beton alatt föld van, ahol füves
rétek helye lehetne, amiken színes
labdákat gurítnak egymásnak azok a
gyerekek, akik egykor mi voltunk.
Hasra fekszenek alkonyatkor, s az eget
nézik, pont ahogy mi is annak idején,
megrágcsálják az édes füvek szárát, és a
felhőket bámulják, miközben arra gondolnak,
holnap is így lesz, meg holnapután is, így
tervezik majd minden este azt a fényes
jövőt, ami a mostani fénytelen jelenünk.
Azt, amit közben lebetonoztak, helyett,
hogy a mi gyerekeink is füves tereken
szaladgálhattak volna szabadon, mert
hogyan is képzelhettük el akkor őket,
akik ma szintén mi vagyunk?
A beton alatt föld van, és a fűszálak
kisarjadnak alóla, ahogy eddig is tették.*

hűségriadó

*mint egy elromlott füstgép valami
közönséges katasztrófafilm-forgatáson
úgy dohogott hajnalban a tömbházak között
tegnap már láttam az ősz*

*megbüntetni a napfelkeltét vagy legalábbis
zavarba hozni emlékezni az összes hűtlen tévedésre*

*számolni az elkerülhetetlen következményekkel
csak a por csak a köd*

*számontartottnak lenni el nem követett
bűnökért és nem megfélelkezni a komolytalan kis
örömek könnyelműségéről a tömbök fölé
tornyosulni és belefeketedni a
féltékeny fájdalomba*

*súlyosnak maradni akár egy háború
és végzetesnek mint egy rák vagy faggatni és
félelemmel fertőzni akár egy
banális vírus – öröme? ugyan már?
mi okunk lehetne?*

*más sebességre átváltó többsávós gondolatfutamok
elsötétedő önvád vagy lelkiismeretfurdalás
pedig valaki azt írta üdvözlő a tenger
a tóparti tünékeny érzés páros ríme
ahogy a só a bőrödre száradt*

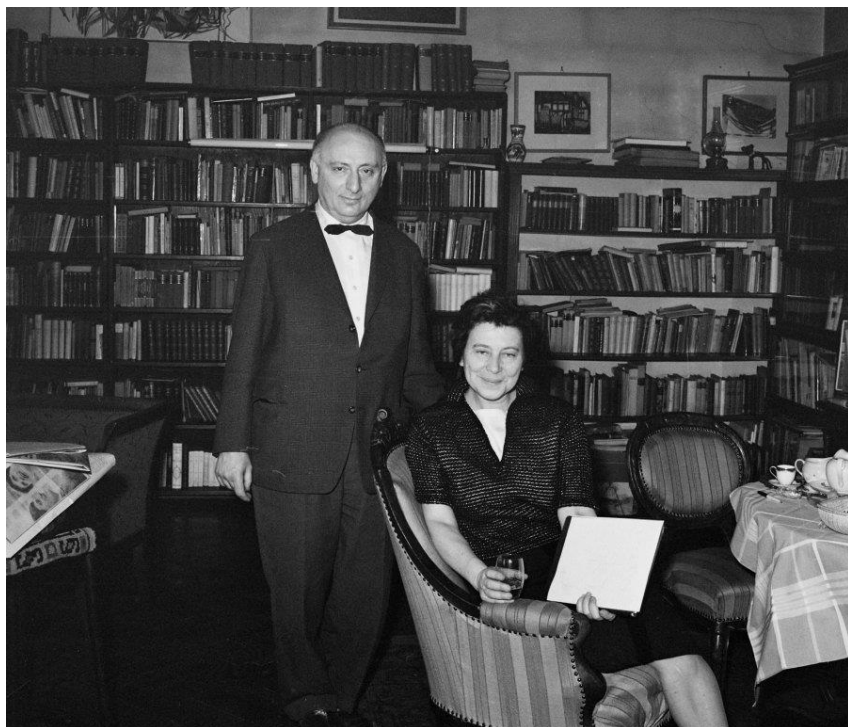
*a második autóbuszon már milyen kis
esélytelen üzenet ez a hűségriadós nyárutó
de a betonból kiérve minden fa átölel és
a következő évszak titokzatos fátyollá
szelídül mint az erdőben a köd*

*faggatni? másokat? magunk? nem a megfelelő
kérdéseket tettük fel nem a megfelelő időben
felfoszló emlékképsorozatok amikről nem beszélünk
de végül átítat mindent a fény így válik széppé és szabaddá
mint egy vadállat ez az augusztus végi furcsa reggel*

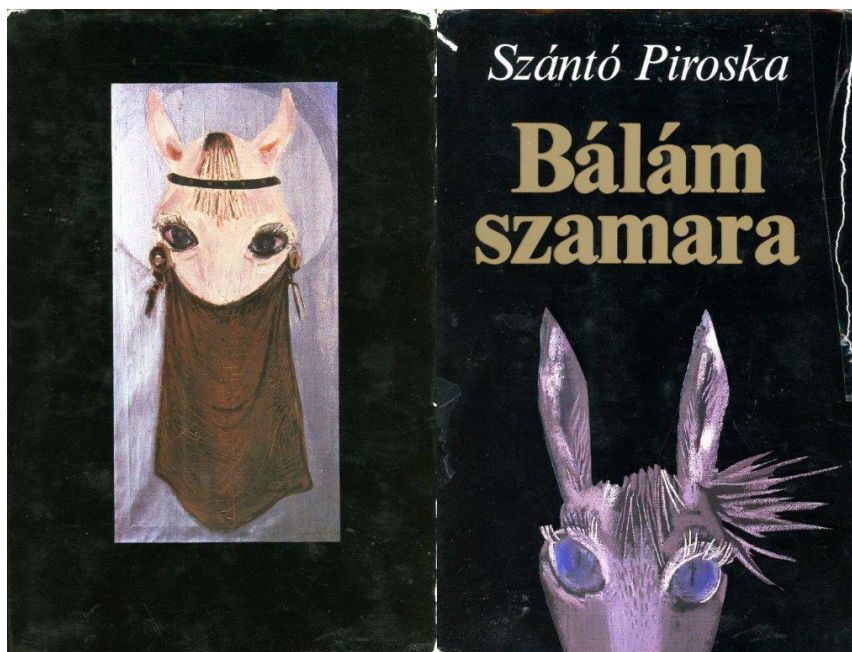
Ónody Éva

Orchideák, pléhkrisztusok, cicák Szántó Piroska emlékezete

Műterméből a Dunára látni, az Erzsébet-híd fehér ívei szikráznak a napsütésben. Hintaszékében selyemszőrű macskák lustán alsznak és dorombolnak. A heverőkön durva szőttesek, a székeken kalotaszegi hímzett párnák. Egy tálban kavicsok, zöld köcsögben száraz mákgubók. Művészetének jellemző motívumai. Rajzain, festményein életre kelnek a növények; a kukoricatáblák táncolnak,

**Vas István költő és Szántó Piroska festőművész az otthonukban.
1961/ Fotó: FORTEPAN/Adományozó: Hunyady József**

de – kard ki kard! – vívnak is egymással, fenyegetik a nézőiket is. A rózsza haragos pofát vág, a pitypang szeplősen nevet, a fűzfa ezüst bundában alszik, a mák virágai lenge szoknyában haldokolni készülnek, hisz oly rövid az életük, mint a pipacsoknak!

Annak idején, 1973-ban megkérdeztem tőle, miért lett festő. Valami ilyesmit felelt:

– Miért? Soha eszembe sem jutott, hogy más legyek. Egyébként még most sem hiszem, hogy az vagyok. Ha az adataimat kell kitöltenem, előtte szünetet tartok. Nekem Egry a festő, és Vajda. Hogy én is festő lennék! Hát lehetséges ez?

Az is érdekelt, mikor fogalmazódott meg benne először, hogy ezt a hivatást válassza.

– Hogyhogy mikor? Mindig!

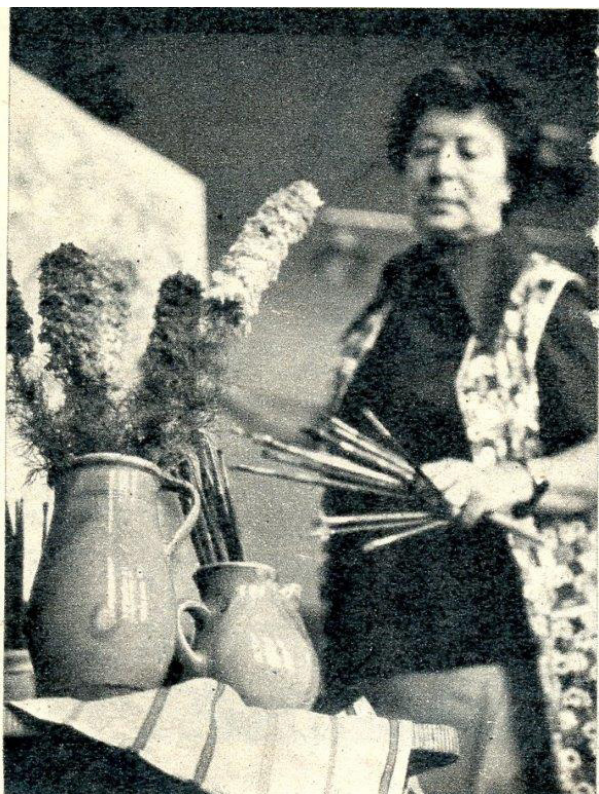
Amint 2023-ban kinyitottam a könyves szekrényem, kitérült a múlt, az eltűnt idő. Mivel itt őrzöm a dedikált példányokat, elő-

léptek ők, akik a kedves mondataikat rám hagyták. Rendkívüli személyiségek voltak, a magyar kultúra kiválóságai, akikkel több évtizedes újságírói munkám során találkoztam, és az interjúkon túl is megismerhettem őket, mert kitüntettek érdeklődésükkel, esetleg a barátságukkal. Vigasztaló a társaságuk.

Ajándékaikat, a festményeket, kerámiákat újrarendezve Piroska színes tollrajzánál kicsit megállok. Szinte hallom a hangját, amely élettelen beúszik, amint megajándékoz ezzel a rajzával. Mennyire neki való munka volt az a Boccaccio-illusztráció! Hisz nyíltan beszélt és festett mindenről, még Vas István iránti szerelméről is! Ők ketten a huszadik századi magyar művészet meghatározó alakjai voltak. Az 1960-as években több tucat könyv jelent meg Piroska grafikáival: Boccaccio, Shakespeare, Kipling, Krúdy, Radnóti. Istenem, mennyire csak ebből kellett megélniük! Mivel nem tudtak ráfanyalodni az előírt szocreál stílusra. Vas Istvántól lásd például az *Óda a tegnapi asszonyokhoz* című versét, sokunk kedvencét. Majd külön kell szólni róla – akkoriban csak fordításai láthattak napvilágot.

Milyen kacagtatóan őszinte ez a színes krétarajz itt bekeretezve! Hosszú évtizedek óta a falon díszeleg, süti a nap, és sajnos halványítja is. Milyen őszinte volt Piroska minden megnyilvánulásában! Mint a rajza, a festményei. Pontosak, kopogtak, mint a kő vagy az igazság. Keresetlenül egyszerűek voltak, mint kékfestő ruhái vagy vászonblúzai. 1944-ben, amikor a vészkorszakban körözték, Boris néni bújtatta Baróton. A nagyszerű parasztasszony így hívta magához: „Kedves Piri! Maga a nípért dolgozik. Nem akarom, hogy megöljék. Gyűjjék el hozzám, olyan dóga lesz, mint Szűzmária kötőjibe.” Baróton szénát hordott, kapált, aratott, még kendert is nyűtt, és persze végre sokat festett.

Eszembe jut kötete, a *Bálám számara*. Milyen remekül írta meg az életét, amelyet a Szépirodalmi Könyvkiadó publikált. Az akkor már híres-neves festőművész ezzel a prózával teljes írói vértetben beszélt a magyar irodalomba! Ugyan ő megmosolyogta a

nagy ünneplést, a könyvbemutatókat, mert nem hitte, hogy ez különleges irodalmi teljesítmény lenne. Csak legyintett rá. Hisz csupán a maga módján elmesélte az életét. Semmi különös – tárta szét a karját, amikor erről kérdeztem.

Nem kertelt, néven nevezte a dolgokat szóban, írásban és rajzban is. Azok a gyönyörű, ki-tárulkozó aktok

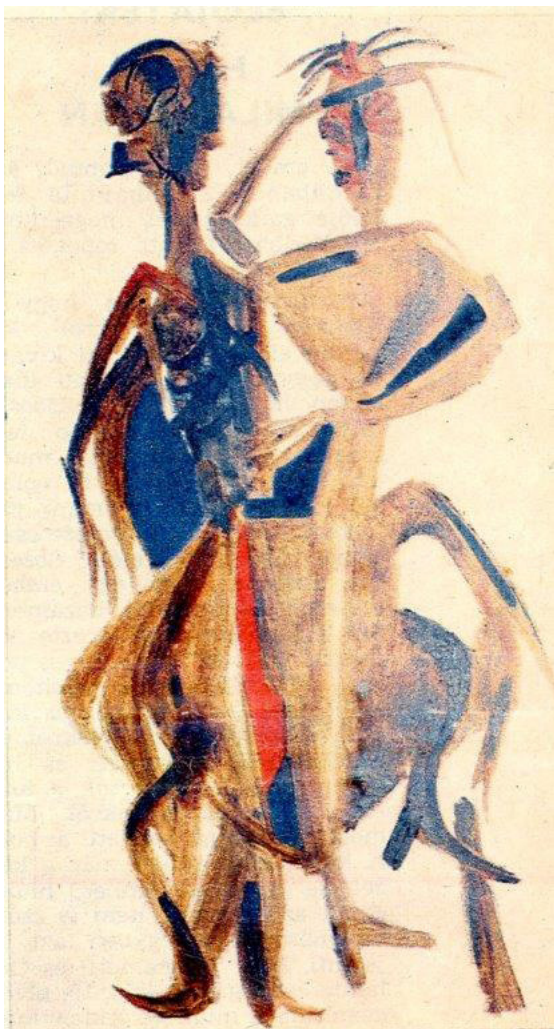
a Boccaccio-illusztráción, reverendás papocskák ámuldozásával! Mindenesetre én ezt választottam a ládafiából. A kötettel a kezemben a nyitott szekrény előtt hirtelen beúszik egy kép a '83-as évből: az interjú végén a műterme közepén egy öreg tulipános láda előtt állunk, Piroska fölemeli a fedelét.

– Tessék, válasszatok! – szólít fel engem és Esztergály Kevét, aki végigfotózta a találkozásokat. – Ezek azok a könyvillusztrációim, amiket nem loptak el a kiadóktól vagy a nyomdák-ból.

Kötetének címlapjáról lila színű ló nézett ránk, kék női szemekkel. És Szántó Piroska lelkesen beszélni kezdett nagy szereptel róla, és az útszélekről származó pléhkrisztusokról, a gyűj-

teményéről, a nép alkotta figurákról. A faluvégek kidőlt, eldőlt, elhagyatott, szenvedő alakjairól, akik itt gyülekeztek a műterem sarkában, a falnak támaszkodva.

Tegyük hozzá, hogy az ő állatai – de a növényei és virágai is – mind szomorúak voltak. Mélységes bánat ült a szép, festett lovai szemében. Mert az emberek rabszolgái ők, véglegesen kiszolgáltatottak – magyarázta. „A szívem szakad meg értük”, mondogatta. A mai emberek állattartásába Piroska soha az életében bele nem nyugodott. S akkor még nem említettem a

fekete alapon féhéren szeretkező csontvázait, „akikről” röviden, kertelés nélkül így szólt: „A síron túl is szeretni kell!”

Megőriztem egyik katalógusa hátlapját, amelyről szintén egy nőlelkű, nőszemű ló néz ránk, vádlón, abrakos tarisznája fölött kitekintve. De említsük meg a nagyon is kitárulkozó, zavarba ej-

tően szexis orchideáit, őket alaposan megnézegették az idelátogató szemérmes hölgyek is nevezetes szentendrei kiállításán.

De nemcsak Piroska tetszési indexe volt jelentős, az igazán mérvadó kritikusok is elismerően szóltak róla. Az előző időszakban persze sok volt a fanyalgás. (Vas Istvánról nem lehetett fanyalogni, őt agyonhallgatták.) Miután Aczél György lett a magyar szocialista kultúra mindenható ura, nagyot fordult velük a világ! Szántó Piroska és vele együtt a férje is a kulturális élet kiemelt alakjai lettek, bátorság kellett volna ahhoz, hogy valaki nyíltan bírálni merje őket.

És ők ezt a sztárolást nagyon utálták! Piroska azért is, mert árva leányként majd üldözöttként iszonyúan nehéz élete volt. Egészen kicsi korától meg kellett küzdenie mindenért. A család, nagyanyóék, pénzszűke miatt tiltották a rajzolást, nem tellett festékre, holott élvezet volt már a kicsi lánynak is ez a foglalatosság. De volt vasalószén és az istálló hófehér fala vagy az agyagos föld. S most elébe hullott az isteni nagy átok, a népszerűség. Tegyük hozzá, nem érdemtelenül, mert eddigre megteremtette saját festészeti stílusát. 1973-ban ezt írhattam róla: Munkácsy-díjas, a Magyar Népköztársaság érdemes művésze. Később aztán Kossuth-díj és minden egyéb.

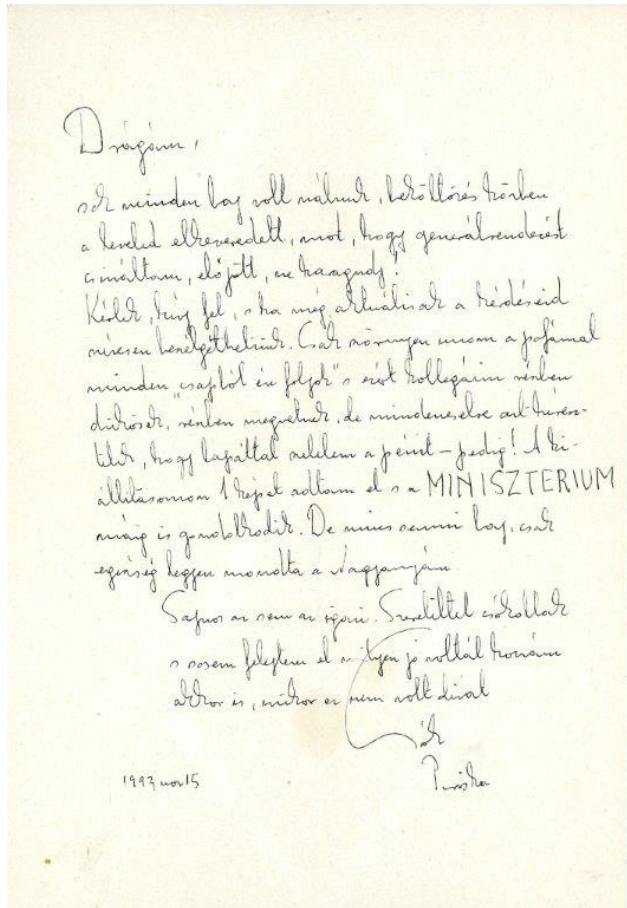
Sokunk számára nagyon vonzó volt, ahogyan ezt a mestersegesen föl pumpált kiváltságukat elszenvedték. Igazolom egyik nekem írt levelével:

*Drágám,
sok minden baj volt nálunk, beköltözés közben a leveled elkeveredett, most, hogy generálrendezést csináltam, előjött, ne haragudj!*

Kérlek, hívj fel, ha még aktuálisak a kérdéseid, szívesen beszélgethetünk. Csak szörnyen unom a pofámat, minden „csapból én folyok” s ezért kollégáim részben dühösek, részben megvetnek, de

mindenesetre azt híresztelik, hogy lapátal szelelem a pénzt – pedig! A kiállításomon 1 képet adtam el s a MINISZTERIUM máig is gondolkodik. De nincs semmi baj, csak egészség legyen – mondta nagyanyám.

Sajnos, az sem az igazi. Szeretettel csókolak, és sosem felejtsem el, milyen jó voltál hozzám akkor is, amikor ez nem volt divat.

Csók

Piroska

1992. nov. 15.

Nem volt szokás, de ő az első látogatásomkor a takarítónőt is bemutatta, aki éppen a hatalmas könyvtárat törölgette. Ekkor látott el Piroska fontos tanácsával, amit azóta sem tudtam elfelejteni: cicák nélkül nincs otthon, mert ahol ők nem dorombolnak, az csak lakás.

A Groza rakpart (ma már Várkert) 17-ben, amikor jóval később odamentem, emlékmúzeumot találtam. A négy szoba kongott a némaságtól, bár Piroska néhány festménye és némely tárgyai még ott árválkodtak a megkopott falakon. A sarokban kétségbeesett pléhkrisztusok álldogáltak. Földi Anikó, a hajdani takarítónő, most a ház gondnoka, elkeseredetten panaszkodott. Hamarosan bezárják, mert nincs pénz a fenntartására. És remény sincs. Bár ő végakaratóban, aláírt szerződésben a Szombat-helyi Képtárra hagyta több száz alkotását, műkincseit és minden vagyontárgyát, azzal a feltétellel, hogy halála után emlékmúzeumként működtetik a lakást.

Mostanában tudtam meg, nem működtetik! Végleg bezárták. S nem lehet semmit tenni érte! Bár sokan és sokszor, elszántan próbálkoztak.

Nem is járok arra, mert, bár a névtáblát nem vették le a bejáratról, valamiféle nehéz árvaság ült a környékre.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Csornyij Dávid

Kárkapcsolat

paradoxon

*Felmelegíteném a szívet,
ha éhezem,
a berögződés impresszív,
magába zár, és nem enged.
Ha beteszem ebbe az életmikróba,
csak a széle lesz forró,
a tartalma megmarad hidegnek.*

*Tetején a rózsaszír
táplálja az undort,
így nem veszem komolyan.
Ez lenne az étel?
Visszatér a fémburokba,
megvilágítva ünnepelteti magát:
én vagyok a szív,
én vagyok a te vacsorád,
ujjong, majd szikrázik.*

*Ha lejárt az ideje,
gyorsan kikapom,
égeti a kezem,
az elengedés változást színez,
így gyorsan az asztalra teszem.*

*Emlékszem, ahogy megetted.
Megetted előlem.*

Hit

*Nem jó helyen lakik a szíve. Ezt állítja.
Ez a test gyorsan elhasználódott,
beteges, állandóan hidegek a végtagok.
Magában beszél,
háborog, végtelent szorongat.
Az Úrhoz könyörög,
de Isten asztalán fröccs az ima,
és ő nem alkoholista.*

*A füst utat tör magának a porfelhőben,
kutatja a neki szánt új ösvényeket,
hány maratont kell még futni?
Vézna válla kihúzza magát, hadakozik.*

*A hússal van a baj,
végtelen vita a tudattal,
teli torokkal téved,
közben jéggé lesz a lélek.
Pedig,
ha láttál lelket,
tudhatod,
amikor boldog,
mind az öt csóvája
pislángmód táncol,
melegíti a kezéd.*

*Endorfinhiány,
az idegrendszer időben kapcsol,
összeomlik,
a test lehül, Ő ennek örül,
mindig is kíváncsi volt,
meddig lát az,
aki nyitott szemekkel felejt
utolsó tekintetét a plafonon.*

Sára vacsorája

*Sóban sült hal a vacsora.
A konyhaasztal két végén eszünk,
óvatosan, ahogy románcsal bánik az ember,
lassan, mert a torkán akad.
Élvezetes minden falat, látod (?)
kinyújtott lábakkal
hintázom mosolyodon.
Arccsontom akaratlanul mozog,
mondani szeretnék valamit,
sosem lesz porlepte e szerelem,
de mindennek egyszer friss az illata,
nyelvemre szűzies csend telepszik.*

*A hokedli recseg-ropog,
ahogy közelebb húzom.
Bal kezemmel óvatosan
a szoknyaszövet alá nyúlok,
ujjam bőrödön futóversenyt rendez,
de hát eszünk, mondod félig teli szájjal.
A combodról megfeledkezve biccentek,
nagyokat pislogsz, kacagsz, és élvezem.*

*Az mosogat, aki jobban fázik, s a másik a
küszöbön állva mesél sápadt történeteket,
és így loptam lyukat a Holdról,
amikor még csillagos volt az ég a Vár felett.
A csend idegen vendég, és nem kap vacsorát.*

– Mi az a fényfolt a falon?
*A kérdőjel mimikává simul kerek arcodon.
Mindig kíváncsi voltál mindenre,
hálás voltam a közmondások hatástalanságáért.
Megérintettem a festéket,
vártam, hogy ártsak az ívelő fénynek,*

*de nem történt semmi. Egyszerűen ott él.
Megmarad az időnek, ahogy mi.
Pillanatból gombolyag,
kapzsimód gyűjti be az este.
Néztelek, néztél, amíg lehet,
perceken csüngő együttlét,
visszhangzó kételyre süket a fül.*

*Akkor megfogtad a kezem,
megjegyezted, milyen tiszta,
az is volt, mert Nálam
mindenki hamarabb értette meg a világot.
Ez így maradt.
A barna fal magába szívta a valóságot,
henyélt a boldogság a téglák között,
és csóvákat hurcolt. Naiv mámor,
mégis azt hittem,
ébresztőre időzít a félelem.*

Minden nap egy alkalom

*Futnék a szavakkal, de nyelvem nem bírja.
Kérdések, lepergő válaszok,
sokszor összeveszem másokkal,
élettörténetek henyélnek agyamban,
lebenyablak mögött osztják az észt.
Korombeli alakok alkalmi lakhatással.
Néha szavaznak is, mintha a demokrácia
nem bukott volna el még
a közösségi árszabásban.
Piazzollát hallgatok,
királykék hangulatom megváltozik,
színtanácsadóm sem tud segíteni.*

*Új nap, új percek
– ebből bezzeg használtat nem lehet venni.
A rendkívüli kormányülésen megszavazták,
hogy ma se legyek boldog.
Tizenhat a kettő ellen,
a kedvügyi miniszter tartózkodott.
Alig tudtam elaludni, s most arra ébredek,
hogy az álmokért felelős megbízott
haragszik Rám, mert egyszer eléggé összetörtem,
s küldi a rendelkezést a motorikus rendszernek.
Boruljon hát minden: legyen, ami elmúlik.*

Egy műsorban a lépcsőházakról beszélél,
hogy lázadjunk az élet ellen.
Pörgők, duett-politika,
gurulok ezen a vidámság-spirálon.
Aztán többet nem hallottalak.
Eltűnt a hang, a véglegesen nem felejthető,
furcsa lenyomata ott van a csuklómon,
ha megérintem, morzézunk a pulzuson keresztül,
így kezdődött a második Nagy Forradalom.
Mentálmobillal, kamera nélkül, tarifával.
Néha még használod.

*Korán rózsaszínesedő szemem jelzi,
az Emlékközpont erős blokádnál van.
Cirkuszfény sorvad mindkettőből,
élettelen buborékká alakulnak,
már nem elemeznek, nem mosolyognak,
sóvárgás veszi át mindennek a helyét,
mindent bele a hamutálba.
Urna-aura. Égjen az ország!*

A hátam cincérszerű óriásbogara

*Megtört istenek bizonytalanságával
félem a holnapokat,
tavaszt hoz az ősz,
és őszt a tavasz,
minden más eltűnőben,
az idő fűszálcsomó, tépkedem,
foteleket keresek az évszakokban.*

*Mindig eltévedek,
távol az élszereplős élettől
semmit sem talál szemem,
pihenni az ösztönben – mint a közöny.
Az arc széppé kopik, a vágy sprintel:
bár lennék gonosz, aki megváltozik,
jó útra tér és hátradől,
de ő nem ilyen,
a hátam cincérszerű óriásbogara
nem szakad ki az emberből,
alkalmat vár – döntést,
kémsleli a zöldet.*

*Elvétve élvezkedik rajtam,
üvegszemtekintettel
visszaküldött leveleket olvas,
momentum-kottáról játszik,
nevet, kacag, arcokat vág,
beleéli magát a nyomornosztalgiába,
így üti el az időt,
így várja az indulást.*

*S amíg meg nem érkezik,
vallásos,
néha jajduló*

*apró bizsergés
boldogságom színpompás szappanbuboréka;*

*ha elpukkan, menekülök,
beköltözöm minden cseppjébe,
fotelek karján lógatom a lábam,
koszos sorsomat tisztába teszem,
hogy aztán megtört istenek bizonytalanságával
féljem a holnapokat
az összes életben.*

Kopriva Nikolett

Lefizethető Isten, férfiakkal hempergő Mária

Csorniy Dávid verseiről

CSORNYIJ DÁVID (1991, Beregszász) a kárpátaljai irodalom fiatal generációjának tagja, aki először a kárpátaljai Együtt folyóiratban tűnt fel verseivel. 2017–2022 között az Előretolt Helyőrség Íróakadémia hallgatója. 2020-ban jelent meg első önálló kötete *A jelzőlámpák diktatúrája* címen. 2023-ban az Irodalmi Jelen folyóirat szerkesztősége debütdíjjal tüntette ki. Jelen írás verseinek főbb motívumait, témáit, versnyelvét kísérli meg áttekinteni.

Csorniy Dávid szabadversei kijelentéseiket, megszólalásmódjukat tekintve nihilista hangvételűek. Úgy érezhetjük, nem igazán veszi komolyan a létnek nevezett jelenséget – magát sem különösebben, miközben nagyon is komoly témákkal, motívumokkal dolgozik.

Istenhez fűződő viszonyáról már a kötet nyitóversének első sora is sokat elárul: „Kicsit rám hasonlít az Isten” (*Egy hasonmás nagyképűsége*), „elmémbe elüszkösödik / minden lépésed amikor / hozzád imádkozom” (*Hiba az isteni kreációban*). E versvilágban Isten és a szentek tiszteletüket veszítik, a vallásos motívumok a profán világ részeivé válnak: „Egyszerűen nem megy. / Valakinek elmondani, hogy / láttam Máriát férfiakkal, / nem megy. Farizeusokkal hempergett / a glóriák kupacán, körülötte / sóval hintették be az angyalok / a megváltást” (*Nem megy*), „tegnap szentté avattam az erkélyt / egy kevéske pálinkával és madáretetővel, / fohász és víz nem volt, csak / az ima zománca pergett le lassan” (*Fejben – mozi*), „hiába fizettem le még az Istent is” (*Az időutazás kérdései*).

Az univerzum, a kozmosz olykor megszemélyesített formában tűnik fel a versekben: „Az univerzum akarta, / egyezséget kötötünk, / én öntudatlant teremtek, / ő magzattá válik” (Ha felnő az univerzum), „vérfolyamból ittak halhatatlanok és hullócsillagok.” (Leónidasz halála után II.) Máskor már-már tájképszerűen jelennek meg e képek, akárha egy festmény előtt állnánk: „Éjfélkor kelt fel a második hold, / ragyogott az égen a sárkánytojás, / csillaggá vált és mezőre evezett, / az űrtenger hullámaival sodródott.” (Boe arcának megszemélyesítése) Ebből is látszik, hogy a szerzőtől nem áll távol a versen belüli világteremtés, saját törvényszerűségekkel, meggyőződésekkel. Bármi megtörténhet bennük: „gyűrődik a tér történetei közepette.” (Boe arcának megszemélyesítése) Az olykor szokatlan, szinte megdöbbentő szóösszetételek megerősítik mindezt: magzatpálinka, pettingtáska, szögesdrótszabadság, felhővásár.

A lét hiábavalóságának kérdése erősen körbelengi a versek hangulatát. Mintha tisztában lenne azzal, hogy minden csupán átmenetileg van jelen, ebből fakadóan a jelenlét értelme is megkérdőjelezhető: „gyászbeszédeket akarok hallani / ott legalább nyerhetek / hány évet nem élt hiába” (Az utolsó utáni napok), „Mert fonnyadunk, és elfogy a test, / köröm alá fúródnak az emlékek, / és ágyvégi kórképpé válnak. / Létünk túlszívott hamu, / mit az élet lepöcköl magáról.” (Én mindig csak hazudok neked) Az értéktelenné vált szentek és isteni létezők, a megváltás hiányának állandóan visszatérő, tényszerű közlése mindinkább azt sugallják, hogy létünknek nincs különösebb tétje, ne legyenek illúzióink, az idő ellenünk dolgozik: „Jelzőlámpa az Isten, / két éjszakája nem villog, / nem kapcsolták be, / lopott időt kapok tőle, / jutalom az esti imáért.” (A jelzőlámpák diktatúrája)

Már-már meglepően hat, hogy a nyers versvilágban a gyengédebb érzelmek is helyet kaphatnak, noha összhangulatukat tekintve ezek is inkább melankolikus hangvételűek: „Nem érdekes először, / én térdelek föléd, / vagy te hajolsz rám. / A szomszéd már füstöl, / élvezi légyott-elégiánkat, / nem fizet érte.” (A konyhában) Végső soron azonban a szerelem, az együttlét is felszá-

molódik, illékony, múló állomássá alakul: *„Már nem látok rúzsos / cigaretta csikkeket a hamutálban. / Itt nem vagy, nem is voltál, de leszel. / Ez más otthon, más lakás, / itt nincsenek pillanataink.” (Itt más)*

Kárpátalja vonatkozásában – ahonnan a költő is származik – a fentiek egyáltalán nem meglepőek, hiszen ott 2014 óta (2022. február 24. óta pedig még inkább) az emberi kapcsolatok – ahogy az emberéletek is – sajnálatos módon rendkívül műlékonyak lettek. Rengeteg család szétszakadt, általánossá vált a munkavállalás idegen országban, ami gyakorta vezetett és vezet egész családok széteséséhez. Ezt hivatott bemutatni a *Nosztalgia* című vers is: *„Szipog az asszony, üres az asztalfő / helyén a tablet, / Skype-on vacsorázik / együtt a család (...) / de a korona minden könnyet felszárít.”*

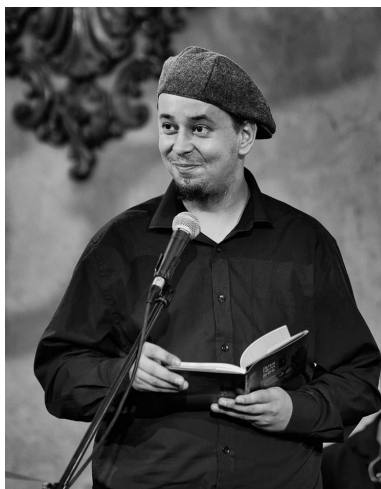
Újabb költeményeiben nem rugaszkodik el egészen korábbi versvilágától, sokkal inkább annak továbbszövése érzékelhető. Nyelvezete, megszólalásmódja kétségtelenül letisztultabb és gyengédebb: *„Az mosogat, aki jobban fázik, s a másik a / küszöbön állva mesél sápadt történeteket, / és így loptam lyukat a Holdról, / amikor még csillagos volt az ég a Vár felett. / A csend idegen vendég és nem kap vacsorát.” (Sára vacsorája)* A *Mindennap egy alkalom* című versben a versbeszélő tulajdonképpen felmentést nyer, élete, érzései nem rajta múlnak: *„A rendkívüli kormányülésen megszavazták, / hogy ma se legyenek boldog. / Tizenhat a kettő ellen, / a kedvügyi miniszter tartózkodott.”*

Jogosan kérdezhetjük, mi állandó egy ilyen versvilágban. A választ maga a szerző adja meg egyik versében: *„sóvárgás veszi át mindennek a helyét, / mindent bele a hamutálba. / Urna-aura. Égjen az ország!”*

Varga Melinda

Az a nap, amikor nem írok, elpazarolt nap

CSORNYIJ DÁVID nemrég az Irodalmi Jelen debütdíját vehette át az Aradon tartott díjkiosztó gálán. Az elsőkötetes költő felkavaró verseiről, az álmokról és a nehezen visszahozható gyermekkori emlékekről, az Istennel folytatott versdialogusáról, Beregszászról és olyan fontos hobbiról, mint a főzés vallott az alábbi beszélgetésben.

– Gyermekkorod óta az irodalom a mindennapjaid része. Első verseidet a nyárról és a szépről írtad, A jelzőlámpák diktatúrája című kötetedet és az új verseidet olvasva ez erősen meglepő. Mi határozta meg a gyermekkori alkotói éned, hogyan emlékszel vissza ezekre a témaválasztásokra, az írás motivációs hátterére?

– Ahogy a felnőtt létben telik az idő, úgy értékelődik fel számomra a gyermekkor. Sokszor próbálok visszaidézni egy-egy gyermekkori emléket, amelyet nagy becsben őrizhetek. Nehezen haladok felé, nagyjából tízéves koromig csupán pár emlékem volt, ma már sikerült többet is előhozni, de nem egyszerű feladat. Korán elkezdtem olvasni, és teljesen levett a lábamról a rengeteg történet, mese, gondolat. Szerettem azokban a világokban élni. Így kerültem egyre közelebb és közelebb a versekhez, főleg azokat szerettem, amelyekben kalandok tükröződtek vissza.

Az írással kapcsolatos emlékeim azonban elavultak. Amikor a nyárról és a szépről írtam, hét-nyolc éves lehettem, s hogy mi volt a motiváció, nem tudom pontosan. Azt a füzetet sokáig őrizgettem, most a nagyszüleim, szüleim teszik ugyanezt.

– *Beregszászon születél. Mit idéznél fel legszívesebben – kivételesen legyen egy szép emlék –, amely életre szóló jelentőségű volt számodra, és az írás felé terelte az utad?*

– Inkább emlékek tömkelege van, amelyek most a pesti létben különösen fontossá váltak számomra. Azt bizonyosan érzem, hogy Beregszász nagy hiány a jelenlegi életemben. Nagyon várom a háború végét és azt, hogy túlessünk a következményeken.

Igyekszem keveset gondolni a városra, mert ha túl sokat foglalkozom vele, hazavágyom.

Inkább úgy bánok ezekkel az emlékekkel, mint az egyedülálló anyja a gyermekeivel: mindet egyformán szereti. Nem kivételezek. Abban biztos vagyok, hogy ezek az emlékek, a kárpátaljai élet, az otthoni emberek, barátságok és erkélyszerelmek, mind egy lépés volt azon az úton, hogy úgy fogjam fel, írni kell, írni többet s amennyit érdemes.

– *Azt tudom, hogy Lőrincz P. Gabriellának mutattad meg az első verseidet, és hogy a későbbiek folyamán is terelgette az utadat, de nemcsak neked, igazából mindenkinek a te korosztályodból, akik mára ismert alkotókká lettetek. Milyen volt Kárpátalján az irodalmi élet, az első próbálkozások, publikációk, felolvasások?*

Nem elég, ha az ember verseket ír, tanulni is kell valamit

– Imádtam. Persze nagyon göröngyös volt az út, de akkor a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság és az Együtt vonzaskörében nagyon jó társaság alakult ki műhelymunkákkal, irodalmi kapcsolatrendszerekkel és sok-sok tanulással. Rengeteg közös program volt, és számos értékes embert ismerhettem meg. Gabriella jelentőségét sem lehet tagadni, hiszen rengeteget tett a kárpátaljai magyar irodalomért és a fiatalok mentorálásából, útjai egyengetéséből is bőven

kivette a részét. Így kerültem én is képbe. A próbálkozásaim nem voltak érdemlegesek, ezt akkor tudtam meg, amikor megmutattam Gabriellának a verseimet, és elmondta, hogy miért nem jók. Aztán fél évig nem beszéltünk. Természetesen ez változott, és megértettem, hogy nem elég, ha az ember verseket ír, tanulni is kell valamit. Gabriella konyhája volt a műhely, s ott igyekeztem elsajátítani a legjobb recepteket. Aztán jött az első publikáció, amely a *Kék fülle* című versem volt, az Együtt folyóiratban jelent meg. Nagyon izgatott voltam, emlékszem, hogy Vári Fábián Laci bácsi is gratulált, s akkor volt bennem egy gyermeki önteltség – a szó pozitív értelmében –, amely motivált arra, hogy még többet írjak. Az irodalmi élet attól működik, ha látható, így nagyon sok felolvasáson volt szerencsém részt venni alkotóként. Az elején sokszor kerültem meredek helyzetekbe, hiszen egy-egy nehezebb kérdés a pályakezdő alkotót igencsak megviseli a közönség előtt, és rettentően kellemetlen, ha nem tudja megválaszolni. Maradjunk annyiban: írni jobban szeretek.

– *Történelem szakon tanultál az egyetemen, doktori tanulmányokba is belefogtál. Mi motivált ebben, és milyen témákon dolgoztál?*

– Nagypám, akit nem volt sajnos lehetőségem megismerni, tanár volt az egyik beregszászi járási faluban, s oroszot tanított. Sok történetet hallottam róla olyan emberektől, akik teljesen idegenek voltak számomra. Tetszett az a tiszteletteljesség, ahogy mesélték a vegyes érzelmű történeteiket. A középiskolában jó történelemtanáraim voltak, akik így vagy úgy, de erősek tudtak lenni pedagógiailag és emberileg egyaránt, így nemcsak tárgyi tudást, hanem erkölcsi, emberi tartást is tanultam tőlük. Úgyhogy eldöntöttem, hogy nyomdokukba lépek. A főiskolai tanulmányok során ugyancsak szerencsém volt, nagyszerű oktatóim nemcsak szakmai fejlődésemre, hanem a személyiségem formálódására is komoly hatással voltak. Kutatói munkám során Bereg vármegye zavaros 1918–19-es éveit tanulmányoztam, és gyakorlatilag ezt vittem tovább a doktori programra is.

– *A történelmi tanulmányaid milyen hatással voltak a versírásra, témaválasztásokra?*

– Sok apró kis világba építem be a történelmi tudásomat, de ritkán írok történelmi jellegű verset. Nincs sok belőle, nem a stílusom, azonban nem zárom ki, hogy a jövőben ez ne változna. A történelmet, mint olyat leválasztottam a magam tekintetében a művészetről, olyan „ténytudománynak” tartom, ahol nem engedhetem meg magamnak, hogy a tudásba és információba kétség áramoljon. Nem nézek történelmi filmeket, és mostanában már a történelmi jellegű regényekkel sem vagyok jóban. Sarkítva a száraz információ és az ok-okozati kapcsolat: ennyi a lényeg.

– *Az első versesköteted az Előretolt Helyőrség Íróakadémia gondozásában jelent meg, amelynek öt éven át ösztöndíjas hallgatója voltál. Milyen tapasztalatokra tettél szert itt?*

– Mindenkinek ajánlom az Előretolt Helyőrség Íróakadémiát. Leginkább annak, aki valóban szeretne irodalommal foglalkozni, bele akar látni az írás módszertanába és elsajátítani azt. Rengeg tudást lehet felhalmozni és hasznosítani, nem beszélve arról, milyen élményeket nyújt maga az Akadémia. Úgy gondolom, nagyon jó döntést hoztam akkor, amikor jelentkeztem a felhívásukra – ami egyébként jelenleg is aktuális és 2023. október 18-ig lehet jelentkezni, úgyhogy pályakezdő tollforgatók: hajrá!

A szélsőséges érzelmek nem segítenek

– „A boldogság és a búskomorság számomra egyáltalán nem alkalmas arra, hogy írjak” – *ezt nyilatkoztad egy nemrégiben veled készített interjúban. Mi az, ami kihozza belőled a verset, hiszen most nagyon termékeny időszakban vagy?*

– Ez az állítás ma is megállja a helyét. A szélsőséges érzelmek nem segítenek abban, hogy jót vagy értékelhetőt tudjak írni. A termékeny időszakot pedig a bezárkózás időszaka segíti, így amikor egy éjszaka ezeregynek tűnik, az ember akarva akaratlanul is írni kezd. Én is ezt teszem. Az események folyamatos átértékelése, új megközelítések fura kapcsolatrendszere a múlt és a jelen tekintetében, akár azt is mondhatnám, izgalmas megtapasztalni,

hogy az évekkel érik az ember, azonban nem feltétlenül a szó pozitív értelmében. S természetesen követem a szabályt: minden egyes nap írok. Úgy értelmezem, hogy ez egy korlátozott feladat, ha az alkotónak van erre lehetősége, miért ne élhetne vele? Miben különbözik ez attól, hogy mindennap főzök magamra?

– *Az új verseid némiképp eltérnek a régiektől, téma- és hangváltás érzékelhető. Ami számomra izgalmas volt, hogy egy erőteljes közéleti témablokk is körvonalazódik. Bizonyára ennek ahhoz is köze lehet, hogy jelenleg Budapesten élsz.*

– A demotiváció nem vész el, csak átalakul, de a témák ugyanazok maradtak. Bizonyára a pesti lét rengeteg impulzust rejt magában és úgy gondolom, még csak a töredékéből jutott számomra. Ez most a csendesség időszaka, írásban is igyekszem a fókuszra a szolid kifejezhetőségre összpontosítani. A hangváltás azonban indokolt, hiszen nem lehet ugyanazon a poénon kétszer nevetni, mint ahogy nem lehet az ember kétszer boldog vagy kétszer ugyanabban a szituációban. Szeretném elérni azt, hogy állandó-suljon a hangváltás, mint cselekvés, hiszen így magam számára is többet tudok megmutatni magamból. Furcsa önismereti játék ez, ami csak előrébb visz emberként. Izgalmas, ha kissé kiemelem magam a komfortzónámból. Mostanában írok politikafilozófiai verset is, s még ugyan nincs nagy sikerélményem benne, csak azt teszem, ami örök tanács pályakezdőnek és profiknak egyaránt: minden egyes nap írok. Az a nap, amikor nem írok, elpazarolt nap, ami visszahúz a személyes fejlődésben. A témákat viszont nem engedem el: mind önhibámból, mind akaratból úgy érzem, sokat kihozhatok még belőle.

A kárpátaljai létnek van egy csendje, nyugalma

– *Ez a város nem az a tér, ahol jól érzed magad, gyakran gondolsz haza. Nemrég, az Irodalmi Jelen díjkiosztó gáláján, ahol debütdíjban részesültél, felolvastál egy olyan verset, amely bár az első kötetedben jelent meg, de akár most is írhattad volna.*

Az otthon-haza, háború-béke mint témák az új verseidben teret fognak-e kapni?

– Budapest befogad és szeret, emlékszem, amikor úgy döntöttem, hogy itt élek egy ideig, ezt mondtam. Most kissé fullasztónak gondolom. Nem biztos, hogy ebben a városban nem érzem jól magam, az viszont biztos, hogy nehezen viselem a határokat. Egyelőre nem hiszem, hogy sok írás születik a témában. Az otthon hiánya túl nagy frusztrációt helyez rám, így megvárom, míg lecsapódik bennem az egész.

Kétségtelen, hogy nagyon hiányzik az otthon. A háború előtt háromhavonta hazajártam, a kárpátaljai létnek van egy csendje és olyan nyugalma, amelyre szükségem volt, és szükségem van ebben a fővárosi nyüzsgésben. A háború kirobbanása előtt még sikerült eltöltenem otthon az ünnepeket. A család és az otthoni barátok Pestre érkezésével kicsit nyugodtabb lettem, haza azonban már nem mehettem. Egy darabig még biztosan nem láthatom Beregszászt: pár hónapja megérkezett a behívóm. Ez a folyamatos feszültség megjelent az írásaimban is, amelyek minősége erősen megkérdőjelezhető volt, így ezek a versek nem kerültek publikálásra.

– Hogy éled meg a jelenlegi helyzetet, kivel beszélsz, ha hazagondolsz? Lehet-e beszélni erről egyáltalán?

– Az ember csak kényszerben eszi ugyanazt mindennap, amúgy meg nem kell. Nem is lehet. Van egy bizonyos szintű közöny, amely útközben alakul ki a dolgok elfogadásával, mint például ebben a helyzetben. Nehéz követni az eseményeket, nehéz hallgatni a történeteket, és nehéz nem ott lenni gondolatban. Kevés ember maradt Kárpátalján s Beregszászban az ismeretségi körömből, amelynek egyrészt ugyan örülök, másrészt végtelenül elszomorító, hogy mi vár otthon, ha majdnem mindenki itt (Pesten és máshol) él. Akik otthon maradtak/ragadtak, rokonok és jó barátok, akikkel igyekszem azért heti szinten legalább néhány szót váltani, de már nem beszélünk a háborúról. Az van, és kész.

– Van egy nagyon szép szerelmi ciklus is az újabb költeményeid között. Mit kell tudnunk a Sára-ciklusról?

– A Sára-ciklus a következő kötetem alappillére. Ő az a múzsa, aki már vagy még nem létezik. Nem lehet tudni, mégis velem él. Alakját az előző írásaiban már felépítettem, de túl izgalmas személyiségnek tartom ahhoz, hogy ne éljen tovább az új verseimben is. Ebből fakadóan nehéz elengedni. A filmekkel időnként elégedetlen vagyok, mert szeretem a folyamatos és lassú vonalakat, ezért is vagyok inkább sorozatpárti. Azonban azt is érdemes tudni rólam, hogy nem kedvelem a spoilereket, és ettől megóvom az olvasóimat is.

– *Szeretsz főzni, humoresteket nézni, kedveled a jóféle politikai humort is. Beszélj, kérlek erről is! Mióta főzöl, mi a jó humor, ír nál-e valaha politikai pamfletet?*

– A főzés számomra olyan alkotás, ahol a „fogyasztó” véleménye a legfontosabb. Erre épül ez a század, ettől működik a kapitalizmus. Főzés közben gyakorlatilag állandóan hallgatok valamit, ami ugyan háttérzaj, de igyekszik az ember megválasztani a minőséget, amire akarva-akaratlanul is figyel. Nehéz hallgatni időnként a minket körülvevő állapotokat, de ha a frekvencia egyezik, könnyebb kombinálni az ízeket. S miért ne lenne a jó humor olyan igazság, amelyen képesek vagyunk úgy nevetni, hogy tudjuk, nagyon nincs rendjén?

Ha felnő az univerzum

– „Mindent újrakezd, / hullócsillagjászolban / dédelgeti valami párhuzam.” Ha felnő az univerzum című versedben olvasható. *Most hol tartasz eme párhuzam felé?*

– Sehol. Kicsit megállt minden. Ez az időszak komoly üresjárata az életemnek, amelyen túl kell esni. Mint valami áramszünet, ami már meglehetősen sok ideje tart. A fenti gondolat amúgy is olyan pozitív töltettel bír, amely képtelen megőrizni mindenféle objektivitást, s az ilyen apró jövőképek még ártalmasak is lehetnek.

– Hiba az isteni kreációban c. versedben azt írod: „teremtésem furcsa stáció / baklövés a mennyei gyárban”. Nemes Nagy Ágnes

is sokat vitatkozott Istennel, kételyeit gyakorta foglalta versbe. Érzek egy erős párhuzamot a te verseid és az ő istenes lírája között. Te hogyan látod?

– Isten egy olyan univerzális létforma, akit meg lehet kérdezni, lehet vádolni, akinek szerepeket lehet osztogatni, akin lehet kacagni, s figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy mindenható. Pedig nem szabad. Ez az állandó vita egyébként az alkotás minden területén ott van, mindenki kételkedik valamiben, mert úgy gondolom, hogy ez a hit ára. Isten egy jó versalany, egy olyan szereplő, akivel úgy pótolhatjuk a lényeket az ösztönös világunkban, hogy közben elismerjük: Isten maga a lényeg. Mint ahogy Nemes Nagy Ágnes szubjektív tematizálása Istent állapotokba terelte kettejük kapcsolatában, ezzel jómagam is így vagyok, hiszen haragszom, vitázok, kérdéseket teszek fel, vagy hálát fejezek ki. Utóbbi ritkábban.

– *Milyen a te istenképed? Álmodtál-e valaha Istennel, van-e a Fennvalónak illata, színe, alakja, vagy csak egy hangulat, illékony köd, nyári csillaghullás?*

– Úgy tűnik, a Fennvalónak csak láthatatlan létét tapasztalom, és egyre ritkábban. Azt viszont vallom, hogy mindenkinek jár egy álom Istennel, Istenről.

– *Az antik gondolkodók az írás, az alkotói állapot transzcendens voltát hangsúlyozzák. Verseidben történelmi témák és mitológiai alakok is feltűnnek. Az antikvítás nem áll távol Csornyij Dávid lírájától. Mit gondolsz arról, hogy az alkotófolyamat transzcendens eredetű, az írás kegyelmi állapot?*

– Valószínűleg vitatkoznék vele. Elismerem, hogy az alkotófolyamatban önmagában transzcendencia, azzal a részével mindenképp vitatkoznék, hogy az írás bármiféle kegyelmi állapot lehet, pláne a XXI. században. Ez az évszázad meglehetősen különbözik a korábbiaktól, az információáramlás, az analfabetizmus radikális felszámolása, az online tér léte és a közösségi oldalak világában az írás nem több mint az életünk mindennapos alkotóeleme. Rajtunk múlik, hogyan élünk ezzel a lehetőséggel: posztolunk, dobunk egy üzenetet vagy épp megpróbálkozunk valami zseniálisat, képzelet-

belít írni. Azért sem gondolom, hogy az írás kegyelmi állapot lenne, és azért választom el a transzcendenciától, mert rengeteg rossz alkotás létezik, ami bizonyítja, a kettő csak kötődhet egymáshoz, de tudnak létezni egymás nélkül.

– *Nemrég vetted át az Irodalmi Jelen debütdíjat, miben motivál a díj?*

– Demotivációs trénerként nehezen élek meg bármilyen motivációt. Kétségtelen, hogy minden díj fontos visszajelzés, amelynek mértékét maga az alkotó határozza meg. Bennem változást nem hoz: beépítem a mindennapokba, és elkönyvelem úgy, mint egy kommentet, amely meglehetősen pozitív töltetű. A pályakezdő tollforgató tekintetében mindenképp egy jó megerősítés abban, hogy jó úton jár az ember s talán egyszer elhagyja ezt a megnevezést.

– *Lapunk videórovatát szerkeszted. Ha visszamehetnél az időben, kivel készítenél videóinterjút, és mi lenne a kérdésed hozzá?*

– Szabó Lőrincsel készítenék villáminterjút, és megkérdezném tőle, gondolta volna azt, hogy teljesül, ami minden költő álma? Hiszen neki sikerült, ami rengeteg – akár magamfajta – alkotó célja és egyben kétsége: képes lesz egyszer megírni a „verset”? (Ha tudtam volna, amit ma már tudok).

– *A kortárs alkotók, művészek közül van olyan álominterjú, amelynek megvalósításán a közeljövőben dolgozni fogsz?*

– Akira Toriyama japán mangaművésszel szívesen beszélgetnék, de maga az elképzelés, a gondolat megszületése is abszurd. Pedig Toriyama korszakalkotó a maga nemében, s nem szabad elfelejteni, hogy generációm (s talán még az utánam érkező nemzedék) meghatározó alakja, aki képes volt a csúcsról még tovább jutni. S ha az olvasó talán azt hiszi, nem ismeri ennek a nagyszerű alaknak a nevét, többek között hozzá kötődik Son Goku karaktere és a *Dragon Ball* című alkotás, amelynek jómagam is rajongója voltam, vagyok. Nagyszerű élmény lenne, ha akár csak egy videóinterjút készíthetnék vele, de el tudom képzelni, hogy képtelen lennék abban a szituációban bármilyen kérdést is feltenni.

DRÁMA

Szále László

Sándor, a színész Útkeresés hat képben

Prológ

Petőfi, akkor még Petrovics, Sándor diákkorában színész szeretett volna lenni. Úgy érezte akkor, hogy erre született. Később rájongva írja: mi szép, mi szép, mi szép a mi föladatunk... Önök jól tudják, nem színész lett, hanem költő, a magyar és a világirodalom állócsillaga. Az Alföldön született szlovák szülők gyermekeként. S a legmagyarabb költő lett. Úgy látszik, a szülői géneknél olykor meghatározóbbak a szülőföld rögei.

Most felidézzük önöknek egy zseniális ifjú kudarcokkal, csalódásokkal, újrakezdésekkel teli útkeresésének néhány epizódját. Ma úgy mondanánk: a pályaválasztás nehézségeit.

Van egy ragályos hollywoodi téveszme, amely azt sulykolja, hogy bárki vagy bármi lehetsz, csak nagyon kell akarnod. Hogy nagyon tudd akarni, hinned kell abban, hogy mindenre képes vagy. Kiknek a példájával szokták ezt bizonygatni? Csupa kivételes képességű emberével. Mit bizonyít Luciano Pavarotti, Karikó Katalin vagy Milák Kristóf példája? Annyit csupán, hogy ha nagyon akarsz valamit, és van hozzá tehetséged, elérheted. Szorgalmas tanulással, kitartással, bár általában nem árt, ha besegít a szerencse is. A valóságban, tudjuk, nem lehetünk akárkik, akik csak akarunk, ne kergessünk hiú ábrándokat. Csak azok lehetünk, akik vagyunk, s amivé válhatunk. A Peer Gynt-i kérdés: érd be önmagaddal, vagy légy önmagad. Nem ugyanaz! Utóbbiért érdemes küzdeni! A saját talentumunkért. A saját utunkért. A saját sorsunkért.

Vajon Petőfi lehetett volna nagy színész? Akarata, elszántsága, kudarctűrő képessége – mint majd kiderül – volt hozzá. Tehetése? Szerencséje? Ebben már nem lehetünk olyan biztosak. S volt még egy nagy hendikepje: a megalkuvást nem ismerő őszinteség – ami egy hazug világban nem a legjobb ajánlólevél.

Nemcsak ő akart színész lenni. Megkísértette a pálya ifjan a költőbarátot, Arany Jánost, sőt diákkorában még a haza bölcsét, Deák Ferencet is. Alighanem így van ez máig. A színészetben önmagát keresi minden ifjú lány és fiú. Mert meg akarja mutatni magát a világnak, vagy, mert választ keres arra kérdésre, hogy ki is ő valójában. Ezt tanácsolja vagy 3000 éve a delphoi jósdá bejáratának felirata: Gnóthi szeauton. Ismerd meg önmagad.

Vajon Petőfi ismerte önmagát 19-20-21 éves korában? Ha ismerte, miért akart mégis színész lenni? Logikus ez? Ó, ha a logika iránytűje elég volna a saját utunk megtalálásához! Jókai Mór visszaemlékezve pápai diákkorára ezt írta magáról és barátairól: „Én festő akartam lenni, Petrics Soma költő, Petőfi pedig színész.” Tudjuk, mindenki más lett: Jókai író, Orlai Petrics festő, Petőfi költő.

Olyasmi ez, mint Kolumbusz Kristóf sztorija. Ő is rendkívül makacs és kitartó ember volt; igen, különben nem tudta volna fölfedezni Amerikát. Ám arra is szükség volt, hogy Amerika ott legyen. Ez nem függött Kolumbusz akaratától. Ráadásul – tudjuk jól – Kolumbusz igazából Indiába készült. Vagy ez volna az igazi Kolumbusz tojása? Törekedj Indiádba lankadatlanul, s akkor megtalálhatod Amerikádat – legjobb önmagad?

Kezdődjék a játék! Jó időmúlatást kívánok.

Szereplők

P. – Petrovics (Petőfi) Sándor

Diáktársai, barátai:

Petricus Soma

Kozma Sándor

Ács Károly
Lantay Sándor
Demjén Ferenc
Jókay Móric
Pákh Albert
Vachott Sándor
Várady Antal
Bocsor István, pápai tanár
Gyenesné, Jókay szállásadója
Laura, a lánya
Vahot Imre, a Pesti Divatlap szerkesztője
Egressy Gábor, a Nemzeti Színház színésze
Szűcs János, P. dunavecsei tanítója

I. rész

Első kép Pápa, 1842 nyara

1. jelenet

A református kollégium önképzőköri terme, jelen vannak P. barátai: Lantay Sándor, Kozma Sándor, Petrics Soma, Ács Károly.

LANTAY: Mit gondoltok, miért ilyen dühös? Tegnap az utcán kedvesen megszólítottam: kérdeztem, honnan jössz? Csak úgy odabökte: a hátam mögül. Próbáltam elütni a dolgot, s fordítva firtattam: és hova mész hát? Az orrom elé, ha végre kitérsz az utamból. Már szinte kiabált. Mi az ördög baja lehet?

KOZMA: Én a folyosón, a fekete tábla előtt találkoztam vele, ahol ki volt írva a neve. Kérdeztem: mért idéztek be? Vasvillaszemekkel nézett rám, aztán szétrántotta szürke és bizony eléggé kopott köpenyét, s szinte rám förmedt: azért, mert a köpenyemnek nincs bélése. Miért? Én sose bántottam.

PETRICS: Ez a düh és dac nem nektek szól, hanem a világnak. Arról van szó, barátaim, hogy nincs pénze, s nem tudja a tandíj-

hátralékát kifizetni. Az apja tönkrement, mészárszékét elvitte az áradó Duna, amiye maradt, elárverezték. Otthonról pénzt nem várhat; itt, Pápán volt pár diáktanítványa, de egy ravasz ügyvéd azokat is elhalászta tőle. Aztán Sopronba ment katonának, beteg lett, leszerelték. Ebben a nyári katonaköpenyben vészelte át a telet. A katonaság után a színészettel próbálkozott – az is teljes kudarc. Nincs semmi pénze és kilátástalannak érzi a helyzetét. Ugyan, mitől lenne jó kedve?

ÁCS: Attól, hogy ő közöttünk a legtehetségesebb; az irigyein kívül mindenki szereti – vagy szeretné, ha hagyná magát. Miért marja el maga mellől a legjobb barátait? Miért ilyen nyughatatlan? S egyáltalán: mi a fenének ment el katonának? Szerintem nincs olyan ellenség, amelyik megijedne tőle. (Nevet)

PETRICS: Ne gúnyold, ha meghallja, soha többé nem áll szóba veled. Miért állt be katonának? Kétségbeesésből. Dacból. Reményből. Megértitek, ha elmesélem. Ostffyasszonyfán nyaraltunk együtt rokonainknál, Salkovicséknál. Gyönyörű nyár volt. Úri társaságokba jártunk, vadásztunk, ő nem csak vadra. Szerelmes lett a szomszéd földbirtokos lányába, és természetesen verseket írt hozzá. Ősszel biztosra vette, hogy Salkovicsék segítik a továbbtanulását. Joggal hitte, végtére is házigazdánkna és öccsének nem kevés köze volt a Petrovics család tönkremeneteléhez.

LANTAY: Hogyan?

PETRICS: Rokoni kölcsönt kértek, s nem fizették vissza, akkor sem, amikor István bátyámat már a végrehajtó kerülgette. Szóval – talán lelkifurdalásból – Salkovicsék vendégül látták ugyan Sándort, de úgy látszik, hamar megunták a szegény rokon pátyolgatását. Bár az is lehet, hogy a szomszéd birtokos panasolta be a lányának titokban küldött versek miatt. Pedig Sándor még csak meg se szólította a lányt; azt hiszem, nála a szerelem a versíráshoz kell. Szerintem nem is a lányokba szerelmes, hanem a költészetbe. Mindenesetre Salkovics uram nagy veszedelmet érezhetett, mert amikor elutazott, levelet írt a feleségének, melyben az állt, hogy Károly fiúkat meg engem küldjön vissza Sopronba, az iskolába, Sándornak pedig – így mesélte ő később szinte sírva – adjon pár

forintot, s menjen, ahova tetszik, úgysem lesz belőle egyéb komédiásnál.

ÁCS: És az asszony csak úgy kidobta a vendéget?

PETRICS: Nem volt szíve, se mersze a szemébe mondani, mit akar a házigazda, ezért a levelet kint hagyta a zongorán, ahol Sándor délutánonként zongorázni szokott, jól látható helyen. Ő észrevette, elolvasta, és már csomagolt is. Úgy döntött, beáll katonának. Sopronba gyalogolt, mert fülébe jutott, hogy az ott állomásozó Gollner gyalogezredet hamarosan áthelyezik Tirolba. Ez megtetszett neki, hisz sosem járt még külföldön, s mindig vágyott világot látni.

KOZMA: Akkor miért hagyta ott a katonaságot?

PETRICS: Mert az ezred nem Tirolba ment, hanem Horvátországba. Aztán – mint mondtam – megbetegedett, s hamarosan leszerelték. Akkor jött vissza Pápára. Amikor beállított hozzám, hirtelen nem tudtam, ki az. Vékony katonaruháját a havas eső teljesen átáztatta. Olyan kicsi és olyan sovány volt, hogy csak akkor ismertem rá, amikor átölelt, rázkódva a visszafojtott sírástól. Amikor megmelegedett, egy ruhámat tukmáltam rá. Elmesélte az egész borzalmas katonaságot, s csak a végén, félve kérdeztem tőle: miért jöttél? Mi a célod? Miből akarsz megélni? Azt mondta: nem tudja. Talán ügyvéd lesz vagy tanár, hogy elszegényedett szüleit minél előbb segíthesse.

KOZMA: Ügyvéd? Tanár? Az bármelyikünk lehet, de költő... Ír verset itt mindenki, Lantay is, Ács is, én is, meg Jókay... bár ő inkább festő szeretne lenni.

ÁCS: Festő? Dehogy, ír titokban ő is, de talán ő érzi leginkább, hogy Sándorral versben versenyezni nem lehet. Versben versenyezni, jó mi?

KOZMA: De hol késik? Megjött végre! Vagy mégsem?

2. jelenet

Bocsor tanár úr és kicsit később P. jön.

BOCSOR: Jó napot, fiúk. Kezdhetjük? Itt vannak mind hönk leendő koszorús költői?

MIND: Jó napot, tanár úr.

PETRICS: Már csak Petrovicsot várjuk, ő kezdené a Lehel első énekével.

P. *belép.*

BOCSOR: Jöjjön, fiam, kezdje hamar, mert nem jut idő mindenkire.

P.: Tanár úr, most inkább szeretnék kimaradni. Siettem vele, de még nincs készen. Át kell írnom.

BOCSOR: Dicséretes a műgond, de az ön verseiben éppen az a megkapó, hogy egyszerű szavakkal, természetesen is képes sok mindent kifejezni. Mondja csak, ahogy van, később majd átírhatja. Csak aztán el ne rontsa.

P.: Nem fogom.

BOCSOR: Kezdje hát.

P.: *(kiáll a többiek elé, s szavalja, amikor fölemeli a hangját, kissé orrhangra vált)*

Mennydörg az óriás kürt

Lehelnek ajakán.

Örvendve nyúl ezer kar

Kifent acél után.

Vérszomjazó örömben

Szikráznak a szemek,

Telt a kebel dicsétől

Harc nagy reményinek.

Jaj annak! aki ellen

E nép kardja száll.

Jaj annak! sorsa lészen

Gyalázat és halál.

BOCSOR: Álljon meg, fiam. Rhinolália. Ez bizony rhinonália aperta. Szépen, nagy láttató erővel idézi fel a kalandozó magyarok dicső harcát, mely majd a jól ismert tragédiába fül, de ez az orrhang nem igen illik a hős Lehel mennydörgő kürtjéhez.

P.: *(megdöbbenve)* Orrhang?

BOCSOR: Igen, bizonyos lelkiállapotban túlságosan elől képezi a hangot. Próbálja úgy mondani, ahogy a hétköznapiakban beszél. Önnek kifejező, de kissé fakó, kopogós a hangja, bizonyá-

ra azért igyekszik – akaratlanul is – jobban zengetni. Képzelse, hogy szólna a Zalán futása: (*orrhangon, túlozva*) Hol vagyon, aki merész ajakát hadidálnak eresztvén, a riadó vak mélységet fölverje szavával... Illúzióromboló.

P.: (*kissé türelmetlenül*) És én mit tehetnék merész ajakammal, hogy az orrhangom elenyésszen?

BOCSOR: Nézze. A magyar nyelv alapvetően orális, tehát a hangok többségét a szájüregben képezzük. Kivétel négy orrhang. Na, melyek, Ács?

ÁCS: az m, n, ny, és az r.

BOCSOR: Úgy van. Önnél a probléma az, hogy a lágy szájpád és az ínycsap nem emelkedik fel és hátra annyira, hogy amikor kell, elzárja az orrüreget. Ettől válik a beszéde nazoorálissá. De ettől meg lehet szabadulni. Kell hozzá pár mondat, amelyben nincs m, n, ny és r. Ezeket mondogassa befogott orral. Normál esetben tökéletes lesz a beszéd, a szájüregben zajlik le minden, az orrüreg zárva marad, hisz nincs a szövegben orrhang... Ki tudna egy ilyen mondatot?

LANTAY: Talán ez: Fekete bika pata dobog a pepita patika köveken.

BOCSOR: Majdnem jó. Mondja mindenki befogott orral.

Mondogatják, eltévesztik, hangzavar, nevetés.

BOCSOR: Csöndesebben, Petrovics nem hallja a saját hangját. (*P.-hez.*) Az ön beszéde – ha hallotta – még csúnyábban orrhangu lett, mert a levegő nem távozhzott az orrán, hisz befogta. Ám ha már hallja a saját orrhangját, javítani is tudja majd.

P.: Hogyan?

BOCSOR: Igyekezzék a szöveget nagyon erősen nyitott szájüreggel, erős ajak- és nyelvartikulációval mondani, ügyelve arra, hogy a hangot vivő levegőáramlást előre, a szájnylás felé próbálja vezetni. Ha sokat gyakorolja, menni fog. Úgy tudja ellenőrizni, hogy mondja a fekete bikát, s közben befogja az orrát a hüvelyk meg a mutató ujjával – mutatja –, aztán szekundumonként váltakozva: befogja, kiengedi, befogja, kiengedi. Ha a beszéde közben nem változik, akkor megszabadult az orrhangtól.

Folytassa a verset, most ne törődjön semmivel.

P. *(előbb majdnem tisztán, aztán vissza-visszacsúsza az orrhangra):*

Még egyszer zúg riadva
A szélvészhangú kürt
S az alemann seregre
A dúló szittyá tört.
S vérnek patakja árad
Az eltiport mezőn,
Kietlen rém-halommá
A holtak teste lőn.
Még vínak oly erősen,
Oly fáradatlanúl!
A szittyá kar csapásin
Sok alemann kimúl.

LANTAY: *(a háttérben kuncogva utánozza P-t, orrát befogva eltűzött orrhangon) ...Sok alemann kimúl. Kimúl.*

P. *(megáll, fagyosan Lantayra néz, majd sértetten kirohan.)
A teremben dermedt csend.*

BOCSOR: Miért csinálta ezt, fiam?

LANTAY: Én csak...

TÖBBEN: Menj utána, kérj bocsánatot, és hívd vissza.

LANTAY: Hogy lehet egy ilyen kis tréfán megsértődni? Egy mimóza.

PETRICS: Hagyd ezt, Lantay. Ő ide többé nem jön.

ÁCS: Akkor mi lesz az önképzőkör örömnepén? Nélküle semmit sem ér az egész. *(Lantayhoz)* Menj utána, kövesd meg, engeszteld ki mindenáron. Tudod, hogy a legkisebb sértést, gúnyolódást is képtelen elviselni. Viszont amilyen hirtelen a haragja, talán olyan gyorsan el is enyészik. *(Lantay el)*

Jókay Móric jön, mit sem sejtve.

JÓKAY: Fiúk, a Petrovics verse megjelent az Athenaeumban. Vörösmarty és Bajza lapjában. Nem is tudtam, hogy küldött be verseket ez a csibész. Mindent megmutatott, amit írt, de ezt eltitkolta.

PETRICS: Talán félt a csalódástól. Vagy meglepetést akart nekünk szerezni.

ÁCS: Hát ez sikerült. Gyerünk utána. Keressük meg, és csapjunk neki egy jó murit.

3. jelenet

Kint a folyosón Jókai és P.

JÓKAY: Sándor, állj meg. Gyere vissza.

P. Oda, soha.

JÓKAY: De hiszen mindenki téged ünnepel, megjelent a versed az Atheneumban.

P. visszafordul és kérdőn néz rá.

JÓKAY: Nem is tudod, te örült.

P. Megjelent? Melyik? Négyet küldtem be, még három hete sincs.

JÓKAY: A borozó.

P. Uramisten. Megjelent. Az első versem...

JÓKAY: *(dúdolva)* Gondúzõ borocska mellett vígan illan életem...

P.: *(prózában – meghatottan, aztán dacosan)* Gondúzõ borocska mellett sors, hatalmad nevetem...

JÓKAY: Gyere, várnak a többiek. Olvasd fel nekik. *(Megöleli)* Költő vagy, barátom, de én ezt eddig is tudtam. Ezért nem írok verseket. Tudod, én sem szeretek második lenni.

4. jelenet

Kozma jön.

KOZMA: Micsoda, versed van az Atheneumban? Nagy napod van, Sándor, megjelent a kritikád is a Regélőben. Szathmáriné a mennybe ment. Te nem akarnál vele a mennybe menni? Keresd meg, állj elé. De mondd, tényleg azok sorába tartozik, „kiket honunkban a Músa anyaiabb karokkal ölelt”? Nem ugyan inkább a kritikus szeretné ölelni fiúi karokkal?

P.: *(zavartan)* Bíráltam is, hogy szavalása olykor egyhangú, máskor hadar.

KOZMA: Nekem ne ködösíts. Tudom, miért kérted kölcsön a rovatomat. Szerelmes vagy belé. Csakhogy Szathmáriné Farkas Lujza nem tudja, ki írta a kritikát. Biztosan hálás lenne érte, hisz nem igen kapott még hasonlót sem életében.

P.: Minden vágyam, hogy beszélhessek vele. De mégse állíthatok be a színházba, hogy asszonyom, itt vagyok, én írtam, igen, egy vagyontalan, 19 éves diák, s bírálatom tekintse szerelmi vallomásnak.

KOZMA: Miért ne! Mit veszíthetsz? Menj oda, szólítsd meg, s ha nem mered, igyekezz mindig a közelében ólálkodni, hátha észrevesz. S ha megszólít, onnantól már nem féltelek.

P.: Soha.

KOZMA. Hidd el, csak neked istennő, valójában egy kis vidéki színésznő, aki vágyik a sikerre, az elismerésre.

P.: Gyere velem, kérlek. Egyedül mégse téblábolhatok ott. Erőt adna, ha lenne ott valaki, aki tudja, ki vagyok. Én mégse mondhatom. És mit mondhatnék: tényleg, ki vagyok én?

KOZMA: Hagyjuk a Lujzát, várnak a fiúk, mulatni akarunk, főleg téged ünnepelni.

P.: Az ráér. Most gyere, menjünk a színházba. De így nem mehetek, ebben a kopott gúnyában, így nem láthat Szathmáriné.

KOZMA: Jó, jó, menjünk inkább a fiúkkal, ott jó vagy így is. Majd szerzek neked kölcsönruhát...

P.: Most szerezz.

KOZMA. Gyere, van egy ötletem...

El.

5. jelenet

KOZMA: Mondtam, hogy már nincs a színházban. Itt van a Griff vendéglő emeletén, a színészek szállásán. Keressük meg a szobáját?

P.: Ne. Álljunk meg itt a lépcsőfordulóban, hátha kijön.

KOZMA: És akkor?

P.: Nem tudom.

KOZMA: Meddig várunk?

P.: Nem tudom.

A folyosó végén valaki kilép a folyosóra.

KOZMA.: Ő az?

P.: Nem tudom. Sötét van.

Az árny kopogtat a szemben lévő ajtón.

SZATHMÁRINÉ (*hangja*): Vilma!

VILMA (*hangja*): Mit akarsz, drágám?

SZATHMÁRINÉ: Te vetted el a vajaskenyeremet?

VILMA: Nem a tied volt, tudtommal Bélának csináltad.

SZATHMÁRINÉ: Igen, de nem ette meg, én meg mindjárt éhen halok.

VILMA: Én már megettem, édesem, de miért gondoltad, hogy egy vajaskenyérrel ágyadba viheted az én szeretőmet.

SZATHMÁRINÉ: Volt, drágám, volt. Azt mondta, rád sem bír már nézni.

VILMA: Azt te csak szeretnéd. Eddig nem mondta, hogy oda lenne a gebékért.

SZATHMÁRINÉ: Majd meglátjuk, te falánk tehén. És kopogás nélkül ne gyere legelni a szobámba, mert még ránk nyitod az ajtót. In flagranti. (*gúnyosan nevet*)

KOZMA: Tényleg hadar. Attól tartok, trubadúrom, a helyzet nem alkalmas.

P.: Menjünk. Vége. Ó, költészet! Ó, valóság! Szín és való.

6. jelenet

A kis diákcsoport jön ki a városháza díszterméből az előcsarnokba.

ÁCS: Láttátok a grófot, hogy tapsolt, amikor Kozma előadta Petrovicznak a Lehelnél is „tragikusabb” versét, a *Szín és valót*. Az éjjel írta. Vagy húsz versszak egyetlen éjszaka!

LANTAY: Hát még amikor Sándor mondta az Ólmos botokat a Peleskei nótáriusból. A jutalmul kitűzött két aranyat Esterházy gróf megtoldotta egy harmadikkal.

KOZMA: (*kántálva*) Petrovicznak pénze van, Petrovicznak verse van, Petrovicznak szerelme va... volt... – gyerünk mulatni.

P.: (*félrevonva Kozmát*) Ezt a kölcsönkért öltönyt vissza kell adnom, s nekem nincs rendes ruhám, amiben veletek mehetnék.

KOZMA: Ne törődj vele, gyere ebben. Igazán elegáns vagy így: zománcgombos, sötétzöld quakker, fekete nadrág, lakkcipő, fehér cilinder, kesztyű – ez illik egy ünnepelt költőhöz; majd viszszaadod reggel. Kár, hogy Szathmáriné nem láthatta.

P.: Megöllek. És nem megyek. Keressük meg ezt a Demjént, aki tudom, nem szível, a képzőtársasági bírálatában fanyalgott, és póriasnak bélyegezte egyik bordalomat. Mondja ezt ő a németes, üres cikornyáival. Ha tudom, hogy tőle kérted a ruhát, el sem fogadom.

KOZMA: Ő se tudta, kinek kértem. Jó, gyere, megkeressük. Lehet, hogy elbujdokolt, neki ma nem sok babér termett.

P. és Kozma el.

ÁCS: (*Jókayhoz*) Mi volt ez a Szín és való. Talán csak nem a szép Szathmárynében csalódott a mi költőnk? De hogyan lett a múzsa kegyelt papnéjának bájain hevülő szívből – titkon folyó könnyű, és kihalt néma, kínos szerelem. Tudsz erről valamit?

JÓKAY: A kínosról igen. Tegnap meg akarta látogatni, de egy hajtépésközei veszekedés közben találta, ami talán nem lett volna végzetes, de közben az is kiderült, hogy az imádott papnőnek szeretője van, valami borbélysegéd. Költőnk magába roskadt, és természetesen verset írt. Jönnek, szót se erről, gyerünk, vigasztaljuk meg.

Kozma és P. jön (továbbra is a kölcsönruhában)

KOZMA: Vegyünk bort – a Petrovics pénzén – és ünnepeljünk, igyunk.

ÁCS: Ünnepeljünk, de bevallom, bordal oda, bordal ide, én nem szeretem a bort.

TÖBBEN: Én sem, én sem.

LANTAY: Akkor menjünk a Fromm zsidóhoz vacsorázni, ott ugyanis éppen multság van.

TÖBBEN: Gyerünk a Frommhoz. Mulatunk egy jót.

KOZMA: Ott borozás helyett Sándor elszavalja *A borozót*.

JÓKAY: Meg a Hazámban-t.

P.: Az még nincs készen.

JÓKAY: Azt, ami megvan. A legszebb versed.

LANTAY: Mondd el most itt, Frommnál mindig nagy a zaj.

MIND: Mondd el, mondd el.

P.: Csak négy szakasz van kész belőle. De ez talán tényleg az a hang, amit keresek. Mit gondoltok?

Arany kalással ékes rónaság,
Melynek fölötte lenge délibáb
Enyelgve űz tündér játékokat,
Ismersz-e még? oh ismerd meg fiad!
Rég volt, igaz, midőn e jegyenék
Árnyékain utószor pihenék,
Fejem fölött míg őszi légen át
Vándor darúid V betűje szállt;

JÓKAY: (*halkan Ácshoz*) Hihetetlen: egyszerű, mégis gyönyörű...

P.: Midőn az ősi háznak küszöbén
A búcsú tördelt hangját rebegém;
S a jó anyának áldó végszavát
A szellők már régen széthordozák.
Azóta hosszú évsor született,
És hosszú évsor veszte életet,
S a változó szerencse szekerén
A nagyvilágot összejártam én.
Ennyi van kész.

JÓKAY: A többit már kitalálhatjátok: ha rossz kedve lesz, akkor a vers végén a halál keserű poharát issza ki; ha meg jó kedve, akkor minden szenvedés emlékét elmossa a szent örömök könyve. Vagy valami ilyesmi.

KOZMA: Menjünk.

LANTAY: Előbb még halljuk A borozót is, a pápai képzőtársaság első – országos lapban! – megjelent versét:

P.: (*fölvillanyozva*) tényleg akarjátok?

A borozó

Gondúzó borocska mellett
Vígan illan életem;
Gondúzó borocska mellett,
Sors, hatalmad nevetem.
És mit ámultok? ha mondom,
Hogy csak a bor istene,

Akit én imádok, aki
E kebelnek mindene.
És a bor vidám hevében
Fütttyentek rád, zord világ!
Szívemet hol annyi kinnak
Skorpiói szagaták.
Bor taníta húrjaimra
Csalni nyájas éneket;
Bor taníta elfeledni,
Csalfa lányok, titeket.
Egykor majd borocska mellől
A halál ha űzni jó:
Még egy korty – s nevetve dülök
Jégöledbe, temető!

JÓKAY: Látjátok, mondtam, egy pohár: vígan illanó élet, a sors kinevetése, két pohár: jégölű temető. Brrr.

ÁCS: Miért akarsz te színész lenni, amikor az vagy, ami én csak szeretnék lenni.

Demjén Ferenc felsős diák, segédtanár jön, s idegesen körülnéz.

DEMJÉN: Kozma, hol a ruhám?

KOZMA: Mit ugrálsz? Petrovicsnak kértem kölcsön, majd reggel visszakapod.

DEMJÉN: Csak az ünnepségre adtam kölcsön. (P.-hez.) Add vissza, most, még összegyűröd, vagy leeszed.

TÖBBEN: (egyszerre) Meg vagy örülve? Mit akar ez? Tűnj innen, te irigy piperkőc.

KOZMA: Tán ez az egy ruhád van? Kibírod nélküle reggelig, most őt ünnepeljük. Na, bólints rá, vagy menj a fenébe.

DEMJÉN: Megyek, de csak a ruhámmal együtt. Vedd le most azonnal – a cilinder meg a kesztyű maradhat, az nem az enyém; magadhoz képest úgy is elég jól öltözött leszel: cilinder, gatyá, pizskafa lábak. Gyerünk, vetkőzz, te tolakodó tót éhenkórász.

P. megfeszül, rárontana, Jókay megfogja a vállát.

KOZMA: Ruha kell? Kapsz jó nagy ruhát, ha nagyon akarod. Takarodj innen, vagy...

DEMJÉN: Jó, megyek. Ő nektek a költő? Ez a fűzfapoéta, a minden művészt nélkülöző primitív klapanciáival. (*Visszafor-dul, s megvetően:*) Népköltő!

Demjén el. A fiúk zavartan P-re néznek, aki dermedten áll, arca elsötétül.

P.: Népköltő? Azt hiszi ez a gögös bájvirág, hogy ezzel megsértett? (*foga között, inkább csak magának*) Akasztófára való az ilyen.

Megszégyenülten, sírással küszködve elrohan.

Második kép Kecskemét, 1843 télutó

1. jelenet

Jókay Móric háziasszonyának ebédlője, terített asztal.

Jelen van: Gyenesné, Gyenes Laura és Jókay.

JÓKAY: Asszonyom, kisasszony, nézzék el, ha a barátom kés-ne. Sosem szokott, de csak nemrég érkezett meg a színtársulattal a Dunántúlról. Borzasztó útjuk volt, még aligha pihenhettem ki magát. Amikor először megláttam, alig ismertem rá, olyan elgyötört volt.

GYENESNÉ: Semmi baj, még úgysem vagyok kész a konyhában.

JÓKAY: Előre mondom, lehet, hogy szótlan lesz és mogorva, kérem, ezt is bocsássák meg neki... és az sem kizárt, hogy minden szava szúr majd, mint a tüske, s beleköt még a szalvétába is. Ha meg szerencsénk van, végtelenül kedves lesz, udvarias és szellemes, mint – mondjuk – én.

LAURA: Mitől függ a kedve?

JÓKAY: A jó ég tudja. Ha megsértik, ha lenézik, ha bántják, vagy bántja valami, akkor tüskés. Ha szép hölgyeket lát, s szemükben érdeklődést, akkor föloldódik, s mindent megtesz, hogy szeressék. Azt hiszem – a hölgyekre mosolyog –, most búbajos lesz.

Laura elpirul, Gyenesné megigazítja a haját.

JÓKAY: Mindenesetre, ha mogorvának látják, ne kérdezzék, finom-e a leves, mert ha nem ízlett neki, szemrebbenés nélkül leszólja. Ha elsőzná, kedves asszonyom, én akkor is azt mondanám, hogy fölséges volt, de ő nem: ő mindig az igazat mondja. Van, aki nem tud énekelni, ő nem tud hazudni. Ja, énekelni se tud. (*nevet*)

LAURA: Bármit mond, nekem már előre tetszik ez a fiatalember.

JÓKAY: Jogos. Végül is én harangoztam be...

P. belép

P.: Hölgyeim!

JÓKAY: Sándor, de jó, hogy megjöttél, már nagyon vártunk. És öregem, micsoda elegancia. (*halkan*) Az utazó ruhád után nem gondoltam volna, hogy (*már hangosan*) ilyen fess gavallérként fogsz betoppanni. Tudod mit, ebéd után lefestelek: violaszín frakk, sárga gombokkal, ó, és mindegyiken más alakú állatfej – ez megörökítést kíván. Lehet, hogy sose látlak többet ilyen elegánsan. Öregem, mint egy igazi szívtipró színész. De gyere, a hölgyek már nagyon vártak. Azt mondtam, beszédes, vidám fiú vagy, színész és költő, s hogy mesélni fogsz nekik kalandos életről. Meg talán elmondod legújabb versedet, vagy, hogy mit fogsz játszani a színházban.

P.: Ne higgyenek a barátomnak. Még nem vagyok sem igazi színész, sem igazi költő. De egy belső hang azt súgja: vagy mint színész, vagy mint költő nevet szerzek két országban.

LAURA: Hogy lehet egyszerre szerény is, nagyravágyó is? És honnan tudja, mit hoz a jövő?

P.: (*vállat vonva*) Tudom. Amikor még nyomva sem láttam nevemet, csak magamnak firkáltam; amikor 16 évesen, még Rónai néven statiszta voltam a Pesti Magyar Színháznál, s hordtam a színpadra a székeket, pamlagokat, meg a színészek parancsára kocsmába szaladtam serért, borért, tormás kolbászáért; vagy később, amikor még strázsáltam vagy főztem a kukoricagombócokat közlegény társaim számára, s mosogattam a vasedényt oly téli hidegben, hogy a mosogatóruha ujjaimhoz fagyott; már akkor, ott világos sejtéseim voltak arról, ami velem egykor történni fog.

LAURA: Világos sejtés? Álmodozott a bajban, nem?

P.: Igen. Megálmodtam az őrszoba meztelen faágyán, ahol – mint de Manx báró – az egyik oldalamat alám tettem derékaljnak, s a másikkal betakaróztam...

LAURA: (*zavartan nevet*) Ki volt ez a bolondos báró?

P.: Németföldön Münchausennek is nevezik...

LAURA: Ó, akkor már értem. Ő volt az, aki saját hajánál fogva húzta ki magát a mocsárból.

P.: Saját hajánál..., igen, ez mi vagyunk...

LAURA: Hogy került szinte gyerekként a Pesti Magyar Színházhoz?

P.: Anyai nagybátyám, Hrúz Pál ott volt színházi szabó, nála kuncsorogtam, hogy a színpad és a színészek közelében lehessenek.

LAURA: Miért akar színész lenni valaki, aki tud verset írni? Én már olvastam magától, abban költőjövőt jósol magának. A címét nem tudom, de végét igen:

Anyám, az álmok nem hazudnak;

Takarjon bár a szemfödél:

Dicső neve költő-fiadnak.

Anyám, soká, örökkön él...

JÓKAY: A *Jövendölés*. Gyönyörű vers. Mondd el majd, kérlek, mindenki szeretni fogja.

GYENESNÉ: Előbb hozom a levest. Remélem, mindenki szeretni fogja.

Behoz egy tál húslevest.

Ha gondolják, merek én mindenkinek. A kosztos diákjaimmal is így szoktam. Persze, náluk nevelési célzattal, hogy tudják, mennyi az elég.

JÓKAY: És tudják?

GYENESNÉ: Dehogy. Hiába teszek finom célzásokat néhány falat után, hogy „látják urak, én már ezt sem bírom”, ők bizony kérnek másodszor is. A süteményt kiporciózom nekik előre, de bent hagyom a tepsit, s ha megették az adagjukat, még megkérdem – remélve, hogy szabadkoznak majd: „vágjak, urak, vágjak?” Tessék csak vágni, mondják kórusban. Egy sáskahadat könnyebb

lenne élelmezni, mint kamasz diákokat. De lássanak hozzá, mert kihűl. A húsleves forrón finom.

LAURA: A vándorszínészeknek, ugye, nem jut mindennap forró leves?

P.: Tudja, hogy a fázás és az ázás miatt hasonlít annyira egymásra? Mert ikertestvérek, és sokszor együtt járnak. Rímnek jók, amúgy együtt is, külön is borzalmasak.

LAURA: Ó. De nem válaszolt még az előbbi kérdésemre.

P.: A versben a költői sorsot jövendölöm, de a színészet is nagyon vonz, még nincs döntés.

LAURA: Ki dönt? A sors vagy ön?

P.: A sorsot nem szeretem. Tudja miért? Ritka az ilyen alkalom, hogy együtt van finom leves és kanál. Nekem legalábbis a sors mindig akkor ad kanalat, ha levesem nincs, és viszont.

LAURA: Higgyen benne, nem lesz mindig így.

P.: Ha nem hinnék, már nem élnék. Bár nem könnyű hinni annak, aki sokszor átéli: se leves, se kanál. Ennél még az is jobb, ha a sors én vagyok. És én döntök. Ha az eszemre hallgatok, persze, jobb meleg szobában verset írni, mint sáros, szeles úton zötyögő szekéren vándorolni, huzatos pajtákban játszani, vagy fagyos ujjakkal színlapot másolni. Csakhogy nekem már nagyon régen volt meleg szobám, s tudja, ha a színi előadás után a nézőtéren kirobban a taps, s látszanak a sötétben a fénylő szemek, az csodálatos érzés. Akiknek máskor sose fénylik a szemük, mert nincs miért... A színész tudja, tehetségét azért kapta, hogy másokért éljen, ám erőt ad, ha érzi, ezt azok a mások értékelik. Ha a színházban tapsolnak a végén...

GYENESNÉ: Engem még sose tapsoltak meg, ha jót főztem.

JÓKAY: Üres a tányérom. A kosztos diákok meg kétszer kérnek. Ez ugyanaz, mint a taps.

GYENESNÉ: Valóban jó érzés, ha jóízűen esznek. De azért di-csérni is szabad.

P.: Igaz, ami igaz, a borról már sok verset írtam, levesről még egyet se. De csak azért, mert ilyen finomat még nem ettem.

GYENESNÉ: *(nevet)* Na, látja.

LAURA: Jól van, jól van. Inkább azt mondja meg, mikor csábította először a színészelet.

JÓKAY: Titokban minden kamasz – fiú is, lány is – színész akar lenni. A kamaszkor – mondhatjuk így – a színészet kora. Szerepeket próbálunk föl, a határainkat feszegetjük, a vágyaink után rohángálunk. Én festő, költő, író, minden akarok lenni, csak épp ügyvéd nem, amire készülök. Laura, maga mi akart lenni, legtitkosabb vágyaiban?

Laura elpirul.

P.: Laura, nem kell válaszolnia. Az emberek többsége szégyelli titkos gondolatait. Ezért titkosak; nem tartoznak másra. Ne provokáld őt, Móric. Én nem titkolok semmit. Még 16 éves se voltam, amikor Aszódra egy vándortársulat érkezett, s mint lepkét a fény, bűvkörébe vont. A legvonzóbb fény azonban egy Borcsa nevű színésznő volt. Egy vágyam volt, közéjük állni, és velük menni. A színidirektor azonban gyanakodott, nem hitte el az életkoromat, s valami papírt akart látni elvégzett iskoláimról. Beamentem Koren Istvánhoz – akkor átkozott, ma áldott tanáromhoz –, hogy adja ki a bizonyítványom, színésznek akarok állni. Nem adott semmit, hanem nyomban megírta apámnak, miben töröm a fejem. Mire apám sietve megérkezett, már túl voltam az első nagy visszautasításon a színidirektor részéről. Elmúlt hát a veszély. Apám azonban biztos, ami biztos, mindent megtett, hogy a pokoli örvénybe süllyedendő fiát megmentse. S vágyaimtól – akkor – csakugyan eltérítettek atyai tanácsai...

LAURA: Mivel győzte meg?

P.: Nem volt bőbeszédű. De érvei nyomósak voltak, s még hetek múlva is meglátszottak hátamon ... és lelkem porsátorának egyéb részén.

Nevetnek.

LAURA: Mégis színész lett. Az aszódi lecke nem vette el a kedvét.

P.: A legkevésbé sem. Valahogy úgy jártam, mint Vergilius.

LAURA: Miért? Ő hogy járt?

P.: Az apja gazdálkodó volt, s nem nézte jó szemmel, hogy a fia nem segít neki a munkában; legszívesebben egy fa alatt üldögel,

álmodozik, és verset farag. Egyszer apja megunta, s egy ostorral akarta jobb belátásra bírni. A fiú futásnak eredt, az apja utána, s míg kergetőztek a szénakazal körül, az ifjú Vergilius – engedve az apai parancsnak – ezt kiabálta (skandálva): jaj, jaj, édesapám, nem fogok többet versbe' beszélni.

LAURA: De hiszen... *(nevet)*

P.: Hát ez az. Nincs menekvés... Rövid ideig Karcagon volt egy sikertelen kísérletem, aztán Ozorán Sepsy Károly társulatában hősleg működém, három szerepben, minthogy összesen a társaságnak csak hat tagja volt. Fölléptünk Szilasbolháson, Sárbogárdon, Cecén, Simontornyán, s a Mezőföld majd minden falujában... Egy ideig elvalék velök; faluzgatánk jó- s balszerencse közt.

LAURA: Ez olyan, mintha vers volna...

P.: A jó vers hasonlít a természetes prózai beszédhez.

JÓKAY: A jó próza meg hasonlít a vershez.

P.: Ma már tudom, Koren tanár úr engem féltett, még ha rosszul is. Végül így is színész lettem, bár eddig a vágyott nagy szerepek elkerültek. De itt most a híres Szabó féle társulatnál havi 30 váltóforint proporcióra szerződtem.

GYENESNÉ: Ó, az nagyszerű.

JÓKAY: Valóban. Ha sok pénz van a kasszában, akkor jut neki harmincszor egy váltóforint, ha nincs pénz, akkor jut neki harmincszor semmi. S mit gondolnak, mely hónapok a gyakoribbak?

P.: Voltam „jobb” szerződésben is, ahol a szöveg hosszúsága szerint fizettek. Képzeljék, milyen jól kerestem, amikor A párizsi naplopóban mint második inasnak két mondatom volt. Az egyik „nagy monológom” így szólt (játszva): „De, mikor mondom neki, hogy nem szabad bejönni”. A másik meg így: „Ha-ha-ha”. Igen, a fizetésem is ilyen nevetséges volt.

A hölgyek nevetnek. (Ha-ha-ha.)

JÓKAY: Szerénykedik. És a Lear királyban a Bohóc szerepe? Az nem akármilyen.

P.: Az még csak lesz, ha lesz. Fölajánlották nekem a jutalomjátékot, ami azt jelenti, hogy a színész maga választhatja ki a darabot. És a bevétel az övé. Nem könnyű döntés. Telt házat válasszak, vagy

jó darabot. Én Shakespeare Lear királyát kértem, s benne a Bohóc szerepét. Le akartak beszélni róla, mondván, abban csak játék van, jutalom nem lesz. Én ragaszkodtam hozzá, sőt ravaszkodtam is: nem azzal érveltem, én miért akarom, csak azt mondtam, milyen nagyszerű Learünk van Deési Zsigmond személyében.

LAURA: Nekünk elmondhatná, miért akarja épp a bohócot játszani.

JÓKAY: Mert illik hozzá. A darabban a bohóc az egyetlen, aki mindig igazat mond, s az életben ő is éppen ilyen: kényszeres igazmondó. Ennek még nincs orvosi neve: talán becsülete rögeszme – ami viszonylag könnyen gyógyítható, sőt legtöbbször el se kapják –, de Sándor gyógyíthatatlan. Nem is értem. A színház az illúzió, a képmutatás, a mintha világa...

P.: Ahol semmi sem igaz – hiszen egy ágrólszakadt színész adja a királyt, álszakállban –, csak az egész. Ha nincs igazság a földön, akkor játsszuk el, hogy van. Ez a színészet lényege: eljátszani egy jobb világot. Vagy úgy játszani, hogy jobb akarjon lenni az ember és a világ. Higgyék el, ez mindent megér. Ezért szeretem a színészeket is, bár sokszor azt érzem, nem látják a fától az erdőt.

JÓKAY: Vagyis a bevétel lebeg a szemük előtt: mert élni kell, hogy játszhasanak.

P.: A bevétel csak eszköz, hogy életben maradjunk. És jel: ha mégis meghalunk, ne gyászoljuk magunkat, mert az azt jelenti, hogy nem volt ránk szükség. Fogékony közönség nélkül nincs színház, nincs költészet, nincs semmi. Művészet nélkül pedig nincs nép, csak tömeg. S ahogy a szülők a gyermeket fölnevelik, úgy kell a művészetnek is nevelni a néptömegeket, hogy öntudatos felnőtt korba lépjenek. Nem volt könnyű megtanulni, de már tudom – érdektelenség, fűtyülés, köpködés, nem számít – megsértődni nem szabad. Hinnünk kell abban, hogy...

LAURA: Játsszani, ha foghíjas a nézőtér, ha...?

P.: Igen. Mert a versírás kevés. Az emberek többsége írni-olvasni sem tud, nem hogy verset olvasna... A mai világban az iskola és a templom mellett a színház jut el a legtöbb emberhez.

JÓKAY: Csakhogy a vándortársulatok általában bővlit árulnak, hogy megéljenek. Ám ahol bővlit árulnak, az bazár, nem színház.

P.: Ezért akarok színésszé lenni. És játszani – hatni. Shakespeare-t játszani. Sőt: fordítani is. Shakespeare nagy költő, újra kellene fordítani minden darabját. Még hozzá a legjobb költőknek. A ma itthon játszott fordítások nehézkesek, hogy költői legyek: nem szárnyal fel bennük az avoni hattyú. Én már el is kezdtem a Coriolánt.

GYENESNÉ: A fordítás várhat. A sült kacsza nem. Hozom. Tán nem olyan kecses, mint a hattyú, de meglátják, sokkal finomabb.

JÓKAY: Kecses? Kacsás.

2. jelenet

A szalonban Jókay, P.

JÓKAY: Ül le, hadd örökítselek meg... És mesélj. Végül is mit akarsz, merre tovább? Költészet? Színészet? Ne mozogj. Lássuk csak: a haja az égnek áll, az orra meg előre, mint egy dacos paprika. Amúgy persze, szép római szabású orr, de egy kicsit hegyes. Ne neved, mert akkor kilátszik az a borzasztó fölő szemfogad, s olyan pofát vágsz, mintha kínoznának. Az nem akarom lefesteni. Úgy néznél ki, mint egy nevető farkas. Így nem játszhatnád Rómeót, mert ha rámosolyogsz Júliára így vicsorogva – mutatja –, ijedtében leugrik az erkélyről.

P: *nevetve felugrik, Jókai mögé megy, átöleli a nyakát, s hegyes szemfogával megböki a fejét.*

JÓKAY: Hagyd abba, te örült, ezt csináltad Pápán is, ha valami nem tetszett. Eredj vissza a helyedre, mert sose leszek készen. Úgy. Tehát szúrós, fekete szem, fölötte nyílt homlok, alatta formás száj – formás? cc –, dacos arckifejezés, mintha folyton a világgal harcolna. Hogy fogom én ezt ráfesteni? ...Szóval színészet?

P.: Nem egyszerűen azt kell eldönteni, miben lehetek a legjobb. Meg is kell élni. A szüleimet sem hagyhatom magukra a bajban... Ha a színészetet választom, talán két szívet repesztek meg. Sosem felejtem el, anyám hogy sírt, amikor segédszínész és kifutó-

fiú voltam Pesten. Apámról nem is beszélve. Aki szégyelli, hogy költő fia van, s még inkább, ha színész. Nem akarom megbántani őket, de... tudom, hogy színésszé kell lennem... Lássuk, mit ad a végzet. Persze, ha csak a mindennapi kenyér lenne a célom, fölcsaphatnék kocsinak vagy béresnek, az biztosabb kenyér lenne. Esetleg mészárosnak, mint apám szeretné.

JÓKAY: Istenem, mészáros te? Szúrós szavakkal a marhák ellen?

P.: Én magasabbra törekszem, s e célt – történjék bármi – a szemem elől elveszni sosem fogom. Művész és költő... Hő vágyam, hogy a szüleimet segíthessem, de én középszerű ember nem leszek: aut Caesar, aut nihil... Bolondokat beszélek? Kinevetsz?

JÓKAY: Dehogy nevetlek. Én hasonló gondolatokkal küszködöm.

P.: Akkor bevallom neked, hogy színdarabokat nemcsak játszani és fordítani akarok, hanem írni is. A mi történelmünk éppen olyan drámai – magasztos és gyászos – mint az angoloké; nem kisebb a célom, mint a nagy Shakespeare mesteré: királydrámákat írni.

JÓKAY: Én is írtam egy verses drámát, épp most fejeztem be, A zsidó fiú a címe. Attól tartok, nem az örökkévalóságnak írtam, csak az akadémiai pályázatra – viszont szépen csengő díj reményében. Örülnék, ha elolvasnád.

P.: Kíváncsivá tettél. Lássam, hol tartasz. Sőt, ha nincs másolód, le is másolom neked, szépen.

JÓKAY: Ezt nem kérhetem.

P.: Tettél értem eleget. És azt mondják, szépen írok...

JÓKAY: Megtennéd? Az nagyszerű lenne, beadási feltétel is az idegen kéz írása. Ráadásul neked tényleg gyönyörű az írásod... és igen, az írásaid is... Én nem vagyok olyan magabiztos, mint te, de én is érzek magamban erőt, hogy vigyem valamire, csak még nem tudom, mi az. Ahogy te sem tudsz dönteni a költő és a színész között.

P.: Biztos, hogy kell dönteni?

JÓKAY: Szerintem nem vagy igazán színésznek való. Lásd be, kicsi vagy, fakó a hangod, a színpadon alig látszol majd. Képzeld

el, fölmész a színpadra, s nem vesznek észre. A nézők egymáshoz fordulnak: honnan jön ez az orrhang? Hol az orr? Hol az ember? Talán Hamlet atyjának szelleme szól, azért nem látjuk? Vagy Rómeó bujkál a sötétben?

P.: Hagyd abba, mert megint megböklek. Komoly dolgokról van szó, de neked úgy látszik, minden olyan egyszerű. Hát nem az.

JÓKAY: Csak fölvidítani akarlak. De meg kell mondanom, hogy színésztársaid rossz színésznek tartanak. Igaz, ezt főleg csapnivaló ripacsok mondják rólad, akiknek több fogalmuk van a fokhagymás kolbászról, mint a művészet fenségéről. Ám ha ezek a rosszak rossznak látnak, lehet, hogy jó vagy? Lehet, bár ez csak logika, nem bizonyíték.

P.: Jó vagyok, rossz vagyok? Majd jó leszek. Nem az alkat számít. Gondolj a kicsi és púpos Edmund Kean-re, vagy nézd meg Egresy-t, ő sem egy szálfatermet; mégis beleéléssel bármivé tud válni: ha kell, csúf bolond, ha kell, délceg király. Új hangra van szükség a költészetben is, a színjátszásban is. Öszinte kifejezésre, hitelességre, természetes egyszerűségre. Engem nem fognak rávenni szemforgató pátoszra, epedő nyavalygásra, vagy kulisszahasogató bömbölésre. Ha ezt akarják, tényleg nem leszek jó színész.

JÓKAY: Nekem tetszik, ahogy a saját verseid mondd, és a hasam fogom, olyan jól parodizálsz. Ahogy Pápán elmondtad a Szózatot érzélgősen, tótos szóejtéssel, szúrt az oldalam a nevetéstől. Igaz, megbotránkoztattad vele a közönséget. Mégis: a szememben te költő vagy, s az emberek, mint költőt szeretnek egyre jobban. Ott nincs hibád, nincs fakó hang, kiálló szemfog...

P.: Hagyd már a fogamat, azzal a szőke angyalmosollyal vagy olyan nagyra? Igen, talán költő leszek, de színész is akarok lenni. Néha egészen örült dolgokat érzek. Ne neved ki, csak neked mondom: azt érzem – tudom, képtelenség, de mégis: mintha az egész magyarság lelke itt élne bennem. S az én dolgom volna neki hangot adnom. A legmagasabb költői szinten, egyszersmind úgy, hogy az egyszerű földműves is értse. Mindenki. Olyan egyszerűen, olyan tisztán, ahogy a puszták harangja szól. A déli harangszót mindenki érti, pedig csak ennyi: bim-bam. S mennyit mond mégis. Azt mondja a pásztornak, a szántóvetőnek, hogy: dél van.

Hagyd abba a munkát. Pihenj meg. Itasd meg az állataidat. Azt is mondja: kész az ebéd, a párod már ki is hozta. Menj a kúthoz, vagy a dülő végébe. És csak ennyi: bim-bam. Mondd, megőrültem?

JÓKAY: Dehogy. Csak te ki mered mondani, amit más nem. Én hiszek benned. Tehát azt mondom, hagyd a csepűrágást, és harangozz. Hogy mindenki hallja és értse.

P.: A költészet és a színészet összetartozik. A költő a verseiben is szerepeket játszik. Bordalaimban vidám korhely vagyok, betyárverseimben lázadó számkivetett, szerelmes verseimben minden vagyok. Bármi. Ahogy a nép dalaiban. Van egy verskezdeményem: Fa leszek, ha fának vagy virága, ha harmat vagy, én virág leszek, harmat leszek, ha te napsugár vagy, csakhogy lényink egyesüljenek... Ez is színészet, nem? Mit szólsz hozzá?

JÓKAY: Gyönyörű. Bár versben kétségkívül könnyebb harmatnak vagy virágnak lenni, mint a színpadon.

P.: Igen, de a vers csak árny, amit teremt a költőképzelet, a színész adja meg neki a lelket, életet. Ez ad hatalmat az emberszív felett, hogy mosolyt fakasszunk, vagy könnyeket.

JÓKAY: Ebből vers lesz, tisztelt utókor.

P.: Igen, az lesz. Meg akarom írni, hogy a színészet minden művészetek fején a korona: mert költészet, mert zene, s mert élő, eleven világot teremt; mert a betűk közvetítése nélkül, embertől emberig, lélektől lélekig szól. És ha igazat szól, az megváltói tett. Én pedig nagyravágyó vagyok, olykor meg végtelenül kishitű. Ezért muszáj, hogy a közönség szeressen. Hold-alkat vagyok: ha a nap nem figyel rám, mintha nem is lennék. S ha már nép szerűen írok, legyen is népszerű. Tulajdonképpen nem is vágyom másra. Illetve még arra, hogy érdemes legyen erre a szeretetre. Ha szeretnek, akkor hisznek nekem. Akkor felemelik a fejüket, és szeretni fogják az igazságot, gyűlölni a hazugságot.

JÓKAY: De hát nincs igazság a Földön, édes öregem – ezt ők pontosan tudják –, akkor a szép hazugságok, az álmok is segíthetnek élni. S mi más volna az élet célja, mint egy kis boldogság. Vagy ha az sincs a siralomvölgyben, akkor egy kis mennyország-ígéret, egy kis örökkévalóság.

P.: Ebben nem hiszek. A nép e földi létben boldoguljon, szabadon. Ha van mennyország, az csak a ráadás legyen.

JÓKAY: Szeretlek, barátom. Kész. Lám, így festi le az álmok prófétája a valóság prófétáját. Mit szólnsz? Szebb vagy, mint valaha. Neked adom, bár legszívesebben magamnak tartanám.

P.: (*a képet nézegeti*) A frakkom nagyon szép. Én magamat nem ilyennek látom. Azt sem tudom, látom-e magam igazán. Mindenesetre elteszem, hátha tényleg ilyen vagyok. Ilyen egy színész? Vagy egy költő? Csokonai megmondta a Tempefőiben, hogy az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon.

JÓKAY: Akkor stimmel. Te bolond vagy, ha színész akarsz lenni, s ha bolond vagy, akkor Csokonai receptje szerint költővé kell lenned. Logikus, nemdebár?

Harmadik kép Pest, 1843 nyara

1. jelenet

P. szobája. Jelen van P. és Vachott Sándor

P.: Foglalj helyet, barátom. Végre igazi lakásom van. De többnyire a Pilvaxban dolgozom. Nézd, az ablakaim a Nemzeti Múzeumra nyílnak. Nemrég Pápán, harmadmagammal laktam egy szobában, s nekem ágyam se volt. Petrics Soma bundáján aludtam, ha tudtam aludni, de többnyire inkább olvastam, amiért egyik lakótársam, Domanovszky folyton rám szólt, hogy hajnali három óra van, oltsam el végre a gyertyát. Most nem szól rám senki. Jószerével először alszom egymagam egy szobában. Megkínálhatlak egy pohár vízzel. Tessék: poharam is van, vizem is, tálcám is. Krózus vagyok. Nézd, milyen szép pohár.

VACHOTT: Köszönöm.

P.: Én köszönöm, hogy beajánlottál Nagy Ignáchoz. A Negyven éves hölgy lefordításáért 200 váltóforintot kaptam. Az ugye, 80 pengő, s ez a hónapos szoba 10 pengő... Még sosem volt ennyi

pénzem – a rövidke „gazdag” gyerekkoromat leszámítva. Csak az a baj, hogy így alig marad időm verset írni. Nem is marad.

VACHOTT: Pedig jó úton haladsz; a pozsonyi reformifjúság benned látja a jövőt a költészetben is, a politikában is. Újszerűek, bátrak a verseid, és nagy sikerük van a nép körében. Mert tudsz szólni hozzájuk, az ő nyelvükön. S a nép nélkül nincs reform, nincs igazi változás. Neked verset kell írnod, nem ócska külföldi regényeket fordítani.

P.: Alig tucatnyi versem jelent meg eddig, abból nem lehet megélni.

VACHOTT: *(egy borítékot csúsztat az asztalra)* Éppen ezért hoztam neked egy kis pénzt, hogy könnyebb legyen.

P.: *(fagyosan)* Nem fogadok el alamizsnát, ha éhen halok, akkor sem.

VACHOTT: Tudom, tudom, higgadj le, ez nem alamizsna.

P.: Hát mi?

VACHOTT: Tekintsd pályadíjnak barátaitdól, tisztelőidtól, a verseidért rajongóktól. Gyűjtést szerveztem Pozsonyban és Pesten – titokban, mert tudtam, hogy elleneznéd. Vörösmarty is adott. Sőt külön a felesége, Csajághy Laura is. Nyugodtan elfogadhatod. Legalább nem kell minden idődet fordításra fecsérelni.

P.: Most elvállaltam egy 900 oldalas könyvet Nagy Ignácnál, úgy tervezem, ha azzal elkészülök, abbahagyom. A keresetem egy részét elviszem a szüleimnek, a többiből kialakítom a színészi ruhatáram: fekete nadrág, frakk, atilla, álszakáll, paróka, trikók, festékek, minden, ami egy rendes színésznek kell.

VACHOTT: *(csalódottan)* Színésznek állsz? Pedig Pozsonyban hogy ünnepelt az országgyűlési ifjúság – a verseidért. Igaz, a színigazgató is kínált szerepet, de abból nem lett semmi.

P.: Mert visszavette, s odaadta egy gazdag úrfinak. Öregem, én egyre jobban utálom a gazdagokat. Gőgösek, arrogánsak és buták. Ott volt ez a Pompéry, aki igen büszke arra, hogy divatos, de végtelenül unalmas és hamis beszélyeket gyárt. Elém állt a kaszinóban, elegánsan vonaglott *(eljátssza)*, én ott álltam a Bocsornétól kapott kopott ruhámban, két számmal nagyobb ci-

pőben – úgy éreztem magam, mint egy cirkusztalan bohóc –, és azt mondta tettetett udvariassággal (raccsolva utánozza): Örülök, hogy szerencsém van. Én visszakérdeztem: Hogy ily szegény ördöghöz van szerencséje? Zavarba jött, nem tudott szólni, de olyan gúnyos pofát vágott, mintha az mondaná: tulajdonképpen igazad van: te tényleg egy szegény ördög vagy. Az izgága Kuthy próbálta menteni a helyzetet, de sajnálkozásával csak rontott rajta. Engem ne sajnáljon senki. Különösen ne egy senki. Nyilvánvaló volt, hogy nem tartozom közéjük, s ezt ők a maguk körmönfont módján nem is palástolták. Tényleg nem vagyok közéjük való. Ők már sehol sem lesznek, amikor az én nevem...

VACHOTT: Igen, a neved, de a költő neved...

P.: Még egyszer megpróbálom a színészetet... A minap láttam a Hamletet. Illetve nemcsak a minap, már vagy tízszer megnéztem, s nem tudok betelni vele. S megmondom neked őszintén, beleszerettem.

VACHOTT: Mibe? Kibe?

P.: Ophéliába.

VACHOTT: Aki megőrül, és vízbe öli magát?

P.: Én is megőrültem, és meg is halnék érte.

VACHOTT: Egy szerepbe beleszeretni?

P.: Nem a szerepbe, a szereplőbe, Hivatal Anikóba.

VACHOTT: Te tényleg megőrültél. A nagy Lendvai feleségébe?

P.: A szerelem fölülemelkedik az efféle földi dolgokon.

VACHOTT: Lendvai nem fog.

P.: Nem érdekel. Csak az fontos, amit érzek. A szerelem, a vágy, amit kifejezhetek, az a fontos, nem a beteljesülés. Ha szerelmi csalódás ér, és belőle jó vers születik, hálás vagyok a csalónak.

VACHOTT: Nem is fáj a csalódás? Akkor ezek nem komoly szerelmek.

P.: Dehogynem fáj. Ha nem lenne őszinte és mély az érzés, nem születhetne belőle igazi vers... Írtam egy szerelmes verset Hivatal Anikóhoz. Ha akarod, fölolvassam.

VACHOTT: Nem akarom. Illetve akarom, csak ki ne add. El tudod képzelni, mekkora botrány lenne abból, ha kitudódna,

hogy a pályakezdő költő szemet vetett a hősszerelmes Lendvai Márton hites feleségére, s ezt még versben világgá is kürtöli? Ki tud erről rajtunk kívül?

P.: Senki. Még Hivatal Anikó sem. Tudod, a szerelem legtöbbször magányos műfaj. Én már legalább száz szerelmes verset írtam, de lányt még nem öleltem.

VACHOTT: Ó, barátom. Olvasd!

P.: Én alkotóm! Mindenható vagy:

Hozd vissza a pillanatot,
Midőn e hölgy a szerelemnek
Első tüzére gyúladott;
Midőn ajkán a vallomásnak
Első szent hangja reszkete,
S ott én legyek, kit csókra hí föl
Édes, kedves tekintete!

VACHOTT: Jól értem? Arra kéred a Teremtőt, hogy Lendvainé asszony legyen újra fiatal szűzlány, ám ne Lendvaiba szeressen, hanem beléd?

P.: Csak egy földhöz ragadt elme mondaná így.

VACHOTT: Jó, ez így még nem veszélyes.

P.: Hallgasd tovább.

S mit adjak érte...? E húsz éves
Életnek vedd el tavaszát.
A szép remények tündérföldét,
mit lelkem a jövőbe lát;
S ha nyílik út embernek égbe
És üdvösséget osztasz ott:
E túlvilági üdvösségből
Végy el egy drága századot.

VACHOTT: Szóval odaadnád érte az ifjúságod, a költészeted, és az üdvösséged is? ...Ámbár ha jobban meggondolom... Számoljunk csak. Ha az örökkévalóságból elveszünk egy századot, az még örökkévaló marad. Nemde? Ravasz szerelmes vagy. Lehetetlent kívánsz, és lehetetlent ígérsz...

P.: Ez a költészet, barátom.

VACHOTT: A vers szép, minden botrányos rejtve van, ha a címe sem árulkodó, semmi baj.

P.: A címe: L.....NÉ – hat ponttal, amennyi az endvai-ban van.

VACHOTT: Ha már ennyire rejtőzködsz, nem lehetne K...NÉ, M....NÉ vagy Z....NÉ?

P.: Nem. Igaznak kell lennie.

----- szünet -----

II. rész

Negyedik kép Debrecen, 1843 tele

1. jelenet

Pákh Albert lakása.

P. a színpad egyik sötét sarkában már a szünetben ott áll alig láthatóan. Pákh kapuja előtt fázva toporog, köpenyébe burkolódzva. A késő este hazaérkező Pákh alig ismeri fel a fehér nadragos, vacogó alakban a pesti jóbarátot.

PÁKH: Sándor?

P.: Csakhogy itt vagy. Hozzád jöttem, barátom, hogy ha meghalok, legyen, aki eltemessen.

PÁKH: Odébb van az még, édes Sándorom, de jó, hogy újra látlak. Mi szél hozott errefelé?

P.: Szél is hozott, eső is, bár út közben leginkább a sár marasztalt. De itt vagyok.

Pákh átöleli a lesoványodott fiút.

PÁKH: Kerülj beljebb. Lásd, ez a kis szobám van, ma elalszol itt, holnap keresek neked szállást, ám hogy barátságos, meleg szoba lesz-e, azt nem ígérhetem.

P.: A hideg szoba is jobb, mint a szeles országút, s ha nem fagy bele a tinta az üvegbe, az már jó nekem. Dolgozni, írni szeretnék. A színészet megcsalt, föladam. Legalábbis egyelőre.

PÁKH: Kiábrándultál? Már megbocsáss, hál' Istennek. De ne játszd túl a szereped: jó, hogy meghalt benned a színész, de vigyázz, ne vessz vele te magad is. Márpedig, úgy látom, édes Csont barátom, beléd csak hál'ni jár a lélek. Aludj egy jót, kölcsönadom az ágyam, a jó meleg takaróm, én majd elalszom ebben a két karosszékből.

P.: Köszönöm. Jó barát vagy. Ó, máris jobban érzem magam.

PÁKH: Mesélj, mi történt. Hogy csalt meg a színészet?

P.: Nem a színészetben csalódtam, hanem abban a kétszínű Komlóssyban, akihez idejöttem Debrecenbe. Pedig Vörösmarty marasztalt, ígérte, beajánl a Nemzeti Színházhoz. De én, bármennyire vágytam rá, nem akartam beajánlott színész lenni. Úgy éreztem, a Nemzeti olyan fa, amelyhez még nem igen merném vágni a fejszém. Fejlődnöm kell színészként, hogy kiérdemeljem: a Nemzeti hívjon a tagjai sorába.

PÁKH: Jó, jó, de mit csinált ez a Komlóssy?

P.: Nyájasan fogadott, jó szerepeket ígért, s elmondta, hogy Erdélyben készülnek. Ami még nagyobb kedvet csinált, hogy csatlakozzam hozzájuk. Aztán úgy egy hét után magához hívott, de akkor már más nótát fujt. Szerepekről szó sem volt, ellenben kilátásba helyezte, hogy Kolozsvárt operákat is játszunk, s nekem énekelnem kell majd a kórusban. Főszerep helyett kórista szerep – ez nem tetszett nekem, különben is, az éneklés nem kenyerem. Ezt jól tudta ő is.

PÁKH: Talán ezért mondta.

P.: Igen. Láttam, nem egyenes ember. Szó nélkül otthagytam. Szememben a hazugság a legnagyobb bűn a világon.

PÁKH: Jó alkalom lett volna, hogy hagyd az ördögbe a csepű-rágókat. De nem ezt tetted.

P.: Mert véletlenül összetalálkoztam egy kis társulat igazgatójával. Hívott magához, jó szerepeket, jó fizetést ígért. Velük mentem. Ötven forint proporcióban állapotunk meg. Az akkor is szép összeg, ha nem kapja meg az ember.

PÁKH: Ugyan, abban mi a szép?

P.: Büszkévé tesz.

PÁKH: Csakhogy a büszkeségért nem ad semmit a kocsmáros. De mondd tovább. Merre jártatok?

P.: Előbb Diószegen játszottunk néhány hétig. Kaptam pár meglehetősen szerepet, pl. Tornyait a Tisztújításban, Warningot a 30 éves kártyásban. Aztán Székelyhidán állomásoztunk három hétig. Csakhogy, tudod, a hazugság mellett a viszály a másik nagy rákfene. A színházban naponta jelen van. Élteti féltékenységet, szerepféltést, szerelemféltést, irigységet. Minden. Széthullott hamar a mi társulatunk is. Én pedig megbetegedtem. Egy kocsi ivójában húztam meg magam, s pénzem nem lévén, el kellett adogatnom sorban a színpadi frakkom, az atillám. Szép lassan kiárusítottam a színészálmaimait. Legvégül döntenem kellett: megfagyni vagy éhen halni akarok inkább.

PÁKH: Nem nagy választék – már ami a végeredményt illeti.

P.: Végül a fázást választottam, abban nagyobb a gyakorlatom. A civil ruhámat elcseréltem ételre, és egy olcsó nyári öltönyre. Erre. Egy kis meleget már csak az egyre erősebb váltóláztól remélhettem. Jött is a láz, de csak még jobban dideregtem tőle. Társulat híján visszajöttem Debrecenbe, de főleg azért, mert beteg vagyok, és egyre gyengébb.

PÁKH: Gyógyulj ki a váltólázból. Segítek. Meg a színészetből is.

P.: Az igaz, hogy a színészetben egyelőre vesztesre állok. De még nem adom fel. Sokat kell gyakorolnom, hogy Egressyt megközelíthessem, bár igazából nem is ez a célom. A mai színházhoz túl egyszerű és túl őszinte az én dikcióm. A célom megváltoztatni a színházat, száműzni a mai hamis – patetikus, érzelgős és gatyaletoló – modort, s elfogadtatni, hogy a hitelesség, az őszinteség a legnagyobb hatóerő a színházban.

PÁKH: Azt mondd, vesztesre állsz. A harc megnyerhetetlen...

P.: Csak úgy föl nem adhatom.

PÁKH: Meg akarsz halni? Azt mondtad, azért jöttél hozzám, hogy ha meghalsz, legyen, aki eltemessen. Én nem akarlak eltemetni.

2. jelenet

Petőfinél. Kicsi, dísztelen szoba, a falon Vörösmarty és Victor Hugo olajnyomat képe.

PÁKH: Jó hideg van itt nálad. *(kinéz az ablakon)* Temető? Akasztófa? Szép kilátás.

P.: Már írtam is egy verset a saját kilátásaimról. Akarod hallani?

PÁKH: Hát persze, az a gyógyulás jele.

P.: Temetésre szól az ének,
Temetőbe kit kísérnek?
Akárki! már nem földi rab,
Nálam százsorta boldogabb.
Itt viszik az ablak alatt;
Be sok ember sírva fakadt!
Mért nem visznek engemet ki,
Legalább nem sírna senki.

PÁKH: Szegény barátom. Ne siettesd a halált, mert meghallgat. Még előtted az egész élet. S hidd el, nem csak szenvedést hoz. Egyébként Fogasné nekem feldicsérte ezt a kis lukat. Brrr. Kicsi, de azért – érzem – a hidegnek jutott hely bőven. A kályhának bezzeg nem. Hoztam neked egy kis dohányt, ha pipára gyújtsz, legalább a gémberedett ujjaid megmelegítheted.

P.: Köszönöm, pajtás. De ne sajnálj. Fogasné hoz néha egy-egy tányér levest, az is meleg. Meg a színházban is fölmelegszem, oda is az ő jóvoltából járhatok ingyen. Derék asszony. Szigorú jegyszedő, ám ha szegény diák szeretne bejutni, mindig félrenéz.

PÁKH: Az jó, ha csak melegedni jársz, s nem a szíved fájditod a színpadért. Te írtál verset arról, hogy minden este kifütyülik a színészeket. Hogy se siker, se telt ház, se jövedelem. Mit szeretsz ebben? Azt, hogy most kaptál egy kis szerepet A velencei kalmárban? De szerződést nem kaptál. Mit gondolsz, miért? Fordítgatod esténként ezeket a német színházelméleti munkákat, amivel nem sokra mész; nincs három színigazgató vagy színész ebben az országban, akit érdekel, hogy játszanak a németek. Ahelyett, hogy verset írnál, amire az Isten teremtett.

P.: Erre is teremtett. Költő sok van, színész sok van, de költő-színész csak egy lesz.

PÁKH: Ha túléled a színészettel járó megpróbáltatásokat. Amikor beállítottál hozzám, egy csontvázat láttam az ajtóban. Most már úgy fest, kicsit erőre kaptál, hallom, bejársz a kollégiumi könyvtárba is. Érezheted, ott szeretnek a diákok, fölnez-

nek rád, de nem a színészre, aki szerepek és színésznőcskék után ácsingózik, hanem a költőre... Miért vonz ennyire az az istenverte magtár, ahol játszótok? A közönség szolgálata, nevelése? Szép szavak. Hiszen látod, előadás közben hangoskodnak, a tiltás ellenére pipáznak, s leköpködnek a karzatról a földszintre. Hagyd a színházat, szedd össze a verseidet, meglátod, nagyobb sikert aratsz velük. Tudod, mit szeretek látni? Ahogy föl-alá járkálsz a szobában, s fejben verset írsz, ahogy kezded vered a taktust, vagy pénzt dobálsz fel ritmusra a levegőbe...

P.: Most nincs mit földobálnom. Lehet, hogy – ugratja Pákhót – anélkül nem is lehet verset írni. Tehát előbb a színészettel meg kell keresnem a földobáláshoz szükséges pénzt.

PÁKH: Bolond vagy. Hogy józanítsalak ki. Úgy látom, aggódással semmire sem megyek. De írtam egy kis paródiát Garay Kont című versére. Tudod: Harminc nemes Budára tart, szabad halálra kész.

P.: Tudom: Harminc nemes bajtárs előtt Kont, a kemény vitéz... Mi van vele?

PÁKH: Itt van. Neked szól. Nem akarom kiadni, de te azért csak nézz bele a görbe tükörbe. Én mindig elolvasom, amit te írsz.

P. átveszi a papírlapot, s halkán, szinte magában, de azért hallhatóan olvasni kezdi.

P.: Csont, a kóbor színész.

Fölnéz. Elmosolyodik. Folytatja.

P.: Három színész Létára tart, / Éhenhalásra kész; / Három komédiás előtt / Csont, a kóbor színész.

Megáll. A mosoly lefagy az arcáról, de még folytatja:

P.: Mind lumpok ők, mind rongyosok, / Mind éhes hazafi...

Fájdalmasan eltorzul az arca.

P.: Én meg a Talmudot idézem: Uram, szabadíts meg a barátaimtól...

Az asztalra dobja a papírlapot.

P.: Úgy látom, menni készülsz... Ne félj, a rongyos csontváz nem marad adósod.

Pákh tesz egy tétova mozdulatot, aztán el.

3. jelenet

Pákh szobája, P. belép.

PÁKH: Örülök, hogy itt vagy, már azt hittem, megsértődtél azon a kis paródián. Csak a javadat akarom.

P.: *(hűvösen)* Én is. Nem szeretném, ha aggodalmaskodással töltenéd az idődet. Itt a „végszavam” – hozzád. Ezután könnyebb lesz neked is.

Egy teleírt lapot nyújt át neki.

Pákh előbb hangosan, majd halkán hadarva, s egy-egy részt újra hangosan olvasni kezd.

PÁKH: Isten veled, te elpártolt barát, veszett ebként, ki szívem megmarád. Isten veled. Fogadd a vett sebért emlékül...

Megáll, Petőfire néz.

PÁKH: Nem a legelső rajtam már e seb, de egyik sem volt fájjobb, mérgesebb a sok között, melyet ... hűtelenség fegyverével bennem baráti kéz ütött... De nem panaszklok, bár keblem teli... Úgyis, ki tudja, hogyha hallnád lelkem kiáradó fájdalomát: talán már meg sem értenéd. Nem is kívánom megtérésedet, akár óhajtod, akár megveted új frigyemet. ... Egy világ vala, melynek napjával a hit lángola, A drága hit! Rá jött a végítélet napja, s már semmi föl nem támaszthatja ledúlt világom romjait. Isten veled hát, elpártolt barát, ki ábrándim kódét elzavarád...

Pákh hosszan hallgat. Lassan kezdi, szelíden, legyűrve érzelmeit.

PÁKH: A múltkor azért volt „örök harag”, mert – félve, de – visszakértem a nemzetiszín szalagomat, amit te se szó, se beszéd elvettél az asztalomról. Most a Csont, a kóbor színész a halálos sértődés oka? Mindegy is. Lelkem rajta, nem akartam fájdalmat okozni neked, szerintem egy kis paródiával nem is lehet. De tudod mit: ha tényleg el tudtam zavarni színészi ábrándjaid kódét, akkor megérte. Egyébként erős, szép vers, barátom, gratulálok. *(megöleli)* A sérelmek és csalódások himnusza. De nem veszem magamra, én legfeljebb gombostű voltam a világfájdalomhoz... Ha megengeted, még ma postára adom az Életképeknek. Amúgy a szalag az enyém, és nem adom vissza. Te úgyis folyton itthon kuksolsz. De

rendben van, ha színházba mégy, vagy a könyvtárba, viheted.

P.: (*elneveti magát*) Kiírtam magamból a csalódást. Egy szalaggal különben sem veszel le a lábamról... mely máris útra kész. A hús új verset lemásoltam erre a szép zöldes papírra, s a meglévő hatvannal együtt már – mondhatom – kész verskötet, bár most inkább csak köteg. Indulok Pestre.

PÁKH: Ilyen időben? Ne menj. Se csizmád, se téli köpenyed. Várd meg a tavaszt. Azt mondtad, az örökkévalóság a tiéd, akkor kibírsz Debrecenben még két-három hónapot.

P.: Honnan tudod, hogy pénzt fogok kérni?

PÁKH: Nem tudom, honnan veszed?

P.: Látom, le akarsz beszélni, hogy Pestre menjek, s elinduljon végre a pályám, amit sors kimért nekem.

PÁKH: Ne mondj ilyet. A hátamon vinnélek Pestre, ha kell. Csak azt mondom, hogy árad a Tisza, Füred felé nem lehet menni. Ha kerülsz Hegyaljának, akkor nagyot kerülsz, jóllehet akkorát, mintha megvárnád a tavaszt. Fölösleges szenvedésnek teszed ki magad. Most gyógyultál meg. Ne kísértsd az Istent.

P.: A szenvedés az élet része. Millióknak szinte az egésze. S ha én értük akarok szólni, nem szabad kerülnöm a szenvedést. Az érveid logikusak, el is fogadnám, ha nem éreznék egy még nagyobb erejű késztetést, amely nem hagy nyugodni, várni. Holnap indulok.

PÁKH: Nem tudlak lebeszélni?

P.: Nem. Mennem kell. S ne kérdezd, miért.

PÁKH: Akkor mit kérdezzek?

P.: Például azt, amit Rodrigo kérdezhetne Jágótól, hogy az így felelhessen rá: Rodrigó, menjél szépen, Isten áldjon, s vegyél Magadhoz jó sok pénzt.

PÁKH: Szükséged volna pénzre? Az úthoz? – tessék, megkérdeztem. De nekem nincs pénzem, ami van, a kevésnél is kevesebb.

P.: Nem az úthoz kell. A gyaloglásban, koplalásban nagy gyakorlatom van. Fogasnénak tartozom, s most nem tudom megadni. (*a szemébe néz*) Mondd, van nekem nálad hitelem? Van benem föltétlen bizalmad?

PÁKH: Van, van.

P.: De olyan nagy, hogy kételkedni se tudj abban, amit mondok?
PÁKH: Hogyne.

P.: Akkor írd egy kötelezvényt 150 váltóforintról.

PÁKH: Szent ég. 150 váltóforint az... az épp harmada évi nevelőtanári fizetésemnek.

P.: Visszakapod. Bízz bennem. Azt írd a kötelezvénybe, hogy 45 nap után, ha én nem fizetnék, megadod Fogasné asszonynak.

PÁKH: Tehát, ha nem fizetsz másfél hónapon belül, nekem kell jól állnom helyetted.

P.: Úgy van. De nem kell. Ez a hatvan vers többet ér, mint Fogasné aranyból kiöntve.

PÁKH: Nincs ember, akinek a kedvéért ezt aláírnám. (*kivár*) Csak egy. Aláírom. Lesz, ami lesz.

P.: Szeretsz, de nem bízol bennem. Azt gondolod, hogy egy földönfutó suhanc ugyan honnan szerez hat hét alatt ekkora összeget.

PÁKH: A vesémbé látsz, Sándorom. Nem hiszek neked, de hiszek benned. Ezért adok neked az útra még pár ezüst húszast.

P.: Azt mondtad, nincs pénzed.

PÁKH: Nincs is, a nagybátyámtól fogom kölcsönkérni. Mert nem engedhetlek el egy fillér nélkül.

P.: Visszaadok mindent idejében, ne félj. Ez a tele tarisznya, meglásd... A jövőm egyszerű: ha eladhatom, jó, ha el nem adhatom, az is jó... mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok, s vége lesz minden szenvedésnek.

PÁKH: Ne feledd, akkor csak a te szenvedéseidnek lesz vége, az enyémmnek nem. Én sirathatlak téged is, a pénzem is. Úgyhogy, eszedbe ne jusson meghalni, inkább légy sikeres költő. Pesten. Az országban. A világban.... Menj. Aztán majd halljak felőled. Szeretlek, Sándor, bármilyen kiállhatatlan vagy néha. Egy valamilyen többet tudok nálad. Te talán sejtet, hogy ki vagy. Ki leszel. Én tudom. A legnagyobb ember, akivel életemben találkozhatam. Bár, ne haragudj, egyáltalán nem úgy nézel ki.

P.: Írtam egy verset, búcsúzóul elmondom neked:

Keresztúton állok,
Merre tartsak?

Ez kelet felé visz,
Az nyugatnak.
Akármerre megyek,
Mindegy nekem,
Mindenütt szomorú
Az életem.
Mért nem tudom, hol vár
A halál rám?
Hogy egyenesen azt
Választhatnám!

PÁKH: Megint a halál. Húszéves vagy! Kérlek, ne indulj el.
P. megöleli barátját, aztán vállára veti tarisznyáját, s elindul Pest felé.

Ötödik kép Pest, 1844 télutó

1. jelenet

A Pilvax különtermében P. a törzsasztalánál ül, Vahot Imre jön sietve

VAHOT: Azért akartam önnel találkozni, mert megdöbbenett, hogy hetek óta hiába járja a kiadókat a verskötetével, mindenütt elutasításra talált.

P.: Valóban volt olyan számár kiadó – egyébként maga is literátor –, aki az egész kötetért 60 váltóforintot akart adni.

VAHOT: Szégyen. Most mit fog tenni?

P. Már tettem. A végső ponton álltam, amikor elmentem Magyarország – szememben – legnagyobb emberéhez. Vörösmarty végighallgatott, aztán megígérte, hogy a Nemzeti Kör kiadja a könyvem. Ezer példányban, és a költségek levonása után az egész jövedelem az enyém. Ha az összes elkel, akkor akár 1500 váltóforint is ütheti a markomat.

VAHOT: Ez jó hír, különösen, ha az összes elkel. Amire én azért nem mernék mérget venni. Akár így, akár úgy, önnek állandó jöve-

delemre van szüksége, és arra, hogy a népszerűsége tovább nőjön, hogy szétkapkodják a kötetét, aztán az újabb köteteit.

P.: Csakugyan. De mit tehetnék én azon kívül, hogy megírom a szétkapkodandó verseket?

VAHOT: Sokat. Elmondom az ajánlatomat: segítsen nekem, legyen lapom, a Regélő szerkesztője.

P.: Az ön lapja?

VAHOT: Már majdnem. Garay János megunta a szerkesztést, visszaadta Erdélyinek, aki történetesen a sógorom. Ő viszont nem szerkeszteni akar Pesten, hanem utazgatni Európában, s rám bízta a lapot. Amit nyáron veszek át, akkor léphetne ön is munkába. Azt hiszem, meg is változtatjuk a kissé avitt nevet, s ön már a Pesti Divatlap segédszerkesztője lesz.

P.: Mi lenne a feladatom?

VAHOT: Arany élete lesz. Először is kap a kiadótól szállást és a kosztot, hogy a megélhetésre ne legyen gondja. Aztán hetente kétszer-háromszor átsétál Budára, a Várba, a Gyurián-Bagó nyomdájában kijavítja a nyomdai hibákat. Olykor egy kis fordítói munkát végez, s hetente ír egy verset a lapba, azt külön fizeti a Kiadó. S hogy lássa, mennyire megbecsüljük, minden munkáját mi akarjuk kiadni; hivatalosabban: a Kiadó kizárólagosságot kér minden új versére.

P.: A verseim az enyémek, annak jogát, hogy kinek adom, megtartanám magamnak. Különben is, ha alkalmasak lesznek a körülményeim, sokkal több verset fogok írni, mint amennyit egy lap közölhetne.

VAHOT: Rendben van. Miért is ne? Végül is, a máshol megjelent Petőfi-versek népszerűségéből is sugárzik majd ránk, és még fizetnünk sem kell érte. Fizetünk viszont havi 15 pengőforintot – azaz 37 váltóforintot – a szerkesztői munkáért, s minden lekötött versért öt váltóforintot. Ugye, ez fejedelmi ajánlat?

P.: Öt forint egy versért fejedelmi lenne? Mindegy, meggondolom. S szeretnék még valamit.

VAHOT: Ha módomban áll... Mi lenne az?

P.: Állandó szabadjegy a Nemzeti Színházba.

VAHOT: Azt hiszem, annak semmi akadályja. Én pedig megígérem önnek – ami mindkettőnk érdeke –, hogy nemsokára az ország legnépszerűbb, legkeresettebb költője lesz.

P.: Ön ígéri? Vahot Imre fogja Petőfi Sándort népszerűvé tenni? Jó pillanataimban már most is úgy érzem, hogy az vagyok.

VAHOT: Igen, az. De a kötete kiadását mégsem vállalta pénzből élő kiadó. Higgye el, nemcsak a költeményt kell eladni, hanem a költőt is.

P.: Nem vagyok eladó. Soha. Senkinek.

VAHOT: Nem úgy gondoltam. Csak annyit kell tennie, hogy az életben is hasonlítson a verseiben megénekelte figurákra. Az emberek szeretik, ha a költő olyan, ahogy a versei alapján elképzelik.

P.: És hogy képzelnék el engem?

VAHOT: Mulatós, borissza, lányfejelcsavaró; vakmerő, mint Zöld Marci, a betyár. Ha rajongói megtudnák, hogy nem szereti a bort, hát, ...csalódottak lennének.

P.: Azok költői szerepek, ne keverjük a mindennapi élettel.

VAHOT: De az emberek keverik, s ha a költő el akarja érni a célját, ennyit igazán megtehet.

P.: Mennyit?

VAHOT: A népnek ír, nemdebár. Az ő hangján, az ő modorában. Nem kell mást tennie, mint hogy magyaros ruhába öltözik, ahogy a bordalainak hősei meg a betyárjai járnak. Ha így megjelenik az utcán, higgye el, még jobban fogják szeretni, nem mellesleg többen veszik a verseit is.

P.: Ne erőltesse, a válaszom: nem.

VAHOT: Márpedig nyártól, ha átveszem a kiadót, és én adom ki a verseit, elvárom azt a ruhát, egy kis látványos borivást és pipázást.

P.: Ha lesz kiadója, legyen boldog, hogy kiadhatja a verseimet.

VAHOT: Az leszek. Viszont, ha az öné lesz minden dicsőség, nekem legalább egy kis pénzt hozzon a konyhára. Igen, arra a konyhára, ahova ön befordult. Az emberek szeretik az ilyen helyzeteket, mert úgy érzik, akár ők is befordulhattak volna.

P.: A vers, ha megírtuk, önálló életre kel. Sok versemet hallom az országot járva, hogy népdalként énekelik. Ez nem bántja a híúságom, ellenkezőleg: büszke vagyok rá, hogy az a vers már nem az enyém, hanem az övék.

VAHOT: Abból nem fog megélni, hogy a nép ajkán él – ingyen. A szülei meg végképp nem. Higgye el, ezt én jobban tudom. A versíráshoz – ami az életcélja – pénz kell. A pénzhez hírverés. A franciák reklámnak mondják.

P.: Járjak magyaros ruhában és pipázzak? Még jó, hogy pipázni tényleg szeretek.

VAHOT: Igen, pipa, kucsma, Csokonai bekecs, nyakbavető mente. Így kéne mindennap idejönnie a Pilvaxba.

P.: Szeretek jelmezben játszani, de csak a színházban. Az életben nincs ínyemre az ilyesmi.

VAHOT: Pedig a világ erre megy, higgye el, Sándorom. De ne törődjön a részletekkel. A lényeg az, hogy a költészetnek élhesen, s legyen miből. Megállapodtunk?

P.: Köszönöm az ajánlatát, de még gondolkodnom kell egy kicsit.

VAHOT: Gondolkodjon. De ne sokat. Ennél jobb ajánlatot nem kap, higgye el.

2. jelenet

Vahot el, Egressy Gábor jön

EGRESSY: Mit akart ez a minden lében kanál ügyeskedő?

P.: Állást kínált. Még nem mondtam igent, de – bár megalázóak a feltételek – azt hiszem, el kell fogadnom.

EGRESSY: Te tudod. És a színészet? Nem mondom, hogy kész színész vagy, de a személyiséged olyan erejű, hogy akár még nálam is jobb lehetsz.

P.: Vahot most felkínálta a betű útját. S ez az út járható. Még nem döntöttem. Végtelenül vonz a színház, de eddig ott szinte csak csalódások értek.

EGRESSY: Ha akarsz, tehetsz még egy próbát. Ősszel jutalomjátékom lesz a Nemzetiben. Én a Szökött katonát választottam, az

biztos siker, jó bevétel. Válassz szerepet, megkapod. Bámelyiket a szabó mesteren kívül. Az az enyém.

P.: Én a jegyző szerepét választanám, de ne haragudj, egy Egressy jutalomjátéka nem lehet a szabó. Neked a Lear király való, s én boldogan leszek az udvari bolondod.

EGRESSY: Játszottam már a bohócot is, a királyt is, remek szerepek, de az efféle tragédiákban nincs pénz.

P.: Az istenverte pénz. Tudom, a viharjelenetben az örülés kabinetalakítást kínál az olyan zseniknek, mint te vagy, de a darab nem egy szenilis királyról szól, aki hamis szavakért elkótyavetyéli a királyságát, aztán beleőrül tehetetlen szegényébe. Nem. Dehogy. Ezt te is pontosan tudod. Játszottam Kecskeméten a Learben, próbáltam elmondani a társulatnak, igazából miről szól ez a darab, de hiába beszéltem. Kértem, gondolják végig, hogy itt nem elsősorban háláról-hálátlanságról van szó, hanem a hazugságról és a hiszékenységről. Az emberi szellem két legnagyobb mérgezőjéről. A hazugság az emberi beszéd elárulása, a hiszékenység pedig a gondolkodás megcsúfolása. Bár nem egyforma bűn: a hazugság örökösi; a hiszékenység nagyon is emberi gyarlóság. Érthető is, hiszen a beszéd az igazmondásra van teremelve. Az Isten azért adott nyelvet minden nemzetnek, hogy tagjaik közölhessék egymással gondolataikat, szándékaikat, s nem azért, hogy elrejtsek, elhazudják. Félek, a tudás fája az édenkertben a hazudni tudás fája volt, ezért űzettünk ki a paradicsomból.

EGRESSY: Hazudni tudás fája? Ez jó.

P.: Az emberi történelem leírható mint a hazugságok és hiszékenységek sorozata. A hadművészet is nagyrészt a megtévesztésre épül – a trójai falótól a menekülést színlelő, az ellenséget törbe csalo, kalandozó magyar lovasságig. Gondold végig: Shakespeare legtöbb darabja a hazugság és a hiszékenység pusztító-mérgező ragályára figyelmeztet: III. Richard, Jágó és Othello; s ebben a darabban Lear lányai, aztán Edmund, Gloster fattyúfia hazugsággal törnek fölfelé, s tesznek tönkre mindenkit maguk körül.

EGRESSY: Jó hallani ezt a szenvedélyes hangot. Ez kell a mai színháznak. Én hatásosan el tudom játszani a Learben a Bohó-

cot, vagy Coriolánust, de te az vagy. Csak meg kell tanulnod azt kifejezni, s elhíttetni a közönséggel. Ha nem tudod elhíttetni, hiába vagy az. Ez a színész művészte.

P.: Ha a Leart eljátszhatnánk a Nemzetiben... A hazugokkal szemben állnak a hiszékenyek – maga Lear, aztán Gloster grófja, Edgar, a fia – és az igazmondók: Kent és a Bolond.

EGRESSY: Kent is hazudik, Edgar is – másnak tettetik magukat.

P.: Ők csak álcázzák magukat – az igazság védelmében.

EGRESSY: A Bolond pedig mindent a fonákjáról néz és mutat, az is hazugság, vagy legalábbis az igazság furcsa formája.

P.: Ezért hívják bolondnak, s nem bölcsnek. Egy hazug világban az igazmondás életveszélyes, csak a csörgősipka védi a bölcsét: úgy mond igazat, hogy a hatalomnak ne kelljen komolyan vennie.

EGRESSY: Tetszik, amit mondasz, de a színház játék, nem filozófia.

P.: Ám fontos, hogy a játéknak legyen értelme, célja. Gondold meg: a természet nem hazudik, csak az ember. És az lesz a veszte: hogy végül a megsemmisülésbe hazudja magát. Ha az egyik hazudik, s a másik nem hiszi, ugyanott vagyunk, ahol Bábel építői. S a gőgös torony ledől. Végsősoron minden jó színmű erre a veszélyre figyelmeztet.

EGRESSY: Elveket nem lehet eljátszani. Nem szabad túlgondolni a dolgokat. A szerző megírta, mi eljátsszuk, a néző pedig, ha érti, befogadja, ha nem érti, távol marad. Az üres széksorok azt jelentik, hogy nem értik, vagy nem érdekli őket.

P.: Nem „vagy”. Azért nem érdekli, mert nem érti a lényegét. De hogy’ értse, ha a színészek sem értik? Az nem megoldás, ha minden arról szól, hogy a színész nyílt színi tapsot akar a bukenceiért, vagy az örülési jelenetért. Kell valaki a mai színházba, egy rendező, aki nem csak ezért felel, ki mikor, honnan lépjen be a színpadra, hanem az egész előadásért. Az angolok, a németek már így csinálják.

EGRESSY: Miért gondolod, hogy egy rendező jobban tudja, miről szól a darab, mint én?

P.: Nem gondolom. Lehetsz te is a rendező, de akkor az egészben kell gondolkodnod. S nem úgy, hogy mennyit hoz a konyhára.

EGRESSY: Shakespeare sem igen figyelt másra.

P.: Tévedsz. Ő mindenre figyelt. ... Ezért utolérhetetlen...

EGRESSY: Ha Leart választom, kevés előadás lesz, és kevés bevétel... Mindketten tudjuk, hogy a Szökött katona a kasszasiker. Hát még, ha te is játszol benne. A jutalomjáték a színész jutalma...

P.: Minden a közönségért van. Egressy Gábor a nemzet színésze, s nem egy szatócsbolt vezetője. Ha a Leart választanád, én játszhatnám a Bolondot. A kecskeméti bolondomért, a Leart játszó nagyszerű Deési megcsókolt a végén, pedig akkor még ugyancsak kezdő voltam. Most már tudom, hogy ez mennyire az én szerepem. A bolond ugyanis nem bohóc. Teljes félreértés, hogy vígjátéki szerepnek képzelik, s komikussal játszatják.

EGRESSY: Kérlek, hagyj ezzel. Majd egyszer, talán.

P.: Nekem, félek, már nem lesz még egyszer. Neked a jutalom-, nekem a búcsújátékom lehetne. Még valamit hadd mutassak. Vörösmarty dolgozik a Lear király új fordításán. Igazi költészet. Rá se fogsz ismerni – már megbocsáss – az általatok lefordított darabra. Elkértem tőle a bolond néhány jelenetét a királlyal. Ő így is nevezi, nem bohócnak. Gyere ide mellém, nézz bele. Ízlelgesd a király szavait... Eddig ugyebár az történt, hogy Lear átadta a királyi hatalmat, és szétszította vagyonát a lányai között, s az arányokat lányai szeretete szerint szabta meg: aki jobban szereti, többet kap. De ezt te pontosan tudod.

EGRESSY: Tudom, tudom. Folytasd.

P.: A szeretet mércéje az volt, melyik lánya tudja ékesszólóiban bizonygatni hűségét és szeretetét. Vagyis Lear a képmutatást jutalmazta, s a hízelgések fényében a szemérmes szeretet igaz szavai sértésnek hatottak, és kiátkozáshoz vezettek. Amikor belép a Bolond, a színen Lear van és az álruhás Kent gróf, aki nem hitt a királylányok hízelgéseinek, s ezt szóvá is tette, amiért Lear haragjában száműzi. Ám a hűséges Kent álöltözetben mellette marad, hogy segítse a bajban. Ugye, világos? Shakespeare nem

tanmeséket írt, túl egyszerű a mese, ha az igazság és a hazugság olyan könnyen felismerhető. A sátán ennél sokkal okosabb volt, amikor a hazugságot feltalálta.

EGRESSY: Jól van, ne magyarázz, mutasd, hogy csinálta Vörösmarty.

P.: Majd meglátod, micsoda nyelvi erő. Innen olvasd, amikor Kent elgáncsolja és kilöki a kétszínű Oszvaldot, s te ezért pénzt adsz neki.

E-LEAR: Köszönöm, te barátságos kópé; itt a foglaló szolgálatra.

P.: Ekkor jövök én, a Bolond

P-BOLOND: Én is felfogadlak. – Itt a tarajom.

P.: A csörgősipkám Kentnek adom. Ő megkérdezi, miért, mire én:

P-BOLOND: Miért? Mert olyannak fogod pártját, ki kiesett a kegyelemből. - Hja! Ha nem tudsz úgy mosolyogni, ahogy a szél fú, tüstént náthát kapsz. Itt van, fogd meg sipkám. Mert ez a cimborra számúzta két leányát, s a harmadikat akarhatja ellen megáldotta; ha követed őt, szükségképp viselned kell sipkám. - Hogy vagy, komám? szeretném, ha két csörgősipkám volna és két leányom.

E-LEAR: Minek, fiam?

P-BOLOND: Ha minden vagyonomat nekik adtam volna, a sipkáimat magamnak tartanám. Itt az enyém; kérd a másikat leányaidtól.

E-LEAR: Vigyázz, fickó, korbácsot kapsz.

P-BOLOND: Az igazság kutya, melynek ólban a helye, azt ki kell korbácsolni; míg a lady, a szuka, a tűz mellett szabadon bűzölöghet.

E-LEAR: Keserű galacs nekem!

P-BOLOND: Fickó! én egy mondásra tanítlak.

E-LEAR: Tedd.

P-BOLOND: Figyelj, hát, komám:

Gazdagabb légy a látszatnál.

Szólj keveset, mint mondhatnál.

Kölcsön többet végy, mint adtál.

Ha örökké gyalogolnál,
Nem volnál jobb a lovadnál.
Higgy kevesbet, mint tanultál.
Kockán többet húzz, mint raktál.
Hagyd rimádat s a tivornyát,
Őrizd honn a kapufélfát:
S többet nyersz e gazdaságon,
Mint Bertók a csíkvásáron.

E-LEAR: Hisz, bolond, ez semmi.

P-BOLOND: Igen, mert hasonló a fizetetlen ügyvéd lélegzetéhez; mit sem adsz nekem érte. Semmi hasznát sem veszed a semminek, komám?

E-LEAR: Hogy vehetném, fiú, hisz a semmiből mit sem lehet csinálni.

P-BOLOND: Kérlek, mondd neki: éppen annyira megy országának jövedelme is. Bolondnak nem hiszi.

E-LEAR: Keserű bolond!

P-BOLOND. Tudod, fiam, mi különbség az édes bolond és a keserű bolond között?

E-LEAR: Nem, fiú; taníts meg.

P-BOLOND:

Az urat, ki rávett, hogy
Add át országodat,
Jer, állítsd ide mellém,
Vagy állj helyén magad.
Megláthatd, melyik édes,
Melyik fanyar bolond.
Itt áll egyik tarkán, amott
A másik. – Meg ne mondd.

E-LEAR: Te bolondnak hívsz engem, fiú?

P-BOLOND: Minden egyéb címeidet elajándékoztad, az veled született.

P.: Erre mondja Kent a lényegét: Ez nem egészen bolond, mylord.

P-BOLOND.: Bizony nem. Lordok és nagy emberek nem engednék azt nekem: ha egyedáru-jogosítványom volna rá, ők is

részesek akarnának benne lenni; s a hölgyek, éppen azok nem hagynák egymagammak a bolondságot, ők is kaparítának el belőle. – Adj egy tojást, komám, s én két koronát adok neked.

E-LEAR: Miféle koronák lehetnek azok?

P-BOLOND: Nos hát! Ha középen kettévágom a tojást, s a székét kieszem, két tojáshéjkorona marad belőle. Midőn te koronádat kettészelted, s mind a két darabját odaadtad, hátadon vitted át a szamaradat a sáron. Igen kevés ész volt tar pilisedben, midőn arany koronádat elajándékoztad. Ha magam feje szerint beszélek, korbácsoltasd meg, ki azt legelőször igaznak találja.

(dalolva)

Ez év nem kedvez a bolondnak,
Mert most a bölcs is dőre;
Nem bír eszével, s a majommal
Komázik nyakra-főre.

E-LEAR: Mióta vagy oly tele dallal, fickó?

P-BOLOND: Mióta leányaidat anyáiddá tetted, komám; mert midőn a vesszőt kezökbe adád, s bugyogódat leoldtad... Kérlek, komám, fogadj nekem mestert, hogy hazudni oktasson; úgy szeretném megtanulni a hazudást.

E-LEAR: Ha hazudsz, fickó, még korbácsot kapsz.

P-BOLOND: Bámulok, mily nagy rokonszenv van közted s leányaid között. Azok meg akarnak korbácsoltatni az igazmondásért, te meg akarsz korbácsoltatni a hazudásért, s néha megkorbácsolnak, ha békén vagyok. Inkább akármilyen más lennék, mint bolond, s mégsem szeretnék te lenni, komám.

P.: Látod. Mit gondolsz? Vörösmarty megígérte, ha a Nemzeti műsorra tűzi a Lear-t, még az idén befejezi a fordítást.

EGRESSY: Ne álmodozz. A jutalomjáték időpontja ki van tűzve, s marad a Szökött katona. Öregem, kell a pénz. Mennem kell. De ígérem, egyszer eljátszom ezt a Leart veled... Ne haragudj, most szökök a katona...

P. egyedül marad. A szín elsötétül.

3. jelenet

Várady Antal jurátus, egykori lakótárs jön.

VÁRADY: Írsz, barátom, verset tán? Hadd lám, mutasd.

P.: Ó, nem, még nincs kész.

VÁRADY: Hát akkor azt, ami van. Miről szól, elepedek a kíváncsiságtól.

P.: Most búcsúzom, a nagy álomtól, a színészettől.

VÁRADY: Jó teszed. Könyved kiadását mindenki támogatta a Nemzeti Körben. De halljuk az új kötet első darabját.

P.: Ez inkább az első kötet végére illenék. Ennyi van készen.

Adom tudtára mindazoknak,
Kiket tán sorsom érdekel,
Hogy tiszta látkörét jövőmnek
Sötét, nehéz köd lepte el.
Eddig Thalia papja voltam,
Most szerkesztő-segéd leszek.
Isten veled, regényes élet!
Kalandok, isten veletek!
Szép élet a színészi élet,
Ki megpróbálta, tudja jól,
Bár ellene a balitélet
Vak órájának nyelve szól.
Hogy én lelépek a színpadról,
Szívem nagyon, nagyon beteg –
Isten veled, regényes élet!
Kalandok, isten veletek!
Igaz, hogy ottan a rózsának
Sokkal nagyobb tövise van,
De oly rózsákat, mint ott nőnek,
Máshol keresni hasztalan.
Mindezt szívemben igazolják
Két évi emlékezetek.
Isten veled, regényes élet!
Kalandok, isten veletek!
De sorsom egykor még ezt mondja,

Ha majd rám megbékülve néz:
 „Eredj, ahonnan száműzélek,
 Légy ami voltál, légy színész!”
 Hát addig is, míg újra, elzárt
 Mennysorságomba léphetek:
 Isten veled, regényes élet!
 Kalandok, isten veletek!

VÁRADY: Akkor ez még nem végleges búcsú.

P.: Attól tartok az. Bár Egressy jutalomjátékában fölajánlott egy szerepet. Vissza kéne utasítanom, de nem visz rá a lélek. Ott állni Egressy mellett a Nemzeti színpadán, hol egykor kifutófiúként szerepeltem, igaz, a színpadon csak a díszletet tologathattam.

VÁRADY: Ne bánd. Meglásd, nagy szerepek várnak még rád, barátom.

Hatodik kép Dunavecse, 1844 tavasza

1. jelenet

A rektor szobája.

Szűcs János rektor az íróasztalánál ül, és levelet ír. Kopognak.

REKTOR: *(kiszól)* Bújj be, belül tágasabb.

P. félénken belép.

REKTOR: Te vagy, Sándor fiam? Micsoda meglepetés. Azt hittem, a tanítványom jön, hogy a levelet elvigye. De az ráér. Gyere, hadd lássalak. Vagy két éve felénk se néztél. A fő, hogy itt vagy, képzelem, szüleid mennyire örültek. Náluk laksz? Meddig maradsz? Mesélj.

P.: Még nem voltam otthon. Egyenesen idejöttem.

REKTOR: Ide? Miért ide? Örülök, persze; de hogy tehetted ezt? Hiszen oly régóta várnak. A hírek jönnek felőled, egyre inkább jó hírek jönnek, de te nem jöttél. A hírek büszkévé teszik őket, de boldoggá csak te teheted. Most indulj azonnal. Hozzám gyere holnap, örülni fogok, de most nem örülök.

P.: Nem olyan egyszerű, rektor úr. Egy Vörösmarty Mihály küszöbét bármikor könnyedén átlépek, de a szüleim küszöbén szorongás fog el.

REKTOR: De Sándor fiam! Olvastam a Távolból-t, tudom, milyen drága neked ez a kis lakocska a nagy Duna mentében, s azt is, hogy mindig húzott vissza a szíved. Sőt! Hogy is van: „Bár maradtam volna benne végig, de az embert a vágyai vezérlik.” Most visszavezéreltek. Eredj, rohanj hozzájuk.

P.: Higgye el, nem a gyávaság tart vissza. Gyerekként a tiltás ellenére – szó szerint vakmerően – belenéztem a napba, de apám, anyám szemébe nehezebb. Amíg szegény, ágrólszakadt voltam, nem akartam fájdtítani a szívüket. Ha már segíteni nem tudok, legalább ne lássák, mily nyomorban él szemükben „tékozló” fiúk...

REKTOR: Nem vagy te tékozló, édes fiam, tudjuk mindannyian, jó anyád nagyon büszke rád, és hidd el, titokban apád is. Siess hozzájuk, egy percet se késlekedj.

P.: Jöhettem volna bérelt kocsival Pestről egészen szüleim házáig, nem vagyok már rongyos csavargó. Első verskötetem hamarosan megjelenik, s nyártól biztos állásom van egy fővárosi lapnál... De apám székállása ott van a piac közelében, ahol ilyenkor sok ember jár. Apám nehéz szívvel van irántam, haraggal váltunk el – persze én nem haragudtam, csak ő. Nem akarom megkockáztatni, hogy mindenki szeme láttára atyai pofonokat kelljen elszenvednem, vagy kidobjon. Azt a szégyent nem viselném el. Ha megengedné János bátyám, sötétedésig itt maradnék, s akkor mennék haza, ha eloszlik a piacozó nép.

REKTOR: Hát...hát maradj csak, édes fiam, de egy kis időre magadra kell, hogy hagyjalak, mert az a gézengúz nem jött, muszáj nekem elvinni ezt a levelet. Bocsáss meg, de sürgős. Nagyon sürgős. Olvasd addig ezt a Dávid zsoltárát, régi diákadomák vannak benne, és pajzán versek. Sietek vissza.

REKTOR el. P. belelapoz a könyvbe, aztán leteszi, s papírt húz elő. Elmosolyodik. Írni kezd. A szín elsötétül.

2. jelenet

A szín kivilágosodik. Rektor jön.

REKTOR: Már itt is vagyok. Elárulom, nem a levél volt olyan fontos. Elszaladtam apádékhoz.

P. megrezzen.

REKTOR: Nem mondtam semmit, csak nagy ártatlanul megkérdeztem, nem jöttél-e haza véletlenül, mert – mondtam – annyira szeretném látni azt a derék fiút. Apád arca ellágyult, s azt kérdezte: hát tényleg olyan derék legény az én Sándor fiam, hogy rektor uram is érdemesnek tartja tudakozódni felőle? S még hozzatette – gyakorlatias ember a te apád –: talán még be is vehetné maga mellé preceptornak, ha arra való volna? És akkor megmondtam neki, amit gondolok rólad, édes fiam.

P.: (félszegen) És mit mondott?

REKTOR: Hát azt, hogy a kegyelmetek fia most is tanító már, de az egész nemzet tanítója, akire kicsinyek és nagyok egyaránt hallgathatnak. S boldogok lehetnek azok a szülők, akik ilyen dicső fiút adtak a hazának. Ezt mondtam. Szó szerint. Ha láttad volna az arcukat... De mit beszélek, lásd azonnal! Ne várasd őket!

P.: Még egy percet, János bátyám. Míg odavolt, írtam egy verset.

REKTOR: *(elképedve)* Egy verset, míg odavoltam?

P.: Ó, nem, gondolatban már az úton hazafelé megírtam, most csak kimásoltam a fejemből. Mit gondol, fölolvassam nekik, ha hazaérek?

REKTOR: Előre igent mondok, de halljuk.

P.: Egész úton hazafelé

Azon gondolkodám:

Miként fogom szólítani

Rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is

Kedvest, szépet neki?

Midőn, mely bölcsőm ringatá,

A kart terjeszti ki.

S jutott eszembe számtalan

Szebbnél-szebb gondolat,

Mig állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.
S a kis szobába toppanék...
Röpült felém anyám...
S én csüggtem ajkán... szótlanúl...
Mint a gyümölcs a fán.

REKTOR: *(könnyeivel küszködik)* Szebb ajándékot nem hozhattál volna – már magadon kívül. De ne tipródj, gyere! Röpülj felé, fiam!

El.

VÉGE

Szélyes-Pál Dániel

„Szörnyű és érthetetlen lesz a háborúban az ember”

„De amit értettem: közelharcok minden fél méter helyért. Egy pohár vízért.”

Nem voltál katona, nem volt a te idődben háború, hangzott el nemzedékek közti vitákban a vasárnapi asztalnál. Aztán most, amikor érezni kezdjük ennek a mondásnak keserűség lehetőségét, rájövünk, hogy szálóige volt, amit ember nem kívánhat másnak. Egyáltalán, mi a *mi időnk?*

Polcz Elaine sajátos „riportja” a második világháborúról tudósít. De objektív leírás és számadatok ismeretése helyett az olvasó érezni kezdi a puszkapor szagát, áthatja az állandó kosz; és lelkében kétség támad a világ emberi mivolta felől. Vele együtt menekülünk Kolozsvárról, majd érkezünk meg Csákvárra, mászunk aknába és ásunk lövészárkot, élünk át rengeteg halált és megszámlálhatatlan megaláztatást.

„Mi jobb a közvetlen életveszélyben, ha csöndben van mindenki, ha ordítanak, ha valaki imádkozik, vagy ha többen ordítanak? Nem tudom. De szörnyű a félelem, ha sokan félnek, és szörnyű a félelem, hogyha az ember egyedül van. Valamivel jobb a félelem, ha ott van Filike, és még valamivel jobb, ha az ember mellett ott van, akit szeret. Máskor

rosszabb a félelem, hogyha az ember mellett van, akit szeret, mert akkor azt is félti.”

Polcz Alaine nevéhez rengeteg nagy pillanat köthető, és a nagy pillanatokkal egyenesen arányosak a tragédiák is. A tudományos életben elért sikerek és úttörések, a szerzőség és annak babérai, a haldoklás feltérképezése mellett átélte a háború összes borzalmát. *„Elképzelhetetlennek találtam, hogy nőket leteperjenek, hogy a gerincüket eltörjék és egyebeket. Aztán azt is megtudtam, hogy a gerinctörés hogy történik. Végtelenül egyszerű, nem szándékos.”*

Történelemórák, a nagy összecsapások – minden unott arcú osztályban találunk három csillogó szemű gyereket. A Tigrisekről beszélnek, erős teherbírásról, automata és félautomata fegyverekről. Mindig is zavart, hogy az esetetekről mint számokról beszélünk, és nem mint emberekről. Így absztrakt lesz az egész, és ideológiai ködfátyolba lehet csomagolni a katasztrófát. Polcz Alaine a romantikus háborús filmjeink kivágott jeleneteit szemlézi. Nem bajtársiasságról, hanem emberségről, nem hazaérdekről, inkább jóakaratról, nem dicső háborúkról, hanem borzalmakról mesél. A szöveget az teszi még kiélezettebbé, igazabbá és olvasmányosabbá, hogy végig érezzük, nem fikcióval, hanem erős kordokumentummal van dolgunk. Átéljük, hogy a leírt történet valós – nincs benne megszerkesztettség, semmilyen drámai túlzás –, ha nem így történt volna, nem is olvashatnánk az adott sorokat.

A művet áthatja a pszichológiai szempont, az állandó önanalízis. Polcz Alaine önelemző, saját jelenére is kitekintő narrátora kordokumentumának. Mesél többek között arról is, hogy később hogyan értett meg egy-egy szörnyűséget, amit rajta és vele követtek el. Hogy egyes tapasztalatait hogyan fordította majd előnyére tudományos munkájában. A kimondhatatlant feszegeti: minden trauma felhasználható valamire, ha bele nem rokkannunk.

„Azon az éjszakán, amikor kiszöktem a parókiáról, nem fogadott be senki, aztán jóval később valahol egy kicsi ma-

gyar városban az utcára szorultam – hiába könyörgtem, hogy csak a pincébe engedjenek be, vagy csak az előszobában egy székre, vagy a pajtába – nem, és nem. Télen nem lehet fedél nélkül tölteni az éjszakát. Hajnalfelé mindenképpen elfáradsz, és ha leülsz, akkor megfagysz. Félek, ha idegen városban egyedül vagyok az éjszakai utcán. Félhetnék attól is, hogy megtámadnak, hiszen megtörténhet békében, Budapesten is. De inkább a kirekesztettségtől félek.”

Közben egy olyan házastársi kapcsolatban vesz részt, amiben ő az egyetlen cselekvő fél. Partnere, ha tesz is valamit, mindig csak kötelességből, „a helyes cselekvés” bábjaként férj, társ, vagy férfi. Első férje, Vitányi János, háborút megjárt, írói ambíciókat fontolgató férfi. Kapcsolatuk a fiatalkori szerelem elhidegüléséről és diszfunkcióiról mesél. Már az esküvői leírást végigkíséri az a folytonos elvárás és parancs, hogy Elaine-nek mindig másnak kell lennie, soha nem jó, miatta férjének szégyenkeznie kell. Majd később, a háború után oszlik el a köd annyira, hogy működésképtelen házasságát letehesse a borzalmak mellé, és párra találjon. *„Csákváron néha vadászni mentünk. Vadászni nagyon szerettem. Én voltam a Viki kutya. Tapsolva, ugatva, csörtetve vágtattam a bozótok és szakadékok alján, felhajtottam a vadat. Nagyszerű volt. A felhajtott vadak egy részét János rendszerint lelőtte. (...) Nem hajtottam, idegenek jelenlétében János nem engedte, hogy hajtsak.”*

Átitatva ezzel a félelemmel és kilátástalansággal az ember olvasás közben visszaélések és traumák forrásaként tekint szellemi kincseire, családjára, vagyonára. Semmi sem érték többé, csak újabb ok az ember még erősebb meghurcolására. Az emlékirat olvasójába férkőzik a gondolat: az ilyen időkben veszély és hátrány rendelkezni bármivel, ami a békeidőben megszépítette az életet.

„Azt a későbbiekben is tapasztaltam, hogy a könyörgés, a sírás, a jelenet nem segít. Ebből jutott elég a háborúban

– mindenkinek. A ki nem mondott kérdés sokkal több. Csak persze a mögött a teljesen megfeszült lelkeddel és akaratoddal kell állani.”

Első olvasás után a feloldozás érzete marad meg, hogy sikerült a lehetetlen: megbocsátott. Másodszorra sokkal inkább visz az üresség, a kilátástalanság, hogy nem tudni merre és hova. Legpozitívabb állítása erős tény is egyben – a korhoz fűződő viszonyáról –, az, hogy életben maradt.

Feleleveníti, hogy a válságos időkben sem szűntek meg a mindennapi történések. Tele voltak a színházak, éttermek, még akkor is, ha nem feltétlen tudtak általános minőségükben funkcionálni. Nem vész el az élet „banalitása”, mint ahogy sokan gondolnák. Egyszerre van jelen kegyetlenség és öröm. Széles spektrum végpontjai között cikázik a háború.

Szabó Fanni

Hajnali harmatszedés — magyar néphit fantasy-köntösben

Viola Szandra egy fantasy regénnyel igyekszik betekintést nyújtani a magyar hitvilág rejtelseibe a fiatal, kiskamasz korosztálynak, de a *Hajnal öröksége* című sorozat első kötete, *A világfa kilenc ága* nemcsak nekik, hanem felnőtteknek is élvezetes olvasmányt ígér.

A regény főszereplője Lichtenberg Hajnal, aki a koronavírus-járvány idején Piliscsudára költözik. Itt megismerkedik egy boszorkányos öregasszonnyal, Lucával, majd annak unokájával, Dáviddal. Hajnal számára rengeteg meglepetést nyújt piliscsudai tartózkodása: az addigi életéhez képest hihetetlennek tűnő események sora veszi kezdetét. Hajnal lidércekkal találkozik, majd ellenlidércet költ, miközben a legjobb barátja Cicelle, egy macska lesz. Megtudja, hogy Piliscsudán van a világ közepe, hisz ott áll a Világfa, amin följuthatunk az Ég kilenc rétegébe. A küldetés: a világfa megmentése, és közben fény derül hősnőnk származásának titkára is.

Luca, a boszorkány, egyértelműen a magyarországi Luca-napi népszokásokat idézi, a már említett Cicelle pedig a Holdban táncoló Cicelle legendáját, ami Szent Ceciliáról, az éneklés védőszentjéről szól. Hajnal szerelme, Dávid szintén a Holdhoz kötődő népi hiedelmekhez kapcsolódik: Szent Dávid a Holdban muzsikál, míg Cecília táncol benne. Mindezek mellett ter-

mésztesen Hajnal neve a legfontosabb, erősen kapcsolódik a mágia gyakorlásához, ami mindig időhöz (ebben az esetben: napszakhoz), helyhez kötött, szigorú szabályok szerint végrehajtott cselekedet volt. Hajnal a történet csúcspontja előtt hajnalban harmatot gyűjt: a harmatszedés pedig olyan rituális tevékenység, amit még a huszadik században is ismertek Magyarországon, Szent György és (figyelemre méltó egybeesés) Luca napjának éjjelén vagy hajnalán végezték. Bár valójában ártó varázslat, hiszen az önös érdekek vezérlik (más hasznának elvételével növeljük a sajátunkat: tej, gabona), itt a harmat védővarázslat alapanyaga:

„Harmatot azért kell gyűjtened, mert gyógyerő lakozik benne, és azért kell a saját kezeddal elkészítened, mert ehhez az erőhöz csak te férhetsz hozzá.”

A történetben minden végrehajtott mágia a Világfa megmentését szolgálja. Diószegi Vilmos néprajzkutató tárta fel a világfa ősvallási motívumát, a három világréteggel. A tárgyi leletek alapján létezik olyan verziója is, ahol a fa csúcsán egy madár ül. A regényben a Luca asszony által megélt néphitben is fontos szerepet kapnak a madarak:

„Ezért alkotta meg a Jóisten a Paradicsomból a Mennyországot. A madarak egy része ott maradt az angyalokkal, a másik részét pedig az Isten kegyelemből elbocsátotta a Földre, hogy legyenek, akik égi hangokkal enyhítik az ember szenvedéseit, és legyen, ami emlékezteti arra, honnan jött és hová tart. Mi másért lenne minden madárnak szárnya, ha nem azért, hogy a Föld és Menny között repkedjen?”

A madarak mellett kiemelt helyet kapott a szarvas, pontosabban a csodaszarvas szimbóluma a műben. Azonkívül, hogy állat képében, álmok szereplőjeként és Dávid alteregójaként is megjelenik, a világképben is fontos helyet foglal el:

„Az is elképzelhető, hogy a Világfa nem más, mint egy óriási csodaszarvas agancsa, amely megtartja az ágai között a Holdat és a Napot. Az egyik agancs a látható, a másik a láthatatlan világban van.”

A szarvas-kép használata is bizonyítja, mennyire jártas a témában a szerző, aki a rejtett, mögöttes tartalommal összefüggések tárházát alakítja ki:

„A boszorkány felismerése a legáltalánosabb hiedelem szerint lucaszék segítségével történik, amelyre készítője a karácsonyi éjféli misén ráülve, vagy a mise alatt, vagy Szent György éjszakáján a keresztúton ráállva meglátja, hogy ki a boszorkány a falu asszonyai közül. Ezek ökor- vagy tehén-szarvat, szarvasagancsot, tollat viselnek a fejükön, vagy félrefordított fejjel mennek be az ajtón, hogy szarvuk beférjen; máskor arról ismerhetők fel, hogy háttal állnak az oltárnak.”

A Dömötör Tekla által szerkesztett *Népszokás, néphit, népi vallásosság* című kötetből vett idézet alapján a szarvast nemcsak a hun-magyar mondanokör totemállataként lehet értelmezni, hanem a boszorkánysággal szorosan összefüggő jelképként is, ami a lucaszék hiedelmével vegyítve újabb rétegekkel gazdagítja például Luca karakterét és az általa közvetített világfa-nézetet.

A *világfa kilenc ága* lehetőséget teremt a magyar néprajz mélyebb megismerésére, viszont a fel-felbukkanó filozofikus hangvételű monológok ennél többet is nyújthatnak számunkra. Lichtenberg Hajnal fejlődése nekünk is segíthet átértékelni az önmagunkhoz és a természethez fűződő viszonyunkat:

„Tudtam, hogy közöm van mindenhez, ami kezdés vagy újrakezdés, ami friss, ami beláthatatlan. Minden én voltam, ami forradalmi újítás, ami üde, ami ropogós vagy harmatos vagy suttogó. Egyszerre füvek, feltalálók és pékek istennője lettem. Tudtam, milyen, amikor a hajósok először

mernek hosszabb útra kihajózni. Átéreztem, mit jelent elsőnek lenni, reménységnek lenni. Nagyon fontos feladat, mégsem olyan nehéz, csak hagyni kell, hogy előbújjon, mint az első, bátortalan fénysugarak.”

CLAUDE MONET (1840–1926) festménye

Kopriva Nikolett

Jegyzetek egy gyermekkorról

Bizonyára minden kisvárosban, településen fellelhető az a helyi költő, aki megverseli/verselte a hely sajátosságait. A Magyar Néprajzi Lexikon népi verselő, parasztköltő néven említi őket: *„Szinte törvényszerűen saját élményeiket és nézeteiket öntik epikus-lírai versekbe, továbbá a helyi eseményeket; valósággal verses krónikaírók.”* S noha nevük legtöbbször nem jut messzebbre otthonuk határainál, és műveik irodalmi színvonala vegyes, szociográfiai szempontból jelentősek: képet adnak az adott helyről, annak társadalmáról, szokásairól, történéseiről.

Ezt a jelleget idézheti Lajtos Nóra Bella István-díjas költő *A gyermekkor tenyerén* című kötete, mely alcímében versszociográfiként határozza meg magát: a szerző szülőotthonát, Nádudvart, valamint gyermekkorának meghatározó szereplőit mutatja be verses műfajban.

Ezt a jelleget idézheti Lajtos Nóra Bella István-díjas költő *A gyermekkor tenyerén* című kötete, mely alcímében versszociográfiként határozza meg magát: a szerző szülőotthonát, Nádudvart, valamint gyermekkorának meghatározó szereplőit mutatja be verses műfajban.

A kötet három ciklusból áll. Az első, Nádudvart megragadó a legrövidebb, hat verset számlál. E néhány vers kontextusba helyezi a kötet valódi témáját, a gyerekkort. Mindezt pár fontosabb tudnivaló, helyszín és személy megverselésével teszi: *„Bögyő koma kocsmája / a nagyközség fóruma volt: itt lehetett a leg- / gyorsabban megtudni, kit vitt el a mentő, kinek / harangoznak, hol lesz lakodalom, mennyi a tűzifa / ára.”* (Bögyő kocsmája), *„A Fakilincsest én csak / úgy ismertem, hogy isteni csavaros / fagyit lehetett ott kapni, mikor mentünk / a húgossal Lajtos mamáékhoz / a Dimitrov utcába.”* (Fakilincses, Rezes)

A második, *Gyerekszoba* ciklus gyermekkori momentumokat, emlékeket, személyeket idéz. Feltűnő pontossággal tartja számon, ki hol, milyen körülmények között élt: *„Dédi a Vendég köz 5-ben lakott. / Tejbe aprított kenyér volt az élete. / Huszonhat évesen özvegyen maradt, / két kisgyermekkel”* (Vendég köz 5.), Megverselésre kerülnek azok az életepizódok, melyek azzá az emberré tették, aki: gyermekkori nyaralásoktól kezdve tánc- és zongoraleckéken, mandulaműtétig, és még sorolhatnánk: *„A tanár néni jól / fegyelmezett gyereknek ismert, / nem számított senki arra, hogy / valaha engem is pálcával ütnek meg, / s kapok égető-szűrös tenyerest. / Egymásra néztünk, könnyes volt / az ő szeme is, miközben ütött, / majd egy hatalmas békalencsével / változott, mely nézi az úszó faágat, / s közben zöldellik benne a fájdalom.”* (Zöldellik benne)

A *Nagymama kamrája* ciklus kifejezetten a nagyszülők világával foglalkozik. Nádudvarhoz és környékéhez kötődő fényképek választják el az előző két résztől. Érdekes mozzanata ez a szerkezetnek: az első ciklusban jelenlévő helyszíni sajátosságok megverselésétől eljutottunk két konkrét személy, a nagymama és nagypapa személyes világának, életének megragadásáig: *„Nagymamám ölébe vette / kéthetente nagyapám lábát, a sámlira / támasztotta a sajátját. Nagyapa fel- / felszisszent egy-egy bajosabb körömnél, / s ezt a szisszenést ma is tisztán őrzöm / emlékeimben. Azután papucsba dugta / meztelen lábait, s becsoszogott gránát- / szilánkos bokájával a hálósobába.”* (Nagyapám lába)

Lajtos könyve valójában naplószerű. Célja a múlt egy darabjának megőrzése, gondos dokumentációval: *„Egy budapesti vállalkozó / hölgy, Ilike néni nyitotta meg Nádudvar / első butikját”* (Linda Divatáru), *„A művházban a földszinten / volt a gyermekkönyvtár, az emeleten / a felnőtt részleg.”* (A könyvtárlátogató). Az efféle dokumentatív nyelvhasználat keveredik a líraibb versbeszéddel, melyben ott rejlik az egykori gyermek hangja: *„(...) kilencedik / születésnapomon csernobili cseresznyevirágot virágozott / a kikelet.”* (Majális, 1986) E hang megnyilvánulása nosztalgikus, olykor – talán szándékoltan – pátoszbba hajló: *„Nagymama kam-*

rájában ott volt / a túlvilág. Rend volt, és lelke mindennek. / A zománcozott piros bödönben kacsaszíros / volt a csönd, a kékben disznószíros / az emlékezet, a felakasztott levesszűrőn / átfolyt a gyermekkorom.” (Nagymama kamrája), „Amikor kiderült nagyról, hogy nagybeteg, / mondtam, hogy vigyük ki Amerikába, ott biztosan / meg tudják gyógyítani. Mindenhová húzgáltattam / volna / szegényt, míg végül megértettem, hogy / foltos kis csillagok vannak a testében: / a tüdőben, a májban, a vesében, szóval erre mondják, / hogy menthetetlen.” (Mindörökké nagy).

Akárcsak a naplók, visszaemlékezések, levelek, úgy maga a könyv is kordokumentum. Már az elején kiderül, hogy Nádudvar ötven évig Kismoszkvaként emlegették, s hogy a versbeszélő a Vörös Hadsereg utcában lakott. A *Majális*, 1986 című vers azt mutatja be, hogy úttörőként hogyan vonulnak ki a május elsejei ünnepségre Csernobil idején.

A szerző 1977-ben született, gyermekkorának nagy részét töltötte a Kádár-korszakban, ám felmenői élettörténetét megpecsételte a Rákosi- és a Kádár-korszak: „1952-ben húsvét hétfő utáni harmadik napon / három nap alatt kellett dédiéknek elhagyniuk / a Sándorok tanyát, amely helyett adták volna / Töröklaponyagnál a Varjú tanyát, de azt mondta / dédi, hogy nem megy senki fészkébe. Inkább / elment szolgálónak.” (Tanyaelhagyás), „Háromszor jártak nagyanyáméknál / az agitátorok, hogy így Antikám, meg / úgy lesz a jó föld betagosítva, gépek / művelik majd, csak itt írd alá, itt ni.” (Akit három napra elvittek)

Az utolsó, *I love you, Nádudvar!* című írás egyfajta vallomás a szülőföld felé. Ez azt igazolja, hogy a könyv célja nem annyira a száraz dokumentáció, vagy egy gyermekkori napló létrehozása volt, sokkal inkább emlékéllítés: helyek és emberek időbe merevítése az írott szó által.

Tamási Orosz János

„...lépked, majd végül lemarad az álom...”

Gyászmunka. Elengedés. Sorsromkocsmá. Emléklevitáció. Dezillúzió. Ehhez hasonló pótszavak jutnak eszembe Szálinger Balázs számlakönyvét (bár ezt a kört ő fizeti) olvasva, de emiatt senki, legkevésbé ő, ne gondoljon semmi rosszra. A költő csak az igazat írja – álmainkról, tetteinkről, kifosztatásainkról és szétfoszlásunkról. Mondanám, hogy Lao Ce, mondanám, hogy *Az Út és Erény könyve* fekszik tőle annyira nem messze, félig kinyitva egy távolabbi polcon, de ezek a versek még nem ölelkeznek össze a bölcsesség szótlanságával; ezek még remélnék, álmodnak, sírnak, jajgatnak, temetnek, és egyre lakonikusabban szomorúak. A kötet címe – *És most kelletlen elrugaszodom* – és címlapja (Somogyi Péter nagyon mélyre hatoló „Capa-átirata”) azonnali bizalmas viszonyt teremt az olvasóval; kivéve, mondjuk, a rózsafüzért. Mellékmondat: az irónia lényege, amiért sokan nem szeretik, az, hogy bájosan mosolyog, mint egy dagerrotípiá, de belénk hatolva olyan élesen fókuszál, mint egy sugárkezelés. Nos, Szálinger korunk egyik legjobb diagnosztája.

Aki most, e válogatással, benyújtja a számlát. Vagy inkább elkészíti azt; önbevallás múltból, jelenről. „*Az utcán / ötven éve*

minden változatlan” (A Szentegyház utcai csel), szóval maradunk egy slágervariációnál: a költő verseiben a holnap és a ma a tegnap jelene (vö. *Idétlen időkgig*). Bár, jut eszembe, ama film mégsem pontos hivatkozás, hiszen ott a főszereplő végül – egy végtelennyi idő alatt – előnyére változik, de Szálinger verseiben a történet egyre kormosabb, töppedtebb, szikárabb – ha lehet, úgy mondanám: a történet Allegro barbaro, a dallam viszont „*Lilaakác és selyemfa hangos / Társulására*” (Hetés) alkalmas. És tűnődésre, gondolkodásra, gondolkodtatásra; böngésszük a számlát, igen, minden itt van, tényleg ennyi az üdítő, a szervízdíj benne van, halljuk a diszkrétet, de nem a mi számlánk lenne, ha nem csapnánk azt hozzá a végösszeghez. Igen, Szálinger ehhez nagyon ért – tárgyyszerűen, szépen, elegánsan asszózik; tükröt tart, de abból penge csapódik ki.

Mivel ez, mint említettem, válogatott versek kötete, remélem, sok olvasónak nem kell élesíteni emlékein, de a „későn jövőknek” hadd idézzek fel néhány ismert, vagy számomra is elbűjt hasonlatot, metaforát; igen, játszunk most egy kicsit Szálinger kottájából. Azzal kezdve: fűtüljük el vele együtt ezt a két sort – „*Verebek, cinegék a faágra kiáll- / va tanultak az égbe repülni*” (Sose hallok olyan gyönyörű nótaszót) – a talán még ismert daltamra, s azonnal tudjuk, honnan a kezdet, az indulás-induló a kötetben. No persze, kellene egy refrén, gondoljuk, de az is ott van – végig, az utolsó oldalakig, belerejtve a szóközökbe. Ilyen pazar sorok mögé, mint „*mért lesz hőünk a léttől meglopott, / s nyomai földig feledett nyomok*” (Ó, a reménytelen égbolt!), „*Nem nemzi senki az öregeket: / Csak úgy lesznek, szinte véletlenül*” (Régvolt királyok), „*Demokrácia nevű égitest / Úszik át a Köztársaság Övön*” (Demokrácia), amúgy az egyik definitív Szálinger-vers ez, persze, tudnék olyan politológust mondani, aki egy szót sem értene belőle, de haladjunk tovább, „*Kineveztetek folytonos jelennek / Néhány évtizedet – de ez a múlt, / Éppen ez ellen szálltatok a síkra*.” (Rendszerváltás_2.0), „*Nem az az áldott, ki jelentéktelen, / S Urát keresve embertársába olvad?*” (Audiencia Benedeknél), „*Itt járt az ördög, de amit elvitt / Valaki fogta és*

visszahozta” (Bodzaforduló), „Fogolycsere után a híd még ott marad kicsit.” (egyezik a vers címével), „Kevés ember való ma már istennek.” (A tájsebengedély), „S olykor kő alól, kollégiumi szobákból / Előbújnak fura kis lázadók, / Akik nem ismerik a történelmet.” (Jó reggelt!) „Gyakorlatban viszont forog a föld, / És bűneinkről lecsúszik az árnyék.” (Vers)

Az idézetek persze hepehupások így, kiragadva, de megidézük a kötet egészét s a szerkesztés egy irányba haladó, könyörtelen ívét. Szálinger állította össze, remekül; hallani s tudni véljük szándékát. Mindvégig mintha történelemkönyvet olvasnánk, régi korok jelkép-hőseit látjuk magunk előtt, megszólíttatnak, ám arcukra már ráégett a későbbi korok pátosza; a költő letörölné azt, talán, de inkább csak megmutatja a szobrok, a múlt, a dermedt időtlenség más-állagú patináját, *„Zajlik minden érintetetlenül” (Hetés)*, s persze a jelenről s a jelenhez is van szava, de tükrözteti azt a történelemre, ha sejtetve s halványan is olykor, folyamatos szürkület, folyamatos alkony festi, vonja be a képet, s végső soron minden történelem csak vélt, *„S kiporolják, ha eltűnik a nép.” (Hétfő éjjel az Üllői úton)*. Minden hivatkozás csak terelés, csak szmog.

Mint mondtam, irgalmatlan kötet ez. Kemény, szókimondó válogatás. Gyázmunka? Elengedés? Sorsromkocsmá? Emlék-levitáció? Dezillúzió? Ki tudná megmondani. A szerkesztés ereje fölött tűnődöm, új vers nincs (legalábbis úgy gondolom) a kötetben, de a koncentráció mintha itt jóval erősebb lenne. No persze, a mihez képest sem elengedhető, a történet körülöttünk s velünk egyre kötöttebb, zártabb, s meglehet, a költő már készülődik a palackposták korához. A legfontosabb, hogy kezd jogosan helyet követelni a magyar költészet egyik gyakori vonulatában – a dezillúziók kávéházi asztalánál. Hiszen forradalomról írni kicsit mindig könnyebb, mint azok vereségéről; s pláne, ha fájni kezd a vereség elmismásolása. Vajda, Tompa s Arany átélte s megírta ezt; s milyen erősen írt erről Babits, Karinthy, de lapozzunk könyveinkben, idézzük föl Zelk (*Tűzből mentett hegedű*) és Benjámin (*Tengerek fogságában*) könyveit, igen, a dezillúzió gyakori

vonása a magyar szépirodalomnak – nem árt ezt szem előtt tartani.

Talán az eddigiekből már kiderült: egy számomra nagyon kedves költőről beszélek. S ha már ezt megvallom, habár kéretlenül, hadd idézzem saját magam; hogyan is írtam én róla úgy egy évtizede, a *Köztársaság* című kötet apropóján. „*Gondolatai, felismerései, a különböző helyzetek belső értékelései mind-mind sorra visszaköszönnek valahonnan; vagy barátaim korai írásai-ból, vagy (bocsánat, hogy még erre is utalok) saját verskísérleteim hangulataiból, még a hetvenes évekből. Neki még várnia kellett egy-másfél évtizedet a hasonló utak bejárására, s hát, ha már az eddigieket kiemeltem, fontos tovább részletezni: nem azért vált kedvencemmé, mert arról ír, amit mi is felismertünk, hanem azért, mert ugyanazt lényegileg ugyanúgy fejt fel, más ritmussal, más szókinccsel, más verstant alkalmazva, ezért egészen más – na jó, jobb – költészetet teremtve, de hát a táj ugyanaz. És valahol ez a lényeg, sőt, annál sokkal több – ez az értelme.*”

Jó kis kötet, írtam ezt is, anno. Nos, ez is jó kötet. Nagy. Nagyon jó olvasni. De nagyon rossz megérteni minden szavát. Erről persze ő tehet a legkevésbé. Adós vagyok még egy félmondat magyarázatával, miért is mondtam, hogy ezt a kört ő állja. Nos, legutóbbi kötetét egyéni vállalkozóként adta ki, előfizetőket a közösségi médiában keresve, és most is ezt az utat járja, elegáns köszönetnyilvánítással. Mert a kötet háromszáztíz példányából százat a korábbi előfizetőinek postázott, ajándék gyanánt – számozott s aláírt bibliofilként. Erre gondoltam, hogy lassan valóban a palackposta lesz az egyetlen járható út. S tartozom még az adatokkal.

Juhász Kristóf

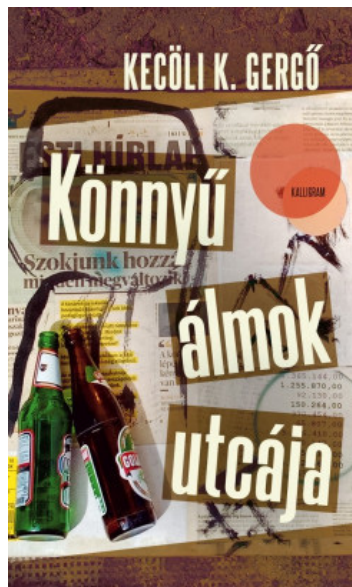
Zabolátlan ösztönösség

Jól kösse föl a gatyáját, aki manapság önreflektív prózát akar írni: aki nek nem olyan izgalmas az életrajza, mint Faludynak (s ez kortárs elsőkötetestől nem várható el), netán nem művészkedi patológiás önpusztítását örült látomásokká, mint Csáth Géza, Hajnóczy Péter vagy William S. Burroughs, annak marad az önmagába és olvasóiba vetett bizalom, hogy valamitől mégis elég érdekes.

Kecöli K. Gergő *Könnyű álmok utcája* című, első novelláskötete nem vet be semmilyen különleges bűvészszerűköt, nem akar nagyot mutatni, nem merészkedik sem fogalmazásbeli, sem gondolati extrémításokig. Közvetlenségével, őszinteségével, hitelességével akar a kortársakhoz, a ma olvasóikhoz szólni, vagyis napjaink magyar valósága, annak is nyilván az alsóbbik szegmense van terítéken, főképp Budapesten és környékén.

A novellákban ugyanazzal a közeggel és hangvétellel találkozunk – az egységességet első kötetnél többnyire érénynek mondják. A változatos szerzői megszólalást egy kötetben belül talán ritkábban dicsérik. Ami persze itt is van, csak nem novelláról novellára, hanem a könyv egészében, bekezdésről bekezdésre pulzál kissé a stílus. Ez afféle naplószerű, zabolátlan ösztönösség benyomását kelti. Hol jobban, hol rosszabbul sül el a fogalmazás:

„Mindenki azt akarja majd, hogy egyezzen a világról alkotott képével az, amiket mesélek. Mindig ez van, ha a politika megjelenik a színpadon, tapasztalatból mondom.

Hogy úgy nézzen ki a dolog, ahogy szerinted ki kellene, hogy nézzen, de legalábbis közel legyen hozzá. Az ösztönéletről beszélünk, annak is a legaljáról, a vélemény, a világgép uralásának a vágyáról. De az, hogy mindenkinek megfelelő legyen a mondandóm, nem lehetséges, csak keveseknek: azoknak, akik köpnek a politikára, mégis fogva tartja őket és szeretik a magyar labdarúgó-válogatottat. Szerintem ez beszűkíti a lehetőségeket, de ha nem, úgy is jó.”

Teljesen közérthető, nyilvánvaló okfejtés, sokan vannak ezzel így, átékelhető a dolog, csak kissé lapos, általános. Máshol szíporázóan szellemes abszurdokra bukkanunk:

„Sötét volt, de június. A kavicsos itunk a démoni nővel, akiről még mindig nem tudtam semmi lényegeset, és az alkoholos terjeszkedés miatt nem is fogok, mondta a józan énem. Hanna pedig lehetett ezerféle, lehetett bármilyen: végső soron elérhetetlennek éreztem, miközben a testrészemmel turkáltam benne.”

Ez az alkoholos terjeszkedés is a napjaink újbeszédét kitekerő, zseniális, spontán szóalkotás.

Afféle vagabund kisreált olvasunk tehát. Charles Bukowski mester is ott terjeszkedik valahol a történetek levegőjében, a különösebb csattanó nélküli, ám erős atmoszférájú kisreálokban. Zabolátlan, értelmiségi sportember hősünk kalandokba keveredik, vagy pia folyik, vagy vér, vagy egyebek, vagy minden egyszerre. Aztán dialógusokba is bonyolódik véletlenszerűen előtántorgó gengszterekkel, pszichológusokkal, festőkkel, csövesekkel, szamurájokkal, Dj-kkel meg kísértetekkel, akik összevissza magyaráznak mindenfélét a saját világukból, és ez hol kapcsolódik a főhős világához, hol nem. Az elbeszélő én pedig mondatról mondatra billeg a szemlélődő megfigyelő és a kapcsolódó résztvevő attitűdje között.

Hétköznapi, egy pszichológussal való beszélgetéssel indul például a levelezés a világhírű Murakami Harukival (neve kö-

vetkezetesen Hurakami Marukinak íratik – ha valóság és fikció határára akarunk helyezni egy élő személyt, ennél vagy csavarosabban kéne viccelődni, vagy hagyni a csudába az egészet, a cselekmény úgyis megteszi a magáét), mely egy legendás, ősi karddal meg szalonnasütő nyárssal vívott, edzőtábori csatába torkollik. Itt is akadok olyan megfogalmazásra, miből nem egyértelmű, hogy a kortárs, köznyelvi közlésbe átszivárgó hivatali és szakmai bikkfanyelvet parodizálja, vagy öntudatlan jópofáskodás:

„Mivel makacs hallgatásuk lassan, de biztosan ingerenciát növesztett bennem a káromkodásra, jobbnak láttam, ha odébb állok.”

Pár oldallal később szikárság és költőiség egyszerre, jól adagolva, gyönyörű fináléban:

„Fejem Aiko ölében pihent, kasmírpillangók táncoltak a forróságban, egyre vadabbul forogtak a tűzben, kecsesen mozdultak jobbra és balra, ami talán jel akart lenni, de már nem sokat értettem az egész kalamajkából, elgyöngültem, és Léna felé tartottam, ráadásul alig láttam a vértől, ami belefolyt a szemembe.”

Az elbeszélő-főhős alapállása a sodródás, ettől kap valami Kakuk Marci-s, pikareszk ízt a figura, aki többször is demonstrálja villoni, bukowskis mentalitástörténeti örökségét:

„A negyedik vagy ötödik sörömet ittam a Városligetben egy padon, és a harmadik vagy a negyedik versemet írtam Nettinek: három darabért húszezret fizettek. Nem ebből, hanem újságírásból éltem, meg abból, hogy kérdéseket írtam műveltségi vetélkedőkbe (foglalkozásaimat a véletlen hozta és azért üztem őket, hogy életben maradjak), de igazából verseket írtam Nettinek (...).”

A figurák, akivel hősünk összefut, illetve maguk a zavaros kapcsolatok és konfliktusok is adnak valami szeszgőzön homályosan

átderengő, elrongyolódott panorámaképet napjaink Magyarországról, Budapestjéről. Ismerős látásmód, otthonos nézőpont. Helye van itt az alulnézeti szocio-hagyományoknak, pár örök értéknek a múló jelen pillanataiból (mint amilyen az írás aktusa maga, ahogy erre a szerző szintén vissza-visszatérően emlékezteti önmagát és az olvasót, fölvetve ezzel az önmentő létszükséglet és az időtálló értékkeremtés örök dilemmáját is), és annak sokféle igazságtól fölborult benső összhangnak, ami akár kortünet, vagy generációs életérzés is lehetne, ha nem termelné újra magát az ismert történelem minden korszakában:

„Vince az óráját nézte, üzleti fejet vágott. Ezzel a fejjel veri át a népet, gondoltam. A szerkesztőm már mutatott róla fotót: angyalarca van, emelte ki, de én csak egy bunkót láttam, aki a társadalom testén élősködik, és ha ez nem lenne elég, zselézte a haját, ami a kilencvenes évekre emlékeztetett, a primitív bűn évtizedére, amikor zselések és megtöbbszörözött irányították az országot. Vince ugyanúgy nézett ki, mint a fotón. Egy záró morféma volt. Végül az ajtóra mosolygott, ahol Laura belépett a pizzériába. Föltettem a baseballsapkámat és azon nyomban kérdések merültek föl bennem, például ilyenek: ki vagyok én?”

Kecöli K. Gergő első kötetének legfőbb értéke számomra az elbeszélő mások felé fordulása. Hogy önfeledt figyelme hol csap át részeg barátkozásba, flörtölésbe vagy verekedésbe, szinte lényegtelen is. A könyv egyik láthatatlan szereplője ebből a szempontból a megértés őszinte vágya, legyen szó tettesről, áldozatról, barátról, szerelmesről vagy ellenségről. Kíváncsi vagyok, a második kötetben mélyebbre hatol-e ez a megfigyelő és résztvevő kíváncsiság, s hogy kipróbál-e szerzőnk más stílári utakat is a naplószerű közvetlenség mellett, netán szerveesebben beemeli-e szépprózájába a költészetet.

Izer Janka

„Mert lesz egy fiam” – avagy mi van a mese mélyén?

A Pinokkió című előadásról

Kevéssé ismert – bár annak, aki hallott már a meseterápiáról, nem annyira meglepő –, hogy a mese eredetileg a felnőttek műfaja volt. A régi időkben, amikor még telente a fonóban gyűltek össze a falubeliek, és a gyerekek már aludtak, mesékkal szórakoztatták egymást. Elsősorban a férfiak meséltek. Az öregek inkább élettapasztalatuk miatt, a fiatalabbak viszont egyfajta udvarlás-ként is, vajon ki tudja a legszebb történettel elbűvölni a lányokat, menyecskéket, asszonyokat. (Ezt a szerepet aztán később elsősorban a költők és szerelmes verseik vették át.) Emiatt van, hogy a híres mesemondók csaknem mind férfiak voltak.

Ezekben a régi-régi, királykisasszonyokról, királyfikról, sárkányról szóló történetekben olyan élettanulságok bújnak meg, olyan tapasztalati esszenciák gyűltek össze, amelyek méltóképpen, álomhoz hasonló varázslatukkal finoman tudták segíteni, nevelni, felkészíteni az embert – hogy életét a helyes mederben tartsa, hogy változtasson a sorsán, vagy azt (a halált is beleértve) elfogadóan, megtörés nélkül tudja elviselni.

A mesék szimbólumrendszere – ahogyan az a meseterápiás foglalkozásokon már pszichológusi szemmel is megvizsgálható – az életút, a személyiségfejlődés állomásait, időszakait eleveníti meg gyönyörű, elvont képekben. A mai meseírók többsége sajnos elfelejtette ezt, hiszen jó üzlet a gyerekeknek való könyvek, filmek készítése, és egyre kevésbé értékőrző társadalmunkban a felszín épp elég. Kevesen kutakodnak a mesék mélyén, hiába van már tudománya is.

Azért elkeseredni nem kell, voltak, vannak még, akik emlékeznek a régi feladatra, elég ha Lázár Ervin meséire gondolunk.

Vagy Dickens történeteire. És bár elsőre talán nem is gondolnánk, de ilyen a Pinokkió is (eredetijét Carlo Collodi írta 1881-ben), melyről annyiféle feldolgozás készült már. Legutóbb a **Turay Ida Színház** vitte színpadra, szeptember 23-i bemutatóval. A felszínen egyszerű és könnyen érthető tanmese ez arról, hogy nem szabad hazudni, és ha valaki tanulás helyett lóg az iskolából, annak sosem lesz jó vége. Van egy másik, szintén fontos és ijesztően húsba vágó üzenete is, talán ennek köszönhető, hogy sok gyerek fél a mesével először találkozva: a játékerszágot, vattacukrot, édességhegyeket ígérő gyanús alakok (például a róka és a kandúr). A jóságosnak tűnő idegenek, akik rászedik a tapasztalatlan kisfiút. Tulajdonképpen egy diszkrét pedofilelles kampánytörténetnek is beillik.

Ugyanakkor ez még mindig csak a kicsik horizontja. De vizsgáljuk csak meg a felnőttek, Dzsepettó szemszögéből! Az eredeti történetben – amely több szempontból is nyersebb, olykor morbidabb a ma ismert változatnál – nem egy gyermekre vágyó, hanem csupán egy nagyon szegény ember, aki beszélő fadarabot kap ajándékba, és csak anyagi okokból gondol arra, hogy bábót faragjon belőle. De akár a szegénysége, akár a gyermek iránti vágya a fő motiváció, a történet főszereplője valójában ő. Ha ő nincs, *Pinokkió* sincs, az egész történet nincs. Dzsepettó álmai keltik életre – persze a Kék Tündér segítségével – a fabábut, és az ő megmentése miatt válik belőle igazi kisfiú.

Dzsepettó története – minél jobban belegondol az ember – végtelenül szomorú. Hosszú-hosszú várakozás után kapja csak meg azt az ajándékot, amire mindig vágyott, Pinokkió pedig szinte azonmód el is hagyja őt, és csak nehéz kalandok, szenvedések árán találhatnak vissza egymáshoz. Dzsepettó akkor is Pinokkiót keresi épp, amikor egy ócska csónakban tengerre száll, majd a bálna elnyeli. A Biblia Jónása, Hemingway öreg halásza jut eszembe, ahogy az ő sorsát nézem. Jónás nem volt méltó még arra az ajándékra és feladatra, amit kapott, csak miután a cet kiköpte. És az öreg halász is erején felüli feladatot vállalt (mégis az egyetlen, ami sorsát beteljesíthette). Az eredeti mese (mi-

vel a végén Pinokkiót felakasztják tetteiért) az utóbbi történet előzménye is lehet(ne), hiszen ahogyan az öreg halász kifogja és elveszíti a nagy halat, úgy veszíti el Dzsepettó is a kisfiút. A finomított változat inkább a bibliait történetet idézi meg. Akárhogy is, Dzsepettó karakterében olyan mélységek rejtőznek, hogy felnőttként is érdemes újraolvasni, színházban megnézni a mesét.

Az utóbbi azért is ajánlom, mert amellet, hogy igen szórakoztató, jó szövegű (melyet Kertész Mihály írt az eredeti nyomán, persze a finomított verzióban), remek poénokkal tarkított előadás, a zenéje is megéri a jegyet (különösen Dzsepettó dala slágergyanús). A színdarab dalbetéteit a méltán híres (kelta rock-ír kocsmazenét játszó) Paddy and the Rats zenekar dalszerzőjének, Oravecz Kristófnak köszönhetjük. Minőségi biztosítéknak ez is elég. A díszlet sokoldalú, fényeket, füstöt, vetítővásznat egyaránt használó színes alkotás, gyerekszemnek való ingermennyiség.

A színészi játékban ugyanakkor bőven van felnőtt szemnek is érdekes finomság. A Pinokkiót játszó Szuromi Bernadett fababmozgása külön említést érdemel, hitelesen, végtelen szakmaisággal megalkotott. A Dzsepettót alakító Fehérvári Péter is behozza a játékra keresztül karakterébe azt a mélységet, amit a szerep megérdemel. Boros Ádám mint Táltos Tücsök az előadás komikumának veleje, ha megjelenik, kacagnak a gyerekek – és a felnőttek is.

Az előadás egyik legnagyobb erőssége mégis az, hogy a rendező, Borbély Krisztina olyan alapanyaghoz nyúlt, még hozzá biztos kézzel, ami mindannyiunk számára érdekes, izgalmas szellemi játékra hív. Így hát ajánlom kicsiknek és nagyoknak egyaránt!

*„Dolgozom serényen, fával fúrok-faragok,
Kezem alatt kelnek életre apró, száraz fadarabok.
De hiába telnek sebesen éjjelek és nappalok,
A szívem mélyén úgy érzem, mégis magányos vagyok
A derekam nem rest, a szellemem ép,
csak a korom ami aggaszt némiképp.”*

(Dzsepettó dalából)

E. Bártfai László

A SATOR-formula — egy rejtély szemrevételezése

A számokhoz hasonlóan a betűk is négyzetekbe rendezhetők. „Mágikus” voltuk ez esetben abból fakad, hogy az egyes sorokba, oszlopokba írt betűk különböző irányokból olvasva is szavakká kapaszkodnak össze, azaz palindromok, egyszersmind akrosztichonok is, mert a sor- vagy oszlopkezdő betűkből is szavak, mégpedig ugyanazok a szavak tevődnek össze. Ráadásul az oszlopok vagy sorok mentén összeolvasott szavak többé-kevésbé értelmes egésszé állnak össze. A legnevezetesebb palindromnégyzet az ötödrendű (öt sorból és öt oszlopból álló) SATOR-formula, melyben minden szó négyszer szerepel, kétszer előlről, kétszer visszafelé olvasva:

S	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	S

A sorok fordított sorrendjében – ROTAS / OPERA / TENET / AREPO / SATOR – már a kereszténység elterjedése előtt gyakori varázssformula volt. Legrégibb ismert lelőhelye Pompeii. Matteo Della Corte 1929-ben, majd 1936-ban közölte a Vezúv pusztítása, 79 előtt keletkezett falfeliratokat. Az óbudai Hajógyári-szigeten 1952-ben egy feliratos téglát találtak a falmaradványok legfelső rétegében. Az aquincumi helytartói palota ásatásait vezető Szilágyi János megállapította, hogy a téglát 107 körül vetették, és még a kiégetés előtt két feliratot karcoltak bele. Az első sor

annak a palindromnak a töredéke, amelyet Sidonius Apollinaris idézett 350 ötven esztendővel később kelt levelében: *Roma tibi sub(ito motibus ibit amor)*.¹ Utána, más keze írásával, a ROTAS-formula következik; talán két téglavető katona próbálta szójátékban felülmúlni egymást.² Az egykori Római Birodalom területén másutt is katonatáborok közelében került elő a formula: Dura-Európoszban (Szálhije, Szíria), Michael I. Rostovtzeff ásatásain, négy helyen is, mindegyiket a III. században kaparták a falra, míg a Corinium Dobunnorumban (Cirencester, Nagy-Britannia) talált felirat a IV. században keletkezett.

A SATOR-ral kezdődő betűnégyzet a IV–V. században jelent meg egy kis-ázsiai keresztény amuletten, majd kopt védő- és varázstárgyakon. A keresztény Nyugaton először egy Karoling-kori Bibliában tűnt fel, amelyet 822-ben a Saint-Germain des Près apátságban készítettek. Az ezredforduló után egyre gyakrabban jelent meg kéziratokban, kódexekben, templomok, kolostorok, kastélyok falán és padlóján, címereken, kelyheken, tányérokon, érmeken, pecséteken. Betegségtől, tűzvészről megvédő amulettként is használták. A jelentését firtató egyik első értelmezési kísérlet 1627-ből maradt fenn az izlandi Guðmundur Einarsson tiszteletes feljebbvalójához intézett levelében, melyben Jón Guðmundsson varázskönyvét ostromozta.³

Tudományos igényű feldolgozása a XIX. század utolsó harmadában indult meg, Reinhold Köhler weimari könyvtáros 1881-ben húsz előfordulását gyűjtötte össze és elemezte.⁴ A mágikus

¹ A galliai Averna (Clermont-Ferrand) püspöke barátja kérésére azt világította meg, hogy milyenek a versus recurrentes, azaz a mindkét irányban ugyanúgy olvasható versek. Vö. SIDONIUS: *Letters: Books 3–9.* (472–484). Translated by W. B. Anderson. Loeb Classical Library 420. Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), 1965. (IX. XIV) 582–583. – Fordítása: Róma, a szeretet váratlanul feléd fog áramlani.

² Vö. SZILÁGYI János: *Varázsszöveges írásos téglák az aquincumi helytartói palotából.* Antik Tanulmányok / *Studia Antiqua*, I. 1954. 272.

³ Vö. MEDGYESSY Pál: *Mágikus négyzetek.* Természet Világa, 112. évf. 1981. 3. sz. 118. kk.

⁴ Vö. Reinhold KÖHLER: *Sator-Arepo-Formel* (1881). Zeitschrift für Ethnologie, Vol. XIII. 1881. No. VI. 301–306.

négyzetet ekkorra a művelt közönség is megismerte, izgalmas irodalmi játékot látott benne. A szeme gyengesége miatt írástól-olvasástól eltiltott Arany János a halála előtt néhány hónappal, 1882 nyarán szerkesztette meg magyar párját: TAKAR / ADO-MA / KONOK / AMODA / RAKAT.⁵ Később számos hasonlót eszközölt össze, Papp Tibor egész kötetet szentelt a bűvös négyzeteknek.⁶ Weöres Sándor atonális zenei motívumokra épülő, *Tizenkettedik szimfónia* (1973) című költeményének pusztító zárataként a SATOR-formulát fordította magyarra: *sátor / a répa / téved / opera / flótás*.

A híres betűnégyzet megfejtésére bő egy évszázad szorgos tudományos munkálkodása sem volt elegendő, amit kellőképpen bizonyít, hogy Rose Mary Sheldon 2003-ban egy több mint ötvenoldalas annotált bibliográfiát állított össze az egymásnak zömmel ellentmondó értelmezési kísérletekről.⁷ A betűnégyzet öt szava közül négy latin szó, az *arepo* lóg ki a sorból; Robin G. Collingwood tulajdonnévnek tartotta, Szilágyi János 'eke' jelentésű kelta köznévnél.⁸ A többi szó jelentésének megadásával nincsen különösebb gond: *sator* 'magvető, okozó, teremő'; *tenet* (a *teneo* ige egyes szám harmadik személyű alakja) 'tart, fog'; *opera* (az *opus* főnév többes szám alany- vagy tárgyesetű alakja) 'fáradozás, mű, alkotás, napszám'; *rotas* (a *rota* főnév többes szám tárgyesetben álló alakja) 'kerék, kerekesség, mindenség'.⁹

A ROTAS-változat makacsul ellenszegül az értelmezőnek, a SATOR-változatban viszont többé-kevésbé értelmes mondattá tapasztathatók össze a szavak. Heidl György megoldása 2012-ből: *A szántóvető / magvető / alkotó / teremő (Arepo) tartja műveit,*

⁵ Arany János összes művei. VI. Zsengék, töredékek, rögtönzések. Sajtó alá rend. Voinovich Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952. 209.

⁶ PAPP Tibor: *25×25 bűvös négyzetek*. Magyar Műhely, 2007.

⁷ ROSE MARY SHELDON: *The Sator Rebus: An Unsolved Cryptogram?* Cryptologia, Vol. 27. 2003. No. 3. 233–287.

⁸ Vö. R. G. COLLINGWOOD: *The Archaeology of Roman Britain*. Methuen & Co., London, 1930. 176. és Szilágyi i. m. 274.

⁹ Vö. STIRLING János: *Még egyszer a SATOR-formuláról*. Az Érem, 47. évf. 1991. 1. sz. 23.

*a körforgásokat / mindenséget.*¹⁰ Az elemzők azonban nem érték be ennyivel, más megoldásokat kerestek. A betűnégyzetben anagrammát (a betűk másként való csoportosítása; a palindrom az anagramma egyik válfaja) vagy kriptogrammát (minden betűt egy másik helyettesít) véltek felfedezni. A rejtvényt számtalan módon próbálták megfejteni: a régi római vallási énekek emlékfoslányának tartották, érveltek orfikus eredete mellett, mások szerint latinul beszélő itáliai zsidóktól származik, és a Mithrász-kultusszal is összekapcsolták.

Az amerikai szerb Miroslav Marcovich szerint az *Arepo* tulajdonnév, a gyermek Hórusz, Harpokratész rövidített, latinizált neve, a SATOR-formula pedig varázssformula. Hildebrecht Hommel német klasszika-filológus úgy vélekedett, hogy a betűnégyzet sztoikus-püthagoreus eredetű, és a kora ókori görög kéziratok, köfeliratok mintájára busztrófédonként (*βουστροφηδόν* 'ökörszántás') olvasandó. Az olvasás iránya a sor végén megfordul, jobbról balra halad, majd ismét balról jobbra, éppen úgy, ahogyan az ökör vontatja eke hasítja a barázdákat. A középpontban álló TENET szót kétszer, visszafelé is olvasva: *Sator opera tenet: (tenet) opera Sator*, azaz *A Teremtő megtartja műveit, megtartja műveit a Teremtő.*¹¹ Franz Dornseiff Ezékiel látomásaival kapcsolta össze a betűnégyzetet. A négyszer kiolvasható ROTAS-t az Úr trónusát hordozó szekér négy kerekeként (Ez 1,15–21, 3,13; *rotae*) értelmezte.¹² A TENET vízszintesen és függőlegesen is kettéosztja a négyzetet, keresztet formáz, a szélső sorok és oszlopok közepén álló négy T betűje is Ezékiel próféciját idézte fel. Isten kereszttel jelölte meg az igazak homlokát, a gonoszoknak nem irgalmazott (Ez 9,4–6). A kereszt jeléül a héber betűsor utolsó tagja, a tav (*ן*) szolgált.

¹⁰ HEIDL György: *Sator négyzet* (2012. május 20.) <https://heidlgyorgy.com/2012/05/20/866/>

¹¹ Lásd Hildebrecht HOMMEL: *Schöpfer und Erhalter*. In: *Studien zum Problem Christentum und Antike*. Lettner-Verlag, Berlin, 1956. 32–79.

¹² Vö. Franz Dornseiff: *Das Rotas-Opera-Quadrat*. Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der Älteren Kirche, Band XXXVI. 1937. Heft 2. 230.

Bruce M. Metzger amerikai bibliatudós terjedelmes tanulmányt szentelt annak a kérdésnek, hogy „a korai keresztények nem szívesen hagyták azonosítatlanul azokat a személyeket, akiket az Újszövetség lapjain említettek, de nem neveztek meg”.¹³ Előbb-utóbb mindenkit elneveztek, a napkeleti bölcseket és a pásztorokat is. A névadás előtt azonban egyetértésre kellett jutniuk abban, hogy hányan is voltak. Az ajándékok (arany, tömjén, mirha – Mt 2,11) számából következett arra, hogy három bölcс kerekedett fel, hogy kövesse a betlehemi csillagot. Úgy gondolták, hogy a „jászolba fektetett, bepólyált gyermeket” (Lk 2,15) felkereső pásztorok száma is ugyanennyi. A mágusok nevét először a VI. századi Alexandriában jegyezték fel, és egy 1606-ban összeállított, rémséges helyesírásáról elhíresült latin fordítás (*Excerpta Latina Barbari*) őrizte meg őket. A Szent Apollinarisról nevezett ravennai bazilika (*Basilica di Sant'Apollinare Nuovo*) VI. században készült mozaikján frígiai sapkában, pompás köntösben, lábszárukon szűkre szabott nadrágban lépkednek alázatosan ajándékaikkal. A fejük felett felirat hirdeti nevüket: *Balthassar, Melchior, Gaspar*. Más elnevezésekkel is illették őket: Isaac Casaubon francia filológus (1559–1614) például úgy tudta, hogy Ator, Sator, Peratoras a nevük, de Nyugaton az előbbi három név honosodott meg. A magyar nyelvterület vízkeresztí dramatikus népi játékaiban ők a háromkirályok: *Gáspár, Menyhért, Boldizsár*.

A pásztorokat is többféleképpen nevezték. Guillaume de Jerphanion francia jezsuita a névkölcsönzés szokatlan esetére figyelt fel a X–XI. századi kappadókiai (ma: Törökország) sziklatemplomokban. A göremei Szent Eusztathiosz-kápolnában a SATOR-négyzet alapján nevezték el a gyermek Krisztus imádására érkező pásztorokat: *Sator, Arepo, Teneton*. El Nazarban és

¹³ Bruce M. METZGER: *Names for the Nameless in the New Testament: a Study in the Growth of Christian Tradition* (1970). In: *New Testament Tools and Studies*. New Testament Studies. Philological, Versional, and Patristic. X. E. J. Brill, Leiden, 1980. 23. – Az eredeti: early Christians were reluctant to leave unidentified this or that person who mentioned but not named in the pages of New Testament

Tokali Kilisében a nevek egyike-másika megismétlődik, Karanlık Kilisében feltűnik a *Peratoras* név is, a betűnégyzet (O)PERA és ROTAS szavainak szabálytalan vegyítéseként.¹⁴ Felix Grosser chemnitzi evangélikus lelképásztor 1926-ban megjelent, rövid írásában a SATOR-formulában nem mágikus négyzetet látott, nem is összeolvasandó sorokat-oszlopokat, nem is sajátos névtárat, hanem keresztény kriptogramrát, betűkeresztet.

A

P
A
T
E
R

A PATERNOSTER O
O
S
T
E
R

O

Felfedezését így összegezte: „A rendelkezésre álló 25 betűből a latin *Miatyánk* első szavai, a PATER NOSTER kétszer is összeállíthatók, de úgy, hogy az *N* betű, mint középső betű, amely csak *egyszer* áll rendelkezésre, *középső* pontként szerepel. Ez teszi a *kereszt*formát alkalmassá a megoldás ábrázolására. Négy betű marad ki tehát, nevezetesen *két A* és *két O*. Nem látszik erőltetettnek, mert megfelel az egyházi szimbolikának, ha ezeket a betűket a görög ábécé kezdő és záró betűjeként értelmezem, amelyek ősidők óta a végtelenség és az örökkévalóság jelképe-

¹⁴ Vö. Guillaume de Jerphanion: *La Voix des Monuments*. Études d'archéologie. Nouvelle serie. Les éditions d'art et d'histoire, Paris, 1938. 53. k.

ként szolgálnak.”¹⁵ A kereszt alakban felírt PATER NOSTER (Mt 6,9) függőleges szára fölé és alá, illetve vízszintes szára mellé, kétoldalt az Alfaként és Ómegaként (*A és Ω*) értelmezett *A és O* betűt helyezte, ami utalás a trónon ülő Krisztus szavaira (Jel 21,6; 22,13).

A SATOR-négyzet a középkorban annyira elterjedt varázssformula volt, hogy római kori keletkezését sokan kétségbe vonták, de az ásatási beszámolók ismeretében kénytelenek voltak fejet hajtani. A Pompeiiben talált egyik felirat, mely P. Paquius Proculus duumvir (a két választott jogszolgáltató városi hivatalnok egyike) házának oszlopsorral övezett terén (perisztülionjában) látható, valamikor Kr. u. 54 és 68 között keletkezett.¹⁶ A korai keresztények között nagy számban voltak rabszolgák és nők, alig valószínű, hogy ez a városi előkelőség a gyülekezetükhöz tartozott. A liturgia nyelve akkoriban a görög volt, a SATOR-formula szavai viszont latin szavak (bár később írták görög betűkkel is, például a dura-európoszi négy felirat egyikén). Az I. században az Újszövetség egyes könyveinek latinra fordítása éppen csak megkezdődött, az Alfa–Ómega-szimbolika 90 után alakult ki, a *Jelenések könyve* Domitianus császár uralkodásának (81–96) utolsó éveiben keletkezett. A kereszt csak a II. században vált keresztény jelképpé. A SATOR-formula betűiből más szavak, mondatok is kirakhatók. Olyanok is, amelyek az ördög elűzésére vagy – éppen ellenkezőleg – megidézésére szolgálnak: RETRO SATANA, TOTO OPERE ASPER (*Hátrálj, Sátán, te kegyetlen minden mun-*

¹⁵ Felix GROSSER: *Ein neuer Vorschlag zur Deutung der Sator-Formel*. Archiv für Religionswissenschaft, 24. 1926. 166. – Az eredeti: Aus den 25 vorhandenen Buchstaben lassen sich die Anfangsworte des lateinischen Vaterunsers: PATER NOSTER zweimal zusammenstellen, doch so, daß der Buchstabe N, als nur einmal vorhandener Mittelbuchstabe, zum Mittelpunkt benützt wird. Damit bietet sich die Kreuzform zur Darstellung der Lösung an. Übrig bleiben dann vier Buchstaben, und zwar zweimal A und zweimal O. Es erscheint mir nicht gezwungen, weil der kirchlichen Symbolik entsprechend, wenn ich diese Buchstaben deute auf die Anfangs- und Endbuchstaben des griechischen Alphabetes, die seit alters als Sinnbild der Unendlichkeit und Ewigkeit dienen.

¹⁶ Vö. MEDGYESSY i. m. 118. kk.

kádban!), SATAN, TER ORO TE, OPERA PRAESTO (*Sátán, háromszor kérlek, dolgozz hamar!*).¹⁷ A betűnégyzet feltehetően az ókereszténység elterjedése előtt keletkezett, de az új vallás üldözött hívei is magukénak vallották, új jelképiséggel töltötték fel. Jerphanion az elsők között vetette fel, hogy amikor a keresztények átvették a négyzetet, a sorokat megfordították, s így a 'magvető, okozó, teremtmény' jelentésű SATOR került a tetejére.¹⁸

CLAUDE MONET (1840–1926) festménye

¹⁷ Vö. MISKOLCZY Ambrus: *A babonák genealógiája és a kulturális transzfer.* (Brukenthal Mihály 1789-es ankétja) Valóság, LIX. évf. 2016. 12. sz. 30.

¹⁸ Lásd Jerphanion i. m. 88–89.

DEBÜT

Szélyes-Pál Dániel

Párbeszéd

*Meghal az emlék, amire már nem gondolnak; kérgére nő a fagy.
Tömbbé alakulnak az évek. Majd később esnek le a szívről.
Széthúzódo szövettettek utoljára köszönnek egymásnak.*

Vége lesz majd mind a tudásnak. Elvész
várt palástod. Kincseidet ma már mind
összeszedték, rendszerezik. Magad vagy,
tompá, ruhátlan.

*Szabad vagy. Kipucoltam minden emléket.
Itt vannak, egy csomagban a tied.
Vidd magaddal, csak később,
legalább az első sarokig várj, hogy kidobd.*

Sistereg. Kés és seb. Elég lesz? Érre
megy. Felétek kényes a rettegés. Ha
kérsz, üres téboly, szakadár magány, fény
képe vakíthat.

*Elengedtük. Képeim változatlanok.
Néha belestünk egymás életébe,
félévente egyszer, de már csak gyanakodva.
Soha nem tapintottuk meg a törés felszínvonalát,
utólag mutogattunk egymás forrt sebeire.*

*Beszéltünk, szokásos utcákon, semmi különösről
és alig leplezve: nincs közös szavunk.*

Fék vagy. Érzem csontjaid. És, hogy érted
kárhozat vár? Lassan inog meg elméd.
Bent maradsz. Nincs ketrec, akác, örök légy.
Védd magad, őr vagy.

*Az udvaron ívelt betonlépcső nagymama kastélyába,
veletek szemben a kis roskadozó szín.
Ott futkároztunk, amikor leesett az egyetlen szemölcsöm.
Évekig rajtam volt, tőle tanultam, melyik a jobb kezem.
(Meglepődtem, hogy elhagytam magam.)*

Tudni bármit? Mind kiesik, kidobják.
Vége. Zorddá áztat a fagy. Magához
int egyenlő embereket, javítja
lassan az elme.

*Kövérébb vagyok, soha nem értelek volna utol.
Emlékszem, amikor lelöktem őt a betontömről.
Egyedül álltam ott, mint aki magát temette el.*

*A szőlő még homályosan,
a kunkorodó ipsisilonok,
amiket csak úgy leharaptunk.*

Menjetek békével

Zárjátok be már azt a koporsót,
És vigyétek ki a temetőbe!
(Petőfi Sándor: Zárjátok be már azt a koporsót)

*Zárjátok be, húzzátok el a függönyt,
fehér pólyába göngyöljete!*

*Rácsozzatok ablakot, fessétek feketére a képeket!
Szemem csak az első szóra nyitom,
zárkózzatok el az élettől, vegyétek magatok alá kis székeitek,
csendes gyermek leszek, bölcsességgel teli.
Üljetek kis körökbe, háttal, úgy várjátok a halált.
Ha fontos lesz, csak akkor fogok szólni,
fekete gyászruhát szaggassatok,
ha majd kell, nyakkendőt kötök.
Tépjétek le mind a gombokat,
de addig is betűröm fiatalságom.
Fordítsátok el a tükröket!
Éles fogaim villódnak.
Nem számít, csak engem zárjatok el.
Engedjétek fal nélküli csarnokokba,
ne várjátok hibaiüzenetre,
lármas alkudozók, zsibárusok közé.
Nem kérek zsolozsmát.
Hogy egy szóban hallassam hangomat,
gyermekkedvem magam mellé temessétek,
fiaim, vízhangok, ti visztek tovább.
Meggémberedett testem mellé várok koszorúkat.
Halkan súgok a levegőbe:
várok sötétet, várok halált.*

Útinapló

*Balkáni dobok hangját hozza a szél.
Minden ország egy identitás,
köztük a morál iratait pecsételik.
Átlépni Balkánból Balkánba,
felfedezni nagy részeket, mi teljesen azonos.
Látni, hogy kultúránknak volt ára,*

*és mindig szebb az, mi koros.
Kivéve a fiatal öleléseket, a tavasz csámcsogásait.
Bőrünk feszes vászonként emeljük a napba,
mi még mind egyek vagyunk.
Később jönnek az idők, a sejtek vészkiáltása.
Megrogy a vászon, színét kiveszi a nap.
Hallgathattalak, madár ringó tánca,
mi már nem vagyunk fényes tollú madarak.
Csak én bírok versemnek hőse lenni, végleg kirepülök.*

Érdektelen képek kerülnek az otthoni falakra

*Rúdugrói bátorsággal nézek a szemedbe,
anyám, te szültél, de már nem vagyok fiad.
Elértük a lázadás partját, a viharokat
lassú mosás váltja, beivódik saját identitásom.
A lassú víz partján tisztálsz. Kék vízbe feketét oldasz.
Ronggyá alakulnak elvárásaid,
az égre nézel, és az Istenhez szólsz.
Már hárman értetlenkedünk magamon.*

*Apám vadvízi hajóval jön, lassan érkezik.
Lábát ügyelve helyezi le a partra, saját lábnyomát is meglepve.
Csendesen csillan a szurony. Addigra már kész
a felszaggatott ruha. A barlangba árnyak vetülnek,
és kezdenek monológgá válni párbeszédeim.
Betömik a szám. Ráharapok a rongyra.
Kesernyész ízt érez a szájprém, nem nyel, magában visszatartja.*

*Kivonszolnak a partra, nem tudják, mi legyen velem.
Csendben tanakodnak, miközben egy turistacsoport figyeli a
rituálét.*

Érdektelen képek kerülnek az otthoni falakra.

SZÉLYES-PÁL DÁNIEL 2002-ben született Székelyudvarhelyen. Tanulmányait a Dr. Palló Imre Művészeti Líceumban szobrászat szakon végezte, ekkor találkozott a fotográfiával és az irodalommal is.

Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia és a Sapientia EMTE Kolozsvári karának média szakos hallgatója. Leginkább azok a banális történetek, mindennapi látványok ragadják meg, amelyek motiválni kezdik valami összefüggőbb feltérképezésében.

2023. november

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Csak azt az egy könyvet (vers)
4 **Oberczián Géza:** Eltűntél, és én nem kerestelek... (próza)
11 **Varga Melinda:** Azoknak a nőknek, kik éltek a háborút (vers)
12 **Szombati István:** Álomszép leányok képzeletünk szárnyán (próza)
20 **Mirtse Zsuzsa:** Elmaradt negyedik napjaink; Lacrimosa (versek)
22 **Kopriva Nikolett:** A peron (vers)
23 **Mezei Attila:** A ház (próza)
40 **Bánki Éva:** A mélyben; Szakadatlan (versek)
41 **Horváth László Imre:** Rosseb (regényrészlet)
57 **Márton Réka Zsófia:** Mindig csak azok a hegyek... (vers)
58 **Fenyvesi Ottó:** Hétköznapi szürreál (vers)
60 **Lőrincz P. Gabriella:** Itt maradok (próza)
64 **Acsai Roland:** Mulandó; Madártalan-villanella (versek)
66 **Nagy Zopán:** Átjárások / Befordulások, kifakadások... (próza)
69 **Lőnhárt Melinda:** Föld; hűségriadó (versek)
71 **Ónody Éva:** Orchideák, pléhkrisztusok, cicák – Szántó Piroska emlékezete (próza)
79 A hónap alkotója: **Csorniy Dávid** – Kárkapcsolat; Hit; Sára vacsorája; Minden nap egy alkalom; A hátam cincérszerű óriásbogara
86 **Kopriva Nikolett:** Lefizethető Isten, férfiakkal hemper-
gő Mária – Csorniy Dávid verseiről
89 **Varga Melinda:** Az a nap, amikor nem írok, elpazarolt nap – beszélgetés Csorniy Dáviddal
98 **Szále László:** Sándor, a színész – Útkeresés hat képben (dráma)
150 **Széles-Pál Dániel:** „Szörnyű és érthetetlen lesz a háborúban az ember” (Polcz Alaine: Asszony a fronton)
154 **Szabó Fanni:** Hajnali harmatszedés – magyar néphit fantasy-köntösben (Viola Szandra: A világfa kilenc ága – Hajnal öröksége)
158 **Kopriva Nikolett:** Jegyzetek egy gyermekkorról (Lajtos Nóra: A gyermekkor tenyerén)
161 **Tamási Orosz János:** „...lépked, majd végül lemarad az álom...” (Szálinger Balázs: És most kelletlen elrugaszodom)
165 **Juhász Kristóf:** Zabolátlan ösztönösség (Kecöli K. Gergő: Könnyű álmok utcája)
169 **Izer Janka:** „Mert lesz egy fiam” – avagy mi van a mese mélyén? – A Pinokkió című előadásról
172 **E. Bártfai László:** A SATOR-formula – egy rejtély szemrevételezése (esszé)
180 **Széles-Pál Dániel:** Párbeszéd; Menjetek békével; Útinapló; Érdektelen képek kerülnek az otthoni falakra (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

Csak azt az egy könyvet

○ **Varga Melinda:**

Azoknak a nőknek, kik élték a háborút

○ **Mirtse Zsuzsa:**

Elmaradt negyedik napjaink

○ **Kopriva Nikolett:** A peron

○ **Bánki Éva:** A mélyben

○ **Márton Réka Zsófia:**

Mindig csak azok a hegyek...

○ **Fenyvesi Ottó:** Hétköznapi szürreál

○ **Acsai Roland:** Madártalan-villanella

○ **Lónhárt Melinda:** Föld

○ **Oberczián Géza:**

Eltűntél, és én nem kerestelek...

○ **Szombati István:**

Álomszép leányok képzeletünk szárnyán

○ **Mezei Attila:** A ház

○ **Horváth László Imre:** Rosseb

○ **Lőrincz P. Gabriella:** Itt maradok

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások / Befordulások, kifakadások...

○ **Ónody Éva:**

Orchideák, pléhkrisztusok, cicák –

Szántó Piroska emlékezete

A hónap alkotója: **Csorniy Dávid**

Kárpocsolat; Hit; Sára vacsorája;

Minden nap egy alkalom;

A hátam cincérszerű óriásbogara

Kopriva Nikolett:

Lefizethető Isten,

férfiakkal hempergő Mária –

Csorniy Dávid verseiről

Varga Melinda:

Az a nap, amikor nem írok,

elpazarolt nap –

beszélgetés Csorniy Dáviddal

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap